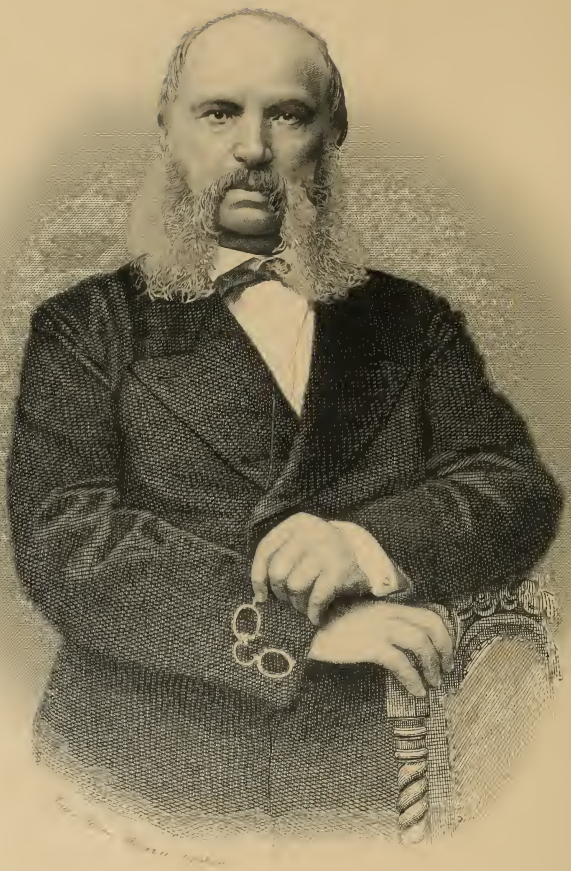
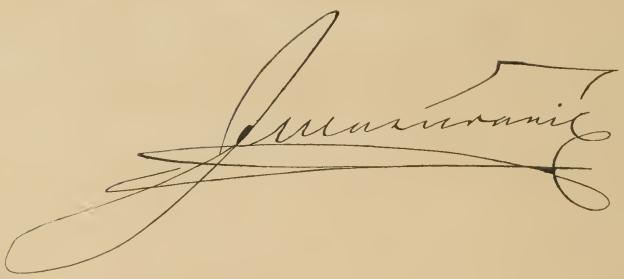
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00649772 1

PJESME

IVANA MAŽURANIĆA.

PJESME

IVANA MAŽURANIĆA.

IZDAO

VLADIMIR MAŽURANIĆ.

SA SLIKOM I AUTOGRAFOM PJESNIKA TER SA FOTOTIPIJOM PJESNIKA NA ODRU.

ZAGREB 1895.
TISKARSKI ZAVOD „NARODNIH NOVINA“.

LIBRARY
FEB 5 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

PG
1618
M38A17
1895

O životu i pjesničkom radu Ivana Mažuranića.

Ivanu Mažuraniću opisao je život naš historik g. Tade Smičiklas u spomen-knjizi „Matice Hrvatske“ godine 1892.

Učinio je to s tolikom ljubavi prema pjesniku, da ona ne zaostaje ni malo za poznatom vještinom pera, koje se je dalo na taj posao. O životopisu u podpunom smislu rieči s toga ni ne može ovdje biti govora.

Kad bih se po gotovo dao ja zavesti na težak taj zadatak, značilo bi to baš toliko, kano da se nakon pravoroka nepristrana sudca donaša ista stvar pred sudca pristrana, ili da tko nevještom, drhćućom rukom uzme precrtavati vještački izvedenu sliku. Pjesnik Mažuranić ima svoj životopis, a za sada samo o pjesniku može biti razgovora.

Bit će dakle dosta, ako najglavnije podatke ovdje iztaknem, da jih dobrohotni čitatelj ne mora drugdje tražiti.

Porieklom, kako se čini, iz Spljeta, nastanjena je obitelj Mažuranićâ u Primorju počam od polovice XVI. vieka. Ivan Mažuranić bijaše hrvatski konjik na Krajini, u Senju, za dobe Senjanina Ivana. Nît se zatim nastavlja u Novom Vinodolskom i teče ondje neprekidno do današnjega dana.

Izmjenice nazivani Mažuranići i Jankovići, ratari na običnom seljačkom posjedu, bili su pojedini članovi obitelji nekoliko puta sudci, ili, kako se tada govoraše, knezi obćine Novi, pod vladanjem Frankapana, a zatim, nakon katastrofe ovih velmoža, pod komorom.

U prošlom vieku jedan je jedini Mažuranić svršio više nauke; pop Antun bavio se je pače nuzgredno i rezbarijom i kiparijom, ter je našao mjesta i u Kukuljevićevu rječniku naših umjetnika.

U ovom stoljeću Ivan Mažuranić Petrov, seljanin imućniji, sudac braće svoje Novljana, dade sinove svoje Antuna i Ivana u

više nauke. Antun postade profesorom i ravnateljem gimnazije. Koga zanima, što je Antun bio hrvatskomu narodu, neka zaviri u njegov životopis, sadržan u pomenutoj već „spomen-knjizi“. Mladjemu bratu Ivanu bio je on vjeran provodič. Njegovoj bratinskoj ljubavi imao je zahvaliti Ivan, što je i on dospio u više škole. Najmladji brat Matija, pravi samouk, putovao je dugo po iztočnih stranah, stekao si mnogo vještine u graditeljskoj struci, a što je još više, njegov „Pogled u Bosnu“ ubrajaju obćenito u red najboljih proizvoda čiste hrvatske proze. Najstariji brat Josip ostade, kao čestit posjednik djedine, kod kuće. Sva su ta braća već preminula.

Ivan Mažuranić Ivanov rodi se dne 11. kolovoza 1814.

Pučku školu u Novom svrši 1827., podje zatim na gimnaziju riečku, dokonča ondje nauke sjajnim uspjehom, podje u Zagreb, gdje je jednu godinu slušao filosofiju, a drugu godinu odputova u Subotište (Szombothely) u Ugarskoj. Boravio je ondje školske godine 1834.—1835. Odande javi se dvadesetgodišnji mladić pokretačem narodnoga preporoda, izdavateljem i suradnikom „Danice“, medju kojimi je bio i brat mu Antun, pjesničkim pozdravom „Primorac Danici“. Iz istoga doba potekle su sve pjesme, otisnute ovdje na str. 1—18. Mjeseca listopada 1835. započe na pravoslovnoj akademiji u Zagrebu učiti prava. On je od tada revan i redovit suradnik kod „Danice“.

Svršiv prava, proboravi kao jurat u pravničkom poslu neko vrieme. Za školske godine 1839.—1840. vidimo ga kao namjestnoga učitelja na zagrebačkoj gimnaziji. Uza to se on pripravlja za advokatski izpit, a obradjuje prvi njemačko-hrvatski rječnik u družtvu s dr. Jakovom Užarevićem.

U listopadu 1840. položi advokatski izpit, ter se odseli u Karlovac, gdje uz prijateljstvo odličnikâ Ambroza i Nikole Vranjicanâ naskoro postade gradskim kuratorom sirotinjskim. Godine 1841. oženi se s Aleksandrom, sestrom pjesnika dra. Dimitrije Demetra. U Karlovcu dovrši i izdade 1842. godine pomenuti rječnik, ondje na poziv „Matice hrvatske“ popuni Gundulićeva „Osmana“ godine 1842., ondje godine 1845. napokon spjeva „Smrt Čengića“. Godine 1848. odgovori brošurom „Hrvati Magjarom“ na proglase, poslane iz Ugarske mjeseca ožujka i travnja. Bio je to pokušaj, da se izbjegne sukobu razmahanih strasti.

V

Nu tko je jak odvratiti katastrofu u sličnih prilikah makar i najbolje promišljenim savjetom? Rat buknu, a Mažuranić je od početka pokreta i u vieću banovu i na saboru, i član i perovodja. On je i povjerenik banov u Primorju.

Kako se je borba svršila, koje li su joj posljedice, znano je svakomu. Kad je nastupilo doba preustrojstva monarkije, posvećuje Mažuranić sile svoje sudstvu. Godina 1860. zateče ga u višoj državnoj službi, ali skučena zlovoljom nad nesrećnimi pokušaji vlastodržaca, kako da se zataru historične narodne osebine u monarkiji.

Član banske konferencije, duša njezina, nastojao je on tada udariti stalan temelj državopravnomu položaju Hrvatske u okviru monarkije, onako po prilici, kako si ga je uvjek pomišljao. Predsjednik hrvatskoga dvorskoga dikasterija koncem 1860., dvorski kancelar 1861. do 1865., ban hrvatski od 1873. do 1880., stupi konačno u mir, ter završi svoj život u Zagrebu nakon težke bolesti 4. kolovoza 1890.

Ukopan je u „ilirskoj arkadi“ na Mirogoju:

„Cilj mržnji neugasivoj,
Ljubavi žarkoj cilj!“

* * *

Hrvatske zemlje obiluju liepimi predjeli. Jedva da ima ipak igdje toliko dražesti naravi u jednu kitu sabranih, koliko u Vinodolu. Zaledje mu je vrletna planina, koja se strmo ruši u ubavu dolinu, prekrivenu najbujnijom južno-evropejskom vegetacijom, nakićenu i lovorom i maslinom, i smokvami i vinovom lozom. Zelen humak zatvara ušće te doline od mora. Na tom humku leži star kašteo Novigrad. Oko njega biele kućice, koje su po malo izmiljele iz čvrsta naručja gradskoga platna ter se popele s jedne strane uz obronak, a s druge prikučile moru, koje se u čarobnih bojah lelija izpod kaštela. Preko mora bieli se Vrbnik sa stiene krčke obale, a svrneš li okom niz žal Primorja, opazit ćeš Senj, gdje se, rek bi, kupa u valovih, dok nad gradinom Nehaja golemi Velebit upire siedu glavu u svod nebesâ.

Novi ima luku od starine, tržište Frankapansko, u kaštelu često puta bijaše sielo gospodarâ vinodolskih. U njegovu krilu stvorili su starci vinodolski jedan od najstarijih pisanih pravnih

spomenikâ svega Slovjenstva, a kroz tolike vjekove sačuvali su Novljani tu vinodolsku svetinju sve do dana današnjega. U njihove mire pribježe nakon raspa Modrušâ biskup krbavski, ter od tad mnogi biskupi sve do najnovijega doba ondje stolovahu. Tako bijaše baš u doba, kad se je Ivan Mažuranić rodio, biskupom krbavskim u rodnom si mjestu odlični Novljanin Ježić, pobožnomu puku svagda i vjeran pastir i vodja, i onda pače, kad je za kralja i domovinu valjalo krv prolievati. Koliko pobude za mladež novljansku u ovom primjeru!

Od njegda življahu Vinodolci pod mudrimi, često i blagimi gospodari, koji im nisu kraj sve nepogode vremenâ nikad posve zatrli prvobitne uredbe stare hrvatske plemenske obćine. Kada je sloboda i jednakost svih Hrvatâ provalom feudalnih pravnih uredaba već posve zamrla bila, ipak njima nitko neskuči šije pod težki kmetski jaram, kakav je pritiskao ubogi seljački sviet po inih predjelih. Vinodolci znali su si sačuvati vazda neku vrst samouprave i vlastitoga sudovanja po zakonu vinodolskom, „kako je pravdi hrvatskoj ugodno“. Oni te pravice skupo kupuju. Ta dužni su pod Frankapanovom zastavom vojevati; nekoji kamo godj na vojsku krene, svikolici, kad neprijatelj dodje u Vinodol. Dva puta naskoči Novi, sbog „gusarstva“, Mletčić noćju, sažgà vas „grad“ i porobi crkve i oltare. A Turkom su vazda na udarcu. Istom kad je nakon heroične borbe za dvijuh vjekovâ potisnuta medja turska, kada već ni Senj, ni Novi, ni Bribir, ni Ledenice ne bijahu na udarcu svakomu sandžak-begu udbinjskomu, kojemu bi se prohtjelo sa svojimi ličkimi delijami „trčati“ niz Primorje, došlo je vrieme, da se Vinodolci mirno posvete poljodjelstvu.

Tada su razmjerno dobro živili naši Novljani, — nije jih u doba, kad se je Ivan Mažuranić rodio, bila ni polovica sadašnjega broja stanovničtva, jedva 1800 dušâ. Malo komu trebalo je poći širom svieta po zaslužbi. Gora u njihovu zaledju nije bila izsječena. Nitko nije stezao užitaka iz prihodâ ogromnih šuma. Hranilo se mnogo stoke. Ljeti bi se išlo u „stan“ u planinu, gdje je blago našlo pićne hrane u obilju. Vinogradi su radjali onih godina vrlo izdašno. Žitka je trebalo nabaviti, ali to nije bilo mučno uz dobru berbu. Màsta bi se ostavilo za kuću, a što preteče napunilo u mješine, ter eto gdje kreće turma preko gore, nogostupom, po gustih i vrletnih prašumah izpod Kleka do Ogulina i Karlovca. Tu se je putem mienjalo i pazarilo žito za vino i

smokve, ter tad vraćalo kući s konji i mulami, natovarenimi vrećami raznoga žitka.

Ivan Mažuranić rodio se je, kad se je stropoštalo Napoleonovo carstvo. Otac mu Ivan Petrov bijaše se i sam latio oružja, kad Vinodolci po pobudi biskupa Ježića digoše zastavu svojega kralja, udarajuć na francezku vojsku.

Koje čudo, da su ti kršni seljani nakon rata godine 1813. oholo dizali glavu. Novljani su pače kašnje ili upravili, ili kanili upraviti molbu na kralja, da jim vrati stare slobode, prava slobodnoga grada. Leži predamnom spomenica u kojoj kralju dokazuju, uz prilog diplome Matije kralja, da su oni radi vojničkih zasluga u ratovih proti „Saracenom“ i Mletčanom slobodni kraljevski grad, a sad, da jim se zatire sloboda. „Mi smo“, kažu, „svi pod oružjem pošli proti Francezu, ter se sabrali na polju tribaljskom, našim smo primjerom baš mi osokolili Vinodol; podpunu smo satniju pod vlastitimi častnici izveli proti neprijatelju. Mi smo bili, rek bi, granatiri vinodolske ustaške vojske, koja je osvojila za kralja kvarnerske otoke i tvrdju na Lošinju, otela 18 topova, zarobila 260 momaka francezke posade“.

A u toj vojsci nosio je, kako pripoviedaju, zastavu vinodolsku Ivan Petrov. Poslje ovakovih težkih žrtava eto blagoslova podpuna poredka. Mirno počinù „britko gvoždje nemiloga Davra u hramu“, a eto gdje se u kućici zastavnika vinodolskoga nadje čedo, kojemu su muze bile sudjenice.

* * *

Od njegda umjeli su svi odličniji Novljani čitati i pisati; do sedamnaestoga je vieka glagolica pismo njihovo, od sedamnaestoga ovamo preteže latinica, ali nikad se nije poznavanje glagolice ni u seljakâ posve zatrlo. Tako je i u kući Ivana Petrova poznato bilo pismo i jedno i drugo. Tà kuća ima i svoj mali arkiv, kao i svi ini stari domovi novljanski! Tu su kupo-prodajni ugovori, tu založne pogodbe, tu parnice, tu listovi Frankapanâ, kojimi oslobadjaju pojedine članove obitelji i rodjake od raznih daća, tu parbeni spisi, tu „taštamenti“, — jednom rieči od godine 1550. ovamo nije nijedan znatniji momenat u obiteljskom životu, koji nebi ostavio kakova takova pismena traga. Kakov bi to bio Vino-

dolac, koji ne bi nastojao, da udje u tajne, koje se sakrivaju za zagonetnimi „črtami“ starih „knjiga“?

Osim tih pisamâ i računâ gospodarskih slaba je ipak knjižnica Ivana Petrova. Tu je kalendar i hrvatska pjesmarica, knjiga nad knjigami, „Razgovor ugodni“ našega Kačića.

Kako se vidi, malo; ali kolik odatle užitak, kakovo uporište za ubogu hrvatsku dušu, da ju lukavi tudjin ne prelasti! A tudjin obilazio je doista one krajeve „poput ručećega lava, gledajuć koga da proguta“.

Vinodol je naime tada pod njemačkom vladom, kao i sva ostala Napoleonova Ilirija. Škola je njemačka. Naš je Primorac od njegda pohlepan za naukom, kako da diete ne daš u školu? A cilj je obuci, da ti se odreče poriekla! Kako je s te strane tužno doba ono!

Malomu Ivanu nije bilo težko učiti se. Imao je dara za tudje jezike. Njemački naučilo je diete za čudo brzo, tako, da je naskoro tim jezikom i pisao, naravno vrlo nesgrapnim slogom.

Ovi su mu lahki nauci sve do trinaeste godine jedina muka i briga. Nejaka mu je mladost dakle protekla bez kinjbe, upravo blaženo, kako u ostalom i sad prolazi u velike svoj djeci novljanskoj. Tko je godj kada vidio te vinodolske dječarce, kako je ta družba živahna, razgovorna i pustopašna, kako li razmažena i uza svu čestitost i dobrotu srca spremna na svaku obiest, taj se je sigurno s čudom zapitao, kako li se preobrazi nestašna ta čeljad, kad doraste, ter joj se valja prihvatiti težka posla?

Nejač svoju doista svagdje i najsiromašniji hrvatski poljodjelac čuva roditeljskom ljubavi, u inih zemljah manje običajnom, da mu se ne prekine na poslu. U Novom je ta ljubav prema djeci i prevelika.

Ivana našega mazili su i otac i mati i starija braća. Krepak momčić, od kojega je kašnje postao visok, plećat mladić, silna tjelesna ustroja i neobične snage mišicâ, zdrav kao kremen, naužio se je Ivan svojega djetinjstva tako, da je do kasne starosti razblažena srca spominjao zlatni taj svoj viek. Nije on bio divji dječarac. Pripoviedalo se dapače, da je bilo časova, kad bi se zamislio, kad bi slušajuć pjesme, čitajuć „Razgovor“ Kačićev zaboravio i na igru i na nestašne drugove svoje. Ali on nije ipak sanjar. Veseo je to djetić, koji bistrim očima zagleda u ljepote okolice, koj uživa u naravi, u čaru svakoga cvietka, u divoti vi-

soke šume, u pjevanju slavuja, u pljusku valova, bliesku munja i tutnjavi gromova. Kako je on već tada umio osjećati, o tom nam je on sam najbolji svjedok u svojem „Pozdravu Vinodolu“, str. 201.

Nejaki taj poljodjelac, bez svake naobrazbe literarne, mladji dakle, nego li su sadašnja gradska djeca iste dobe, promatra okolinu oštrim pogledom, upija sve dojmove svježim duhom svojim. On vidi i „ružice rumene i zelene goričice“, on vidi, gdje se „drhćući hlade jaseni i mladi brestići“, on u doba košnje po polju ne vidi travu, već „vale, kano da bi more bilo sinje“, a duša mu zatrepeće od radosti, ter on uzklikne na taj pogled — što mu je stalo do svega sjaja i bogatstva svieta? — „tu je veselje, kak' da si kralj mali“. Iz onoga zelenila, sunčanimi zrakami natopljena, vodi nas mali pjesnik u „škuru Mikulinsku goru“, a taj mu je oprečni pojav i opet povodom veselju, „koje on izreć nemože“.

Kako da ne bude nesretan u tudjoj strani? On i tuguje; mlad sokol, koga krletka prieči u poletu. Pak je ipak taj dječak sam zaklinjao brata i dobru, umnu mater, da sklonu otca, neka i njega dá na Rieku u gimnaziju. On se je dakle sam izagnao iz svojega djetinjskoga raja, a da nije ni pokušao povratit se u cvjetne poljane nejake mladosti. On se odkida težko od domaće grude, „al jest nešto, što ga napried kreće“!

Ovu nam je zagonetku pjesnik kašnje odgonenuo pjesmom „Javor“ (str. 46). Taj se je dječačić sam oteo zamami svojega raja, jer je težio za upoznajom svieta, koja se stiče, kako je on dobro osjećao, priegorom i mukom. Nejačak taj sluti, da mu žarko sunce vedra neba novljanskoga bliešti samo smrtne oči, ali da mu boravak u postojbini navlači na duševni vid sve to veću tminu. A duh mu gamzi za svjetlom, hoće da poleti svojom snagom i kreposti svojom put nebesa.

Dječka toga, premda pjeva, da je veseo „kao kralj mali“, ipak nešto muči u čami jednostavna seljačkoga posla u ubavoj dolini. On čezne za svietom, za životom, za visinom. On pati, kao ubogi javor u magli i debelu hladu, jer hoće, da ogleda „nebo sa zviezdami, mjesec sjajni i sunce žarko“, i „pod njima, što u svietu biva“. Ljuta ga mori žedja. Za taštom slavom, za izpraznim li užitkom? On to nieče. Možemo mu vjerovati, kad nam u „Javoru“ tiho odgovara, da ga je iz kolibe u sviet gonila žedja za čišćim napitkom, za znanjem, kojim se stiče prava veličina, pravo na „golem grob“.

X

S ovakovimi nejasnimi željami, rek bi slutnjami polazi mali Vinodolac pod okriljem vjerna brata Antuna na riečku gimnaziju.

Iz njemačke škole dolazi Ivan na latinsko-talijansku. Gimnazija mu je odkrila klasicizam, mislio bi čovjek odkrila mu posve nov sviet, ali on mu nije tudj, jer ga je slutio. Njegova je duša spremna. Trebala joj je samo iskra s Olimpa, da bukne plamom pjesničtva.

* * *

Vjerojatno je, da bi Ivan bio i bez uticaja klasika rimskih i talijanskih zapjevao, da bi mu se „poskočnice“ bile čule u kolu novljanskom, uz koje je on djetetom prisluškivao, kako se ori iz usta odrasle mladeži junačka pjesma o Ivanu Senjaninu, o Juriši, senjskom harambaši, o Sibinjaninu Janku i Sekuli nećaku, najpače o junaku, o kojem pjevaju svi slovjenski puci od Triglava do Crnoga mora, o Marku Kraljeviću. Ovi prvi dojmovi narodne vile nisu mu nikad iz grudi izhlapili. Nije slučaj, da je tada, kad je zapjevao pjesmu o Čengiću, kod prvih već stihova segnuo za metrom pjesme, koju puk novljanski najvoli u kolu pjevati:

„Sinoć se je Kraljeviću
Pod večerom nasmijao
Pitala ga j' stara majka:
Ča se smiješ sinko Marko?
Smiješ li se, dite moje
Il' ubogoj večerici,
Il' starici, majki tvojoj
Il' Jeleni, ljubi tvojoj
Ili šarcu, konju tvomu?

Ritam mu je taj u duši ozvanjao još iz djetinjstva.

Knjiga latinska i talijanska, tudji ljudi s jedne strane, a s druge neprestan dodir sa svetim tlom ljubljene postojbine, u kojoj je za vrieme praznika boravio, dva su vrela, koja su po jednako pritjecala u njegove grudi, oplodjujuć klicu pjesničtva, koju je u njega sama narav bila položila. Pun svojega Horacija i Virgilija, a zasićen i napitkom iz bistroga kladenca narodnoga pjesničtva, šetao je on po svojem kršu, od mora do vrha planinâ.

Tad je on sam vidio i sve to jasnije osjećao, kako se u pjesničkoj duši može zrcaliti, kako li izreći ljepota „hladjanoga skuta naših gora, gdje se sluša od potoka mili romon“. Tad je

njemu samomu „narav divna“ bila „divna crkva“, u kojoj mu je „sunce mjesto svieće“ sjalo. On je vidio onu lipu, pod kojom se „starci sakupljahu, ter momkom mudre savjete davahu“. On je tada u mašti svojoj, upućen u historiju, proživio sve te vjekove svoje domovine, koje pjeva u „Vjekovih Ilirije“.

Ali on je „pritegnuv lak opanak na noge“ i sam zalazio pred zoru u goru, stan medjeda i vukâ i još gorih hajdukâ, krvnikâ „sitnih krda i volova stada vitorogih“. I pod njegovim se je laganim stupajem „podavala vrlet tvrda“, a „vrletna se nizila brda“.

I on je slušao „tutanj neba i ravnine“ i „razloj groma po dolini“, i on je vidio i čuo, gdje se „skoro usječeno granje cmari i pjesamcu dragu plačuć pjeva, pjevajući plače“. Koliko je puta vidio on na svojih šetnjah, susretnuv u tami hitra Primorca, gdje se pomalja vrh stiene, da u mraku oku uteče, gdje „studen kamen prima život, drhće, gamzi, diže glavu, iz tvrdoga stanca snažnu pest pomalja, nogu krepku i proz mrazne živce vruća rek bi krvce vri mu rieka“, i vidio zatim „pušku dugu, put nebesa gdje se koči“!

Njemu su tada i sunce i mjesec, i bez broja zviezde, i sjajni vlašići i blizanci, zvjezde jasne, i sva ta zvjezdovja postala vjerni drugovi, koji ga nisu ostavili sve do pred samrtnu njegovu uru. Upiruć se o lomne noge, prikučio se on kobne one noći pred zoru k prozoru, ter tajinstvenim pogledom tražio utjehe u sjajnih slovih, kojimi je prst Višnjega posuo knjige od vieka!

* * *

K tim toli odlučnim i trajnim dojmovom iz mladosti pridružila se je ljubav k narodu, iz kojega je potekao, ljubav prirodjena svakomu Hrvatu, a pobudjena uputom starijega brata Antuna, drugovanjem sa zanosnimi pobornici „Ilirstva“, ter uticajem stare hrvatske književnosti, koju su „Ilirci“ neizrecivim trudom iz ruševina izkapali, proučavali, ter iz nje crpili pouzdanje u vlastite svoje sile i nadu u bolju budućnost. Mažuranić postaje uvjerenim „Ilirom“; on zajedno s drugovi svojimi nastoji, kako da se prisakupe sva plemena naroda, koj je za njega po krvi jedan ter isti. Misli ovoj posvećuje on od tada malne izključivo svu snagu svoju. Nitko toliko ne pati koliko on, kad se za malo godina uvjeri, da

je to donekle mladenačka obmana. Ali on i nadalje, nepazeć na plemenske razlike, svagda visoko diže zastavu sloge na slovjenskom jugu. On, koj je sam žalostno izkusio već u ono prvo doba, kako se bratinski priegor slabo nagradjuje, ostaje vjeran prvoj ljubavi svojoj.

Ona mu izpunjuje svu pjesničku dušu. Izuzamši nekolicinu pjesama, sve što je izpjevao ima poslužiti jednoj jeditoj svrsi, idealnoj slogi narodâ slovjenskih na jugu.

Njemu se prikazuje naš narod kao putnik u mrkloj sjeni dubrave, gdje vuci viju, ruču lavi i zviždе zmaji, Noć ga krije. Od slavnih djedova potječe, a on sam je skučen, robuje. Tad se zora javlja, narod se budi, ustaje, a pjesnik ga nuka, da skinuv okove pohiti iz mraka, da napreduje, da koraca stalno svedj dalje k podnevu.

Ali narod treba zaštite; treba podpore, jer je iznemogao. Pjesniku se čini, kano da vidi sokola, komu „dobrodjejna ruka tvrda vrata krletki otvori“, ter koji tad lieće po „kotaru sunca“. Njemu je narod stablo, koje se diže „nebu pod oblake“, ali ga goji „otčinska ruka“. Pjesnik se dakle uzdaje, da će naš narod visoke ciljeve svoje dokučiti pod štitom monarkije, pod okriljem kuće kraljevske, koju hrvatski djedovi sami pozvaše, da jim kraljuje. On je do dna duše uvjeren, da je to jedini put k slozi. Njega nemogu skrenuti nepogode dnevne politike s toga pravca. Sigurno ga koješta smućuje, ali on se svaki čas, dok pjesnikuje, vraća k svojemu, rek bi, ghibellinskomu shvaćanju. Čim mu duša dublje roni u krvavu prošlost naroda, čim gorče osjeća bol nad bratinskom mrzosti, koja je opustošila najljepše zemlje Evrope, u divjačtvo potisnula plemena, dostojna bolje kobi, tim mu jasnije kroz mozag sjekne misao, da bez pomoćne ruke iz toga kala ne ima izlaza.

Njegov je duh zdrav, duša mu ne boluje, nje ne razpinju muke strastî. On sam ne traži za se „plodove budućega vremena“, i ako mu „bjegovita sreća lukavo odveze“, što je donesla bila, „veselo odbacuje“. Pak ipak on boluje od težke rane, on pada sbog sudbine naroda u bol toli čemernu, da je iz nje mogla nići prilika o grobovih otaca naših, oko kojih se vrzu prikaze noćne, tlapnje bolestne mašte — prilika obasjana svjetlom mističnim, koja pjesniku izbada vrele suze iz očijuh. Kad o toj nevolji razmišlja, tad boluje tako težko, da mu se smućuje i bistro

shvaćanje, ter se i nehotice ogriešuje o genij Gundulićev, mećuć u usta njemu, koji je grčkoj zemlji uzkliknuo, da joj je razsulo zaslužena plata „nevjerstvu“, anakronističnu apostrofu: „Ah, da 'e proklet, tko cieć vire na svojega reži brata“.

Karakteristično je, da je Mažuranić baš na tom mjestu progovorio svojim vlastitim glasom, a ne glasom Gundulićevim. Rekao bih, — ako je smjeti malena omjeriti o velika, — da se on laća te sgode, da uzmogne slovinsku zemlju svoju prekoriti iskreno, prema shvaćanju s v o j e m, onako, kako je Dante svoju ljubljenu Italiju prekorio, kako mu je godj čemerno srce donosilo, u neumrlih stihovih:

Ahi! serva Italia, di dolore ostello,
Nave senza nocchiero in gran tempesta . . .

Pak koja ipak razlika! Dok božanstveni Ghibellin u gnjevu svojem proklinje cesara, što nije zajahao divju bedeviju Italiju, dok on samo od s i l e očekuje spas, uskrsnuće iz groba, u koji ljubljenu pjesnikovu domovinu položiše nesložni sinovi, zanosi hrvatskoga pjesnika jednako gorki osjećaj nevolje naše samo na proročanski riek, da će nam jadi uminuti s bratinskom mrzosti, s vjerskom nesnosljivosti! Ničiju on silnu ruku ovom sgodom ne zove u pomoć; on hoće, da se narod sam iz sebe preporodi, dozove k pameti. Srce mu nije gnjevno; ono je razboljeno!

* * *

S nekom bojazni nastavljam. Ne smijem ipak propustiti, da ovdje ne iztaknem neke nazore njegove o jeziku hrvatskom i o umjetnoj pjesmi, nazore, koje mi je pokojnik često puta razvijao. Možda je imao krivo. Svakako je zanimivo znati, što je o n sudio o tome. Dapače, nagoni me nužda, da ne krijem ničesa. Tko bo tih nazora nezna, taj neće uhvatiti nikada prave slike o pjesniku Čengića.

Mažuranićevo je bilo mnienje, da je književni jezik hrvatski jezik star, nepodpun za neke struke, ali gotovo savršen za pjesničke ciljeve i najuzvišenije. Njemu je ilirski pokret imao u tom pravcu biti jedino p r e p o r o d stare knjige hrvatske.

Dubrovačkim je pjesnikom uspjelo svezati u neizrecivo dražestnu kitu cvieće krepkoga starinskoga hrvatskoga govora i nove hrvatske štokavštine. Ima gdje šta i u samom Guduliću, što nije

izpravno. Mažuranić je nastojao, da tomu izbjegne. Njemu je svakako uz staru knjigu i pravilni pučki jezik dobro poslužio, ali on je scienio, da valja uz blago čistoga pučkoga govora pribirati i biserje iz stare hrvatske knjige. On je napose tvrdo vjerovao, da je prva zadaća književnosti paziti, da ne pogine prije dobe nijedan dragocjen oblik, dok god nije savkoliki narod na nj posvema zaboravio. Mislio je s toga, da se ni u samom pjesničtvu ne smije ogriešiti o to pravilo. Njemu se je činilo, da hrvatski jezik gubi svoju krepčinu, ako se odreče valjane, žive starine za volju makar kako liepu narječju, a mislio je, da je i u području hrvatske, najčišće štokavštine sva sila tragova starim pravilnim slovničkim oblikom.

Njega je naučala povjest razvoja inih jezikâ, da malne svagdje ima neki silni nagon, da se gube ili barem jednostruče oblici. Taj proces opažao je on i u nas. On je pače scienio, da ga pritjecanje tudjih, neslovjenskih elemenata od vjekova ovamo pospješuje, ali tvrdio je, da je težak grieh htjeti ga pače i uskoriti pomoću knjige.

On nije vjerovao, da ima koje pučko narječje u našem jeziku, koje bi bilo dostojno, da samo po sebi zasjedne mjesto, koje ide književni jezik.

Mažuranića je mnogo zanimala borba u talijanskoj knjizi o vriednosti toskanskoga govora. Upravo iz razpravâ najumnijih braniteljâ samosilničtva toskanskoga dialekta, crpio je on svoje razloge proti nazoru, da i u nas narječju hercegovačkomu, kako njime puk sbori i pjesme pjeva, valja povjeriti istu vlast u književnosti.

Možda smiju neki noviji talijanski književnici tako visoko uzdići florentinski govor. Ali koje im je za to uporište? Oni to jasno kažu. Množtvo najdivnijih pisaca od vjekova ovamo poteklo je baš iz srca toskanskoga puka. Ti su pisci sve blago ostalih narječja talijanskih božanstvenim ukusom smjelo prelijali u književni svoj jezik, a ovaj ugladjeni, obogaćeni jezik postao je sada svojinom svega florentinskoga puka. Nije to dakle ni pûki književni jezik, ali nije ni obično pučko narječje. To je jedno i drugo: to je cviet talijanskoga jezika, koji se je razpupao u najživljih bojah. Takav se jezik može bujnim životom razvijati samo u visoko naobraženom krugu gradjanstva florentinskoga, koje mu pazi atičkom strogošću na čistoću, koje mu njeguje stare oblike, odbijajuć osjetljivim ukusom tudjinske primjese.

Mažuranić izmedju takova narječja i hercegovačkoga pučkoga govora nije mogao naći paralelizma.

On je mislio, da za nas Hrvate valja još donekle preporuka Danteova, neka se ne zanemaruje pribiranje dragocjenosti jezičnih iz svih narječja. Po mnienju Mažuranićevu ne bi se smjela nikad sasvim zatrti uspomena, da nam je knjiga nikla na tlu staroga narječja, koje je steklo pravo, da po gdjekojom riečju, gdjekojim oblikom, u pjesničtvu pak osobito gdjekojim naglaskom razbije monotoniju narječja, makar i najblagoglasnijega.

* * *

Mažuranić čitao je i podpuno poznavao povrh svih slovjenskih jezika još i latinski, talijanski, francezki, englezki, njemački i madjarski. Njemu su bili pristupni svi veliki pjesnici tih narodâ. On jih je i proučavao.

Ali on je tako opojen klasicizmom, njega prvi učenici klasikà latinskih, pjesnici talijanski tako občiniše, da se izpred njih sve ostalo u njegovim očima ništi.

Zato ne ima traga u njegovih pjesma znatnijemu uplivu inih književnosti. Zato mu je talijanska emfaza potreba. Zato on traži simetriju i euritmiju, uživa u antitezah, u paralelnom prikazivanju, ali nada sve zato on hoće, da govori pjesničkim jezikom. On scieni, da mi Hrvati, star narod u književnosti, taj jezik imamo, da mu je on ušao u trag, da ga on zna.

Taj mu jezik služi i u „Čengiću“, gdje se je što više primicao narodnim pjesmam. Zato se on opire prijateljem, koji mu nude pučki govor. On podaje, kako predmet zahtieva, pjesmi jak pučki kolorit, ali on ipak hoće, da govori pjesničkim jezikom. On žali narode, kojim pjesnički jezik manjka. Kako je sretna Italija! Za to joj on zavidi. Za njega ni ne ima pjesničtva vrhu talijanskoga. Koja harmonija za njegovo uho! A on te harmonije toliko nigdje ne nalazi, ni u istom ljubljenom jeziku hrvatskom. Taj mu je jezik i krepak i gibak, i zvonak i plemenit, al on ima svojih manâ, on može u nevještih rukuh postati monotonim; naročito samo velikom mukom može se izbjeći u pjesničtvu dosadnomu romonu dvoslovčanih rieči, koje često jednoličnošću ritmike slušatelja uspavaju, mjesto da ga uznesu. Tu ne ima druge, nego li prislonit versifikaciju uz talijanska pravila, a kad pjevaš pred-

meta radi u pučkih osmercih i desetercih, tad pazi, da ti pjesma ne bude dugačka, i mienjaj, za boga, metar! Zato je već šesti stih „Čengića“ valjalo produljiti za dvie slovke, zato počinje stih sedmi s jambom! On je u obće o versifikaciji imao posebne nazore. Njemu se je vazda činilo, da je količina slovaka u hrvatskom jeziku tako odlučna, da bi se moralo doći do sretna uspjeha sliedeć metriku latinsku. U kasnije doba volio je ipak prianjati uz jedine uzore talijanske, a ti su mu bili tako sveti, da jih se do starosti nije odrekao. On je harmoniju nalazio u sinicezah, on jih je s toga upravo tražio skladajuć stihove. On se je bojao, da je gotova poguba po hrvatsko pjesničtvo, što se je ono oslonilo o versifikaciju njemačku. Nije on bio polemične naravi. Drugomu namitati svojega mnienja nije mu bio običaj. On je mučao, ali ja sam ovdje dužan reći istini za volju, neizričuć ni vlastitoga mnienja ni suda kakova: Ivan Mažuranić scienio je, da se je u jezičnom pitanju i u pjesničtvu krenulo putem, koj ne vodi do visine, za kojom je on zaman čeznuo. On je sam znao, da ne ima snage vrnuti knjigu s te staze. On nije ni medju svojimi drugovi, koje je visoko cienio, opazio nikoga, koj bi bio jak, da sveže ponovno novu epoku našega pjesničtva sa starom hrvatskom knjigom. Jedanput samo kano da mu je sinula zraka nade. Bilo je to, kad je „Dubravka“ u Zagrebu prikazivana. Slušajuć zvonke aleksandrince Dubrovčanina, pričinilo mu se je, da to mora svačije uho osvojiti. Reče mi: „Sad će jim ipak puknut medju očima; tà što smo tomu slična mi napisali?“ Mislio je popunitelj „Osmana“, da je jasno dokazano deklamacijom tih nekoliko stotina stihova, da su pravi bozi oni, kojim je on žrtvovao. Posljednja iluzija!

Njegovo je uho bilo valjda drugačije, nego li sluh drugih Hrvata. Pjesničtvo naše pošlo je dalje svojim utrenikom. Tada sam slušao često gorke rieči: „Otimlju se za ubogoga Gundulića, dižu mu spomenike, a tko ga sliedi?

* * *

Mažuranić je dakle heretik napram ortodoksnoj nauci o ciljevih, za kojimi je ići u razvoju jezika i pjesničtva hrvatskoga. On je htio, da se uzpne svojom stazom na Parnas. Čuo je pohvalu, često puta prebučnu za njegovo osjetljivo uho, vidio je

svu silu izdanja i prevoda „Čengića“. Njega taj uspjeh nije mogao razveseliti. On je scienio, da mu je rad jalov. Nabacio se je jednoč: „Što to sve pomaže, kad dielim sudbinu Gundulićevu, da neumijemo valjana stiha napisati!“

Nije li s te zlovolje umuknuo? Njemu se je kad i kad tako prividjalo. Ali tko će znati? Tko će znati, zašto nije Manzoni više toga izpjevao? Lahko je moguće, da ima i dubljih razloga Mažuranićevu mûku. Mi smo ga pratili iz okoline njegove prve mladosti, odlučne za razvoj njegova pjesničkoga dara, pak do vrhunca njegova pjesnikovanja, a ne će li oštar motrilac opaziti, da je pokojnik živahno osjećao ljepotu prirode, a uza to da je njegovu dušu izpunjala jedna jedita golema strast, a ta je čeznuće, da se privede do idealnoga jedinstva narod, razcjepkan imenom, vjerom i kulturom? Strasti toj dao je on u pjesmah izražaja. Drugih strasti kano da u njega nije ni bilo, a samo kada duhne bura, bježimo u luku pjesničtva. Pravo veli u ostalom g. Smičiklas: Mažuranić nije nikada bio pravi literat. U njega ne ima želje, da misli svoje saobći svima, on ne nalazi užitka u revnovanju, u trki za slavom. U krugu najužem on je razgovoran, ter tada se vidi, kako mu je um neprestano u poslu, kako ne ima nijedne sfere znanja, u koju nebi gledao zaroniti. Ali iz toga svieta svojih misli on nerado stupa pred sviet, koj se nazivlje obćinstvo. Svaki put treba zato neke silne unutarnje pobude, a uza to još vanjske ponuke.

Poslie onolika uzleta doživio je on najgroznije razočaranje, odakle za njega pobuda za daljnje pjesnikovanje?

Nije li on medjutim rekao, što je imao reći?

* *
* *

Neka mi duh pokojnikov blago oprosti, što sam sve te pjesme na javu i iznesao. On bi sam mnogo toga ili bacio u oganj, ili bi pojedine pjesme izgladio. Tako bi on sigurno bio gledao izbrisati sve ono, što može uvriediti plemenski ili vjerski bud čiji osjećaj. Ja toga ni ne mogoh, ni ne smjedoh učiniti. Mažuranić spada u historiju. Značilo bi krnjiti sliku njegovu, kad bi se išta prikrivalo. On je u ostalom u žestini borbe možda izlijao gnjev svoj u oštrih riečih: poslie borbe nije on mrzio nikoga. Naročito naši Muhamedovci neka znadu, da jih je on cienio, upravo ljubio, kao pravu braću svoju.

Obzirom na zanimiv razvoj jezika pjesnikova sliedio sam kronološki red, a pribilježio sam uz svaku pjesmu riečju „Danica“, „tiskano“ ili „iz rukopisa“, je li preuzeta iz „Danice“, je li indje jur otisnuta, ili nije li do sad nigdje otisnuta bila.

Gdje se je našla raznica u rukopisu prama tekstu „Danice“, volio sam se osloniti o rukopis, jer su u redakciji „Danice“ neke malenkosti mienjane. Izpravio sam i neke očite pogreške tiska i pera, a u najprvih pjesmah i neke manjke slovničke, potonje onako, kako sam to našao u pokojnikovu primjerku prvih godišnjaka „Danice“. Kako bi on bio izpravljao svoja djela, da jih bude sam priredio za tisak, vidi se ponajbolje iz pjesme „Hrvat“.

U bilježkah htio sam spomenuti samo najnuždnije. Ima toga sva sila, što bi bilo zanimivo iztaći. Medjutim i onako nisam zvan, da pišem ocjenu pjesama pokojnikovih. Tko bude htio dublje u njih zaroniti, morat će svakako segnuti još i za razpravami gg. dr. Markovića, Pasarića i Fr. Cherubina Šegvića. Vrlo krasan i velikim trudom pocrpljen materijal, što ga je sabrao g. Pasarić, popunio je g. Šegvić, prispodabljajuć neka mjesta s talijanskimi klasici.

Htio sam se radi pieteta po mogućnosti držati i u ortografiji nekih pokojnikovih načelâ. Kako ipak ni on sam nije svagda jednako pisao, potekao je odatle neki nesklad, koj će mi dobrohotnost čitateljâ, nadam se, oprostiti.

Završit mi je s riečmi najtoplije zahvalnosti. Dugujem ju u prvom redu prijatelju g. dru. Markoviću, koji me je i svjetovao i pomagao, zatim slavnomu umjetniku g. Vlahu Bukovcu, koji je s nekoliko crticâ izpravio i dotjerao sliku pokojnikovu, gg. dr. Majxneru i dr. Šrepelu, koji se podvrgoše trudu, ter proučiše latinsku pjesmu, svjetujuć mi, da ju svakako u ovoj sbirci otisnem, a i svim ostalim prijateljem, znancem i rodoljubom, koji su me savjetom, ustupom sbirkâ i sabiranjem predbrojnikâ, jednom rieči bud čime pomogli.

Naročita pak hvala ide tiskaru „Narodnih Novina“, koja je sve moguće učinila, da djelo bude što ljepše izdano.

U Zagrebu, 4. kolovoza 1895.

V. M.

I.

PJESME ⁂ RAZLIČNE

(1835.—1885.)

Primorac Danici.

1835.

O, koja davnim vedroga djedovom
Kazati lica, niti maglovitih
Noći vremenâ razatepsti,
Zviezdo, milom ne mogaše lučju!

Njegda nemili vodiše ratovi
Otce kroz mrkle tisuću grozljivih
Smrti putovâ, ter u bojnom
Prsa tada gibahu se gvoždju.

Tko bi tadašnjeg bojca opisao,
Kad svoga gorkim bije protivnika
Delija gnjevom; kad potokom
Žile rone srde, kud ga nose?

Tko bi junačke vriedno izpjevao
Prvih vjekova poslove? Tko li bi
Krieposti znao, koje tamnom
Vrieme nama zatajilo maglom?

Ah, vrieme ljuto svaka jadovitim
Porazi zubom: gvozdenom obori
Kružene stienom kule, mudra
Iz kamenâ razatepe slova!

Prestaše strašni grmiti topovi,
Jur ljudomorni bojevi prestaše:
Četverostrukim' krvoločne
Verugami zavezasmo rate.

Jur britko u hramu gvoždje nemiloga
Pustismo Davra: mužka pod oklopom
Ne dišu prsa, nit pod silnim
Jur se vranac znoji već junakom.

Sad, dievo, vječnim 'z mudroga obsjeni
Svietle potomke istoka plamenom;
Sad mužka svetim pali žarom
Srdca, novu neka slavu traže!

Grozno sa mudrim kopje naputi jih
Mienjati perom; biesna zasiedati
Paripa mjesto, daj na tihom,
Zviezdo, njima vojevat Pegazu!

Uči, krvave, koje ukosiše
Djedovi mačem, vience, dostojni tih
Otaca sini, iliričke
Vile milim da zamiene darom.

(Danica)

Dr. Gaju.

1835.

Stožeri svieta silom, nizki ozvanjaše bûkom
Dolci, ter ognjeni zrakove gromi ruše;
Ljuti zemlju vihrom a mutiše more neverom
Vjetrovi, ter drobne do neba prahe nose.
Strašnim po bregovih tad ručaše lugovi zvukom,
Ter ledene Velebić vrhove u sniegu sakri,
Kad sileni iz mrzlih izsrnu ljuto kotarâ
Sjever, hrvatski k zemlji da prigne govor,
Kad svoje noć tamna nadvisila mrakove, svietlu
Vašu da sakrije, Slavjani, zviezdu maglom.
Al tada Gaj bogovom svoju zaviće pobožnost,
Višnjim tad bogovom Gaj za tišinu moli;
Gaj, koga pri sretnom pogledala porodu milom
Melpomena lučju, molbami bije nebo:
„Eole, viče, nu zrij, kak' ljuti Hadriju muti
Sjever, kak' slavsku vale na zemlju riva?
Kak' crna mrkim ogrnula Savu odielom
Noć, tere hrvatskom granuti suncu neda?
Što bogabojni tebi je, Eole, skrivio narod
I kada, jer v' strašnom vazda ga vihru rušiš?
Oh, ako još u tvojem što mogu, otče, molitve
Srdcu, veži Sjever, ter ove mrake tjeraj!"
Nit dugo! već jasnom po Zagrebu kreše danicom,
Ter sjajni Ilirom vazda naviešta sviet.
O, kim da te zovem imenom, kim, Gaje? Prometevs
Mi se vidiš isti, s zviezdami kad se boriš.
O, dà zaisto! jer on božanskom duhove vatrom
Ilu podà, a ti ledove srdca tališ.

*

On jednu višnjem sustegnu iskru Olimpu,
Ti cielim' sanene zviezdami luči griješ.
Al njega kavkazkom' izloži tebi povoljni
Jupiter orliću trim prikovana nadom.
O, tri put bolje zadobio ti od neba žriebe!
O, nikadar našim zábljivi, Gaje, njedrom!
Kasno bude tebi gradit oltare potomstvo
U srdcu i na njih ti hvalu užigat hoće.
O, kim da te zovem imenom, Gaje? Prometevs
Mi se vidiš isti, s zviezdami kad se boriš!

(Tiskano)

Mati i sin.

(Iz latinskoga.)

1835.

Desnim Milko okom, lievim Leonila nevidi
Al tamni njihova baja ljepotu bogôv'.
Krasni sine, tvoje daj materi oko posudi,
Tad sliep budeš Amor, tad će bit ona Venus!

(Danica)

Lažcu nevjeruj.

1835.

Kad njeki dan kod vrča tebe zazovnuo Mitar
Lopovom, ti lažcem potvorì, Arbo, njega.
Pak kada poštenim čovjekom zazovnù te jučer,
Vjerovà: al vjerovat nikada lažcu nemoj!

(Danica)

Predjem Slavjanskim.

1835.

Jasni blaženih višnjega žitelji
Neba kotarâ, sileni davnijeh
Duhovi predjâ, bezkonačna
Sada koje zavezuje vječnost!

Vi, o predjašnjeg vremena Slavjani,
Koji junačkim' sada potipljete
Zviezde petami, dajte milom
Našu lučju pozorite nizkost!

Koliko tamni od neba ponori
Sjajnoga jesu sniženi, toliko
Po vrhu žarka sunca gizdo
Neprestano vaša slava jezdi.

Siedih premudri vašu naricaju
Kriepost vjekovâ listi, po ledenih
Slavni mramorih kroz stoljeća
Vaši k nama dopiraju čini.

Vi nekadašnja carevi vremena,
Pobjediteljni bjehote carevi,
Ter strahovitom vaše jadnu
Gvoždje Rimu zadavaše ranu.

Vi jug i hladna krajine zapada,
Vi svietli istok slavno pobjediste:
Peterostrukim siloviti
K stupu nàdom prikovaste Sjever.

Dokle u slavnih davnjega rumeni
Soka potoci curiti uzbudu
Žilah, premožno vriedni dotle
Sini vaše ime nezametnu.

Zaman se blieda trudi nenavidnost
Bistru odielom zviezdu potamniti
Vaših imena, jadnim zaman
Diku vašu podoruje zubom.

Zaman se ljuti zmajevi podižu,
Ter ognjevitih šire si bezdane
Grlâ, grozeći se potomstvo
Vaše svojim zamieniti skotom.

Zaman se mutna aždaje jezera
Giblju i kruti Stoglavi mračnijeh
Ljutê jazova, cieli zaman
Proti vama pakao se pjeni.

Hej, što će nizka ponora ravnatelj
Pram nebu višnjem? što će nenavidnost
Pram slavi vašoj? što li zmaji
Proti diki vašega potomstva?

Neima vrhu mirnoga blagosti
Duha, kojega tisuća ognjenih
Strti pozojâ, niti gorke
Igda mogu razoriti Srde!

Žive u mužkih vaša još unukâ,
Još slava prsih žive, nit ikada
Iz sviesti sgine, od ovakvih
Jere rodom proizhode djedov'.

Ako pogana bude nenavidnost
Vječne nebesâ kruge porušiti,
U groznoj samoći silno vaše
I m e zvučit tere s l a v a bude!

(Danica)

Protivnost.

1835.

Tout vit par contraste et par opposition.
Rousseau.

Po protimbi živu svaka,
A primjeri jošte više;
Iz onoga, što te čeka,
Poznaš, koja stvar ti bišc.

Mornar tvrdo kopno ruži,
Dok ga vjetar tihi riva;
Al sklizkoću mora tuži,
Kad na daski razbit pliva.

Dok pod vedrim nebom skače,
Što 'e sloboda, ptić neznade,
Ali biedu svoju plače,
U sužanjstvo kad upade.

Junak dično rate slavi,
Demeskinju svoju hvali,
Dok ga bitka nezabavi
I u pot krvav neukali.

Ne zna bogat, što je blago,
Dok nevolje neizkusi;
Nit je komu dobro drago,
Dokle gorka nepokusi.

Kad nam žarko sunce sine,
Svieta sjajnost mi kudimo;
Al tma zemlju kad odìne,
Vriednost njenu tad vidimo.

Kada putnik dal'ke strane,
Tudje pute kad prohodi,
Domovinu zvati stane,
I u srdcu s sobom vodi.

Dokle cvietak polje kiti,
Smrtnim malo duh nasladja;
Ali rèse kad odhiti,
Na pamet jim tad dohadja.

Pod maternjim dokle biva
Okom čedo, nju nepozna,
Al k maćehi kad dospiva,
Tad maternju milost dozna.

Slavijani, koji gàde
Svog jezika domovinu,
Sad, kad jezik iz ust vade,
Neće l' poznat njegvu cînu?

(Danica)

Veneri.

1835.

O krasna kćeri višnjega
Božanstva, čast na vodi,
Po kôj su došle Gracije
I smieh se svietu rodi!

O, tvrdog, nježna boginjo,
Kovača skrbi draga,
O, njegda sina Cinire
Sladosti vele blaga!

S tobome djetić, plamene
Ljuvene koj ulaže,
Pokornost tere zapovjed
U vieke sladko slaže.

Na strunah tebe vilenih
Jest Safo milo zvala,
Kad ljubav liepim očima
Spavati nije dala.

A ti prošena, Venero,
Usliša njejne zove,
Ti ostavi ambrosiju
I zlatne neba krove.

Idalska kola tanena,
Koja bijeli sada
Golubi voze, vukoše
Dva crna vrebca tada,

Ter kad žalostnom, boginjo,
Priklonì uho pievu,
Tužeću tvoji rumeni
Tješahu prsti dievu.

I meni udilj nenavadan
U grudi oganj sieva,
I meni izkusna tambura
Premožnu ljubav pjeva.

Pod štitom svojim Pallada
Nek bude silna i slavna:
S tobom ona pred Paridom
Izgubi parbu odavna.

Čemu bit može Egida,
Djetić tvoj kad se gane?
Kad njegve striele udare,
I štit i kopje pane.

Tvé silno ime svikada
Nek slâdi zemne rode;
Njemu se neka klanjaju
Nebesa, zemlje, vode!

(Iz rukopisa)

Večer.

1835.

Kad sunca zaspava na zahodu trak
I luči njegove rumen stiže mrak,
Ter brda doline sa sjenami steru:

Tad svirku zadieva čobanče za pás,
A ovce ga sliede čujuće mu glas,
I veselo bečuć u tore se beru.

Kad rosa večernju izlieva pomast
I njezinu cvietci pokušaju slast,
Glas zvona pobožni razlievaju stine:
Sa jelenom košuta spješi na stan,
Trčeći u dubravu làzi niz stran,
Ter zrije žurivo, da ljub nepogine.

Kad tamnim odjenuje planine noć
Zastorom, i kaže preveliku moć,
Ter vrhu dolin' svoje mrake poteže:
Tad ptica popieva, gledeć gdje je drug,
Već zadnju popievku ter leti u lug
I mehko sa ljubom u gnjezdo si leže.

Stvor svaki se druži, kad prohodi dan,
Ljubezno grli se ter ide na stan,
I u ljubavi dneva do drugoga sniva:
Al samo mojoj neda balsama hlad
Bolesti, ni sunca jutrošnjega slad:
Al samo meni mila zviezda ne siva!

(Danica)

Mojemu prstenu.

1835.

Koga mi tvrde njekada vjere
Liepa za zalog Vukosava dadè,
Sada u dviuh prieko jesi trgnjen,
Prstene, kusih.

Dakle je možno, da je njena ljubav
Krhka, kak', lažni kolobare, ti si;
Dakle i žarko ikada bi moglo
Smrznuti sunce?

Jer što da mnijem? Milenih te nije
Suza očiuh, nije li rumena,
Cvietak obraza mogao u čilom
Sdržati stanju?

Neka svemoga sačuvat Citerska,
Neka strjelati Ljubić i ostali
Dostoje branit ovo od zla sliedstva
Bozi znamenje!

Oh, kako toplo tad u djevičanskih
Srdce njoj prsih, kako meni glasno,
Kad mi te krasna dadè, u lievoj
Kucaše grudi!

Oh, kako bistre sievahu jasnim
Luči biserom, cvietajuća kako
Lica plamćahu plamenom, rumène
Drhtahu ustne!

Čuše bezsmrtni, ter u svoje Višnji
Krilo ljubeznu zanesoše kletvu,
Kad mi „po strašne Ljubića strjelice"
Ljubav izusti.

Drži zakletvu, liepa ljubećih
Boginjo dievâ, ako vjeru slomi,
Tere dostojnom silenu pedepsom
Plati pogriešku!

(Danica)

Melpomeni.

Po Heraciju. Knjiga IV. Oda 3.

1835.

Čiji, Melpomeno, jesi
Porod njegda okom vidjela milenim,
Igár' neće onog posó
Istmijskih učenim zvati boriteljem,
Ahajskim niti će njega
Spješni vozom vranac kó predobitnika
Vući, niti će vojnica,
Zato jer ohole grožnje potukoše
Kraljev', vojvodu, Febovom
Ovjenčana kitom, dat Kapitoliju;
Već, ké plodni namakaju
Tibur, vode ter i guste lugov' hvoje
Eolskom će njega slavit
Pjesmom.
Rima, gradov' najplemenitijeg
Sini u ljubkih dostoje
Pjevalac' brojit me redove, ter veće
Tišim kolje me nenavidnost
Zubom.
O, zlaćenih, Pierido, gusâl'
Mili glas koja prebireš,
Ti, niemim koja si možna podieliti
Ribam, ako li ćeš kada,
Biela medene pjesmice labuda,
Sve su to tvoji darovi:
Da me prsti velé mimoprolaznikâ
Gudcem Romula strunice,
Da uzdišem, da s' milim, ako milim, tvoje j'!

(Iz rukopisa)

Slavomir Stojanu.

(Pjesnička poslanica)

1835.

Stojanu liepo zdravje Slavomir,
Sliedeći ter po spješnih odgovor
Pošilje jambih, koga — akoprem
U jednoj nozi jesu šepavi —
Koliko brže mu donesti će.
Nedavne premda naše pjesmice,
Koje su slavu starih djedovâ,
Koje prejasnu zviezdu ovjenčale,
Na svaki način ti s' dopadaju:
Budući pako, tko će sviriti,
Promienit glase kadkad trebuje,
Predragi brajne, zato sad će naš
Novoučeni krasnu varviton
(Jer tako Febo, tako ište rad
Od onih, koji s lirom obhode),
Pojiti dievu, kojoj Ciprovi
Vrhunci, sveta koj' Idalija
Na sto božanskih žrtvu prinose
Oltarâ; sad će, rekoh, silena
Božića, komu, u lievi ranjene
Bók, dieve, rtom strieli njegove,
U vlašćih mírhu, u vlašćih žrtvuju
Srdašcih tamjan, naša strunica
Slaviti.
O glè, kako prsa jim,
Kak' jasne u možnoj oči plivaju
Radosti, kako cvatu crvene

Na licih ruže: glè, kak medene
Pripravne jesu ustne k cielovu,
Kak okol zlatnih kosâ veseli
U nježnih igrah pušu vjetraci;
Glè, kako crne luči — strjelatog'
Prestolje božka, — u ljubvi opite,
Sim' tam' ljubezne vrte poglede!
Ter kaži, ljubki jel' Anakreon,
Il miloglasna Safo dali jest,
Jel' slavni Naso, jel' Horatius,
Pojući ljubav, tere mladjane
Ljubeći dieve, pravo imao?
I ovi, brate, bješe veliki
Vil' svećenici. Zašto ja nebih,
Kojega mudri Febo jedva jest
Parnasa svete u hrame primio,
I Hipokrene mi dozvolio
Podahnut vodu, glavi krunice
Po nježnih dievah dati pustio? —
Znamenje častno? — Zašto ja nebih
Ljubicá milog im naklonio,
Ter zlatni njegov tulac pjevao? —
Da njegda momu, njegda pepelu
Na hvalu iz jasnog oka suzicu
Izpuste krasne; il — što još bolje —
Na tamnoj stave rupi ružicu
I kamen k tomu, na kojemu jest:
„U ovom leži grobu Slavomir".

(Danica)

Filosofija i pjesničtvo.

1835.

Mileski'e gradjanom pokazao njekada Tales,
Biti da može bogat, ali da neće, mudrac:
Milton, Tasso, Camoëns, bistri pokazaše pojci,
Biti da hoće bogat, al da ne može pjevač!

(Iz rukopisa)

Odkuda ime Slavjan.

1835.

Slava li il mudro nareklo je njekada slovo
Slavjana? pod sudcem još sada parba stoji.
Slavan, ak dična nadjenu mu slava pridavak
Biti će, a slovan, ako ga slovo zove.
Dajte iz obih ovaj izvaditi, Slavjani, značaj;
Historici 'z slave, 'z mudroga slova drugi.

(Danica)

Milutinu.

1835.

Blažen, kog je nebes' sudbina sklizkijem
Milutine, časom življet uputila;
Blažen, zorno komu dadoše bogovi
Žitka slape, ter i mutnoga Hadriu
Strastih, milotihim minuti vjetracem.

Njega tamni krovi mrke budućnosti,
Njega nemile zasjede Srećine,
Mračnim' zavedene maglami, neplaše.

Njemu silni Perun, štogodjer sutradan
Smiera s vremenimi tvoriti krugovi,
Biesne jadovite štogodjer aždaje
Rova ter mahnita sinovi Sjevera
Dnevom činiti će — srca nesmućuje.

Sadašnje trebuje, niti budućega
Traži rad plodove vremena; što mu sad
Dade bjegovita sreća, to željno on
Prime: ako li pak lukavo odvozi,
Koja donesè jur, veselo odhiti
I krieposti svoje sjenom odjene se.

Krhkim sieče nerad drvetom Indije
Srdite valove, niti, kad tamna noć
Sjajne vlašiće il jasnu prihodnicu
Strašnim smrtnom oku zakrije zastorom,
Drhćući straši se; niti, kad silenim
Zvižde jidra jugom, da mu inostrane
More nepoždere trge, uplaši se:
Ak' se iz visokog stožera izkučen
Sviet u prah razori, stalna potrieti će.

Današnjem se klanjaj, pusti sutrašnjega,
Milutine, dneva! pusti prevarljivoj
Tamjan žrtvovati nadi: jer smrtnima
V nestalnoj kazuje dobra budućnosti.

Gle, kak pramaljetna žuri se ptičica,
V hladnoj sjeni pojuć, malene žalosti

Iz prs' izključiti? glè, kako kratkoga
Žića tek veselo provodi pjevajuć?!

Potamnjena lica zviezde popravljaju:
Al mračnog nevraća ponora ravnatelj,
Koga neveselo mjeseca provodiš;
Natrag već nevraća, i ako svaki dan
Juncev' stotinu mu sniženo žrtvuješ.

(Danica)

Ilir.

1835.

O, glè onoga ptića ljubeznoga,
Gdje milovničkom nježne ljubavi
Zapaljen iskrom ljubu svú slavi,
Gdje zvoni dol od pieva vilenoga;
Kom v srcu ljubav, radost u oku sjedi
I kog pretiče blagi raj i sliedi!
O, kol'ka slasti rieka tud protiče,
Kak' trepte prsa, kak' se radjaju
Ljubezni žari, kud dopiraju,
Vilovni glasi, kuda oko miče!
Nijel ti mil? — o dajde kaži, tko je?
„Ilir ljubavju kriepi srce svoje".

Al glè onamo zmaja ognjenoga,
Gdje raziteljnom bitci u žestokoj
Razjaren vatrom tare sviet, pokoj,
Gdje huče dol od zvuka silenoga;
Kom grom u ruci, munja u oku sjedi,
I kog pretiče grozna smrt i sliedi!

Vaj, kol'ka krvi rieka tud protiče,
Kak' blieska gvoždje, kak' se valjaju
Tjelesa bojna, kud ga tjeraju
Davorski gnjevi, kuda sablju miče!
Nije l' ti strašan? — dajde, kaži tko je?
„Ilir junački brani pravo svoje!“

(Danica)

Danici Ilirskoj.

1836.

Kó sokol sivi, koga sužanjstvujuć
Krutim spletenog gvoždja rukotvorom
Kroz vieke ciele od prirodne
Letnje nemil sustezuje zatvor,

Kad u uzi skučen krila navadjenom
Revnošću u tanke zrake razastire,
Al, oh, željezna gradja jača
Od plamenâ slobode ga veže!

Pak dobrodjejna ruka mu dospije,
Krletki tvrda vrata otvarajuć,
Il vrieme davnog vieka tajnom
Uzu svojom opodere moću:

Ustane sužanj od dugovječnijeh
Trudna nevoljâ krila prokušati,
Ter uz lagahne vjetre vještim
Sunca kotar prolićuje mahom:

Tako, zviezdo mila, kad Ilirom tebe
Zmožni na vedrost 'zvabiše bogovi

'Z tamnosti grozne i potajne
Nazlobnosti lukavih vragova,

Ti stadè, davnim jur upitomljene
Robstvom, krilate konje ogledati
I sievajući voz, gorućim
Zlato kojeg nakićuje suncem.

Pak mjesto starog uresa, koga jest
Ukus tudjinski rodio, žarkijem
Svjetlosti trakom djevičansku
Glavu kiteć tere grudi sniežne,

Biesnim dodavši biče krilonogom
Po nebu hitiš jezdit Ilirije,
Mrzeć što prosta hoće ludost,
Il nenavist što poreče žuta.

Što suncu pači, ak' zimičav nebi
Htio mu žara primiti? — grije ga;
Il što da tuži, kad srebrena
Trák mu nikad neoduzme Luna?

Višnjih je dušâ mrziti predsude,
Mrzit potmastog puka ogovore
I k cilju stalnom smierajuće
Pute tihom sljedovati sviešću.

O jezdi dakle, zviezdo, junačkijem
Trkom po sjajnih, kud si nakanila,
Putih, predragi spješno žarkim
Dom Ilirâ naš kiteći suncem.

(Danica)

Nenadović Rado.

1836.

Strašna ti je gora Kunovica,
Kud se stere ni kraja se nezna;
Al je liepa Draginja djevojka,
Koju lani obljubio bješe
Mlad delija Nenadović Rade.
Prosi Rade Draginju djevojku,
Rade prosi, al je neda majka,
Dok dvanaest konjâ neosedla
Zlatnim sedlom i srebrenom uzdom,
Uzendjijam' od Stambula grada
I podkovam od suhoga zlata;
Na svakome konju po junaka,
Pod sabljami od grada Misira,
Pod barjaci od svile zelene,
Pod dolamam' s sitnijem biserom,
Sievajućim kano sunce žarko, —
Koji će mu do pomoći biti,
Kad odvede Draginju djevojku.

Kad je Rade rieči razumio,
On osedla dvanaest dobrih konjâ
Zlatnim sedlom i srebrenom uzdom,
Uzendjijam' od Stambula grada
I podkovam od suhoga zlata;
Na svakome konju po junaka,
Pod sabljami od grada Misira
Pod barjaci od svile zelene,
Pod dolamam' s sitnijem biserom,
Sievajućim kano sunce žarko, —
Koji će mu do pomoći biti,

Kad odvede Draginju djevojku.
Tere ide gorom Kunovicom,
Ide junak k dvoru djevojčinom
Na alatu dobru konju svome.
Jaše gorom dvie nedjelje danâ,
Kada li je treća nastanula
I gorice polak projahao,
Al eto ti čuda golemoga!
Sinù žarka munja od istoka
Ter udari u tananu jelu,
Kuda Rade s družbom prohadjaše:
Stade jele treska strahovita,
Stade groma razloj po dolinah,
Po dolinah mrke Kunovice.
Ali Rade nazad neuzmiče,
Već sa svojom družbom razgovara:
„Zlo nam vrieme, mila braćo moja,
Kad nam pada vatra sa nebesâ
I udara u tananu jelu:
Il je moja na udaji moma,
Il je moja na umoru moma,
Il će nama loša sreća biti“.
Al družina Radi odgovara:
„Ne budali, Nenadović Rade!
Nit je tvoja na udaji moma,
Nit je tvoja na umoru moma,
Već veselo svate dočekuje“.

Istom družba u riječi bješe,
Al to ide oblak od zapada,
Oblak ide a danak otide;
Pod njim krile dva vrana gavrana
I krileći na bor posjedaju,
Ter se krive kao mrki vuci

Po planinah gore Kunovice.
Al se Radi ino nemogaše
Već se hvata sedlu u sanduke
I povadi tanka djeverdana,
Stisne pušku na lice junačko
Tere rani dva vrana gavrana;
Prije oni k crnoj zemlji padu,
Nego jih je Rade namotrio.

Al eto ti čuda velikoga!
Kako vrani padoše gavrani,
Padè jednom prsten iz nokata,
Drugom pade od tuge znamenje,
Crnog ruha komad izpod krila.
Kad to vidjè Nenadović Rade,
Diže prsten iz trave zelene,
Pak ga meće na bijelu ruku;
Dižè ruho od zemljice crne,
Pak ga k vučjoj kapi prikopčuje,
Ter govori viernoj družbi svojoj:
„Zli nam glasi, mila braćo moja,
Eto nama dva vrana gavrana,
Eto prsten, eto ruho crno:
Il je moja na udaji moma,
Il je moja na umoru moma,
Il će nama loša sreća biti“.
Al govore dva vrana gavrana:
„Zla ti sreća, Nenadović Rade!
Kada naše ti pogubi glave:
Nije tvoja na udaji moma,
Već evo ti prsten od djevojke,
Da joj vierno ti srce poznadeš,
Kojim te je milo milovala,
I evo ti tuge ruho crno,

Da poznadeš, Nenadović Rade,
Da je tvoja na umoru moma".
To rekoše dva vrana gavrana,
To rekoše, duše istekoše.

Kad to čuje Nenadović Rade,
Cvili jadan kao zmija ljuta
I družini svojoj progovara:
„Ej, družino, mila braćo moja!
Brže dobre konje pojašite,
Da vidimo, što nam sreća kaže!"
Kad družina rieči razumješe,
Svoje dobre konje razigraše,
Ter polete kano lastavice
Kroz goricu, mrku Kunovicu.
Kad su došli k dvoru djevojčinom,
Al su dvori u crno zaviti,
A na dvoru kuka kukavica,
A u dvoru Draginja djevojka
Leži mrtva na nosilu crnom:
Gore baklje okolo djevojke,
Plače majka u crno zavita,
I uz kćerku ruke uzapinje.

Kadno dodje Nenadović Rade,
Gdjeno leži Draginja djevojka,
Nit besjedi, nit se razgovara,
Već on ide k mrtvoj dijevojci,
Bielu joj je ruku cjelivao,
Bielu ruku i ledena usta,
Tere trže sablju od bedrice,
Misirkinju zlatom okovanu,
S njom se bije u prsa junačka
Tere mrtav pada u njedarca,
U njedarca Draginje djevojke.

(Danica)

Danica

Ilirom, danku i vladatelju.

1837.

Kao kad noćnih sred pokoja
Tama u skute sviet zavije,
I mrklinom gustih hvoja
Gora okrutne zvieri krije,

Vuci viju, ruču lavi,
Kroz zastore mrkle sjene
Zvižde zmaji i u dubravi
Muklim zvukom glasé stiene,

A brižan se pastir s stadom
Divje u špilje strmih gorâ
Skriva, opojen sladkom nadom,
Da će rujna svanut zora;

Al se prije svjetla ujavi
Vrh istoka predhodnica
I na vedroj sjaje glavi
Liljan rajski i ružica,

A za njome tekar stupa
U rumelci zora čista
I bio danak vodi skupa
Ruku u ruci ona ista:

Tako, ilirski bojni puci,
Moji nebom ilirskime
Traci plovu i u ruci
Sámo iduće kažu vrime,

Al zenice bistre uprite
Jurve u vedra vrata istoku,
I mladjani dan vidite,
Kako za mnom jezdi u skoku.

Jezdi u skoku pospješnome
I rumena stere krila,
Tere u njedru nosi svome
Žarke zrake sunca mila.

Iz njegova skuta pada
Svjetlost ljubka i tjera tmine:
Tko u noćnoj sjeni strada,
Ufajući da negine.

Maglovitih vrh dolinâ,
Vječna tamnost gdje prebiva,
I visokih prek planinâ
Iskre siplje ognja živa.

Jezdi, jezdi, svietli dane,
Kud te zràke moje zovu,
Kroz ilirske tvoreć strane,
Zemlji staroj dušu novu.

Nit te tamna sjena plaši,
Povjetarcem kuda ploveš:
Kud ja idem, što te straši?
Ol što u pomoć druge zoveš?

Moje, dane, stope sliedi
I svaki čas svjetlost veću,
I pódnevu u vrh sjedi:
Ja te dalje vodit neću.

Tebe divna žudi sloga
Ilirskijeh od narodâ,
Od Dunaja golemoga
Do Jadranskih sinjih vodâ,

I odtale put zapada
Gorotanskih preko gorâ,
I što ilirski jezik vlada
Vrhu žalâ Crnog mora.

Srbin, Bugar, Hrvat bojni,
I banatsko polje ravno,
Bošnjak, Kranjac i dostojni
Grad Dubrovnik, mjesto slavno,

Slavonija, Gore Crne,
I dalmatski vitezovi,
Plodna Istra, sve ti srne
Željno u susret, da te ulovi.

Svi se u napred s tobom diče,
Svi u tebi živu toli,
Da im u tebi nov sviet niče
I stvara se raj oholi.

Ah, ugodno prem je ovom
Rodu u zliedi pomoć biti
I podprieti vlašću novom
Narod tako prie čestiti.

Prem je sladka rieč, u njedru
Reći u blagoj uspomeni:
Ja savezah krv mu vedru
I razpuhah plam ognjeni.

Plam, u kom se narod stari
U nov roda vienac staplja,
Nit za ruge davnje mari,
Nego u slozi gnjeve utaplja.

Dà, što rekoh? Pače u slavi
Novi narod tako rasti,
Da nebeskoj u munjavi
Svjetlost javlja i nove vlasti.

Jakno sokó mlad na ležu
Pod maternjim sjedi krilom,
Dok ga ljeta k zemlji vežu
I slabosti taru silom,

Al iz gnjezda kad ga zove
Vrieme i u zrele dospie čase,
Put visokog sunca plove
I zrakom se vedrim pase:

Tako i naša rastu veće
Krila u krilu neba, Iliri:
Izgubit se nitko neće,
U vedrine tkogod viri. —

Jer se u moćnog duba sjeni
Najprie nježno drvo uzgaja,
I u nebeskoj buci oreni
Triesk od slabe glave odvaja,

Ferdinande, austrijskoga
Slavna roda slavni sinu,
Čim si sio djedinskoga
Sám prestolja na visinu,

Nuder višnje upri oko
Ilirskijeh put dubravâ,
Kako mladi dub visoko
Raste i k nebu teži glava!

Vidi i u srcu sjeti tvome
Sladku radost riedke sreće,
Da je rukom otčinskome
Strom usadjen tolik veće.

Strom, koji se gordo diže
Vedrom nebu pod oblake
I sad, sada zviezde stiže:
Veličine jur je take.

Nit se ikomu klanjat znade
Glava ohola osim tebi,
Pače ugodni plod svoj dade
Tebi samom izpod nebi.

Care vedri, goji, goji
Voćku tako plemenitu,
I kraljevski perivoji
Neće opustit viek na svitu.

Dok se ilirskoj u desnici
Treskovita sablja blieska,
Neplaši se, i ako u slici
Pakla ori se striel nebeska!

(Danica)

Napredovanje.

1837.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

U toplome jugu zemlja stoji
I livade u cvietke razvija,
Gore, rieke i doline goji
I sunašcem vedrojasnim sija.

Zemlja stara i narod je stari
Pod kreljuti štita ilirskoga,
Nit se drugač ozivati mari,
Dok mač paše i ufa u boga.

Pravdi blagoj kopja treba nije:
Pomoć s gori, pa lava obori; —
Al za svoje svaki krvcu lije,
Tare, bije, sieče, gazi, mori.

Kad putnikom utrudjenim veće
Crna gora mehku postelj dava,
Tko se zorom probuditi neće,
Med lupeži ostavši da spava?

Tko u mrkloj noći rad prebiva,
Ol je lupež, ol rdja na svietu,
Jer, kad sunce vrh nebesâ siva,
Sebi ol drugom krije se na štetu.

Rumenom se zorom požuriti
Velik trud je tromu i lienjaku:
Tko za dom svoj neznade umriti,
Da je žrtva risu i kurjaku!

Nekim sunce vrh pódneva sjaje,
A nekim se jur k večeru klanja,
Al čim dalje put zapada staje,
Sjena veća a svjetlost je manja.

Nije težko ploviti put rieke,
Kud vam dere sela i livade:
Al tko hoće živjeti u vieke,
Treba vrtit da potokom znade!

Služiti se časom, kad se javi,
Jeste nešta, al tim ni'e dospiti:
Kó Jozue sunce da ustavi
Treba onom, kí će čestit biti!

Tko Jozue nije, u noć pada,
I pred zvieri kriti se morade,
Kao kad krotka u gorici stada
Pomni pastir zatvoriti dade.

Al kolikrat, dokle zora svane
Iza magle po susjednom svieti,
Pred špilju mu ljuti medjed stane,
Pa mu neda ni glave pronieti.

Biva tako, da kom pódne biše,
Dok još druzi viriše iz noći,
Sad u sreći već neplove više,
Neg od ovih traži si pomoći.

Blažen, ki se u pódnevu grije,
Pa čest svoju ustanovit more!
Al ni onom velika zla nije,
Koj iz zore podiže se gore.

Klonite se večera i tame,
Jerbo u njih brat brata neznade,
A u obje ove suzâ jame,
Tko k pódnevu neide, upade!

Ká je dakle, ká je ona sila,
Kojom svjetlost protjerava mrake,
Kojom naša Ilirija mila
Diže krila uz tanane zràke?

Bog je ona, Bog potajna sila,
Kojom sunce žarke javlja trake,
Kojom naša Ilirija mila
Diže krila uz tanane zrake.

(Danica)

Viekovi Ilirije.

1838.

U hladjanom skutu naših gora
Vrhu travnih zelenih prostora,
Gdje se u prodol malen hum obara,
Gdje se sliša od potoka mili
Romon, kud mu bistar talas cvili,
Krotka stada u vremena stara
U razkošnoj slobodi skakahu
I radostne danke provadjahu.

A mladjani Ilir, uz povaljen
Panj od hrasta ležeći, razgaljen
Ćutom mira, veseo prebrajaše
Na pastirskoj tamburici žicę,

I cjelove mile pastirice
U goranske pjesni popievaše:
Sretne pjesni plama ljuvenoga,
Kom bi srdce blizu srdca svoga.

Blažen viek se življaše po svuda,
Jer se jošte nebje zloba huda
Po umrlih sviestih razastrla;
Jošte nebje bratinska nesloga,
Ni pogrda dobra obćinskoga
Do ilirskih srdaca doprla;
Mir i sloga svuda carevaše,
Nit se o mojem i tvojem što znaše.

Gore obćinske i obćinska polja
Bi'ahu svakom, kog bijaše volja,
Da što sebi za život priradi;
A zakoni svakomu bijahu
Um i duša, koji kazivahu
Pravo svakom, što treba da radi,
Da radostni u sreći provede
Viek i slavan vrhu zviezda sjede.

Višnjeg tvorca hvaljahu u slici
Stvora: — u noći, zori i danici,
U vedrini, daždu, gromu i gràdu,
U mjesecu i u zviezda krugu,
Burnom moru i zelenom lugu, —
Svud božansku poznavahu vladu.
Narav divna, divna crkva bi'aše,
U koj sunce mjesto svieće sjaše.

Sbori od častnih staraca pod milim
Skupljahu se lipam, tere čilim

Momkom mudre savjete davahu;
I dokle se zlatokrile pčele
Njim vrh glave u košnice selé,
Plamenitu mladež naučahu,
Kako krotka stada pasti treba
I upravljat čistu sviest put neba!

Nu ti, blažen vieče, dospievaše
Koncu tvomu, kad se počimaše
Želja u prsih pojavljivat huda,
Kad pastiri, pohlepni odviše,
Jur obćinska polja razdieliše,
Ter se poljskog uloviše truda;
Nu i ovaj viek bi sretan dosti,
Dosti sretan u poljskoj radosti.

Tad seljani — jer seljanin tada
Bješe oni, ki pasuć njekada
U glas mio na dipli sviraše —
Tad seljani i seljanke mlade
Vidjahu se, gdje na pustom rade
Polju brazde, i prostrane naše
Njive poljskim orudjem premeću,
Na pastirsku pozabljujuć sreću.

Prvikrat se tad u nepoznate
Još do onda pretvoriše late
Ravna polja Ilirije mile;
Prvikrat se tad u zlatno more
Zrelo klasje prerodi, i gore
Prvikrat se ozvahu, kad vile
Još nevještim srpom žito žnjahu,
Nu tim vješti'im glasom popievahu.

Tada kosac, mjerenim korakom
Gazeć polje, kosu pješću jakom
Prvog krata kroz travu provodì,
I u gizdoj slobodi mladjane
Sjekuć late sa lijeve strane
Od sražene trave vale uzplodi;
Tad mlatačke ciepe prvog krata
Okusiše snopovi od zlata.

Nu, jaoh, oblak od praha se vije
Sa svih strana; — — svud se o stieni bije
Žvenk oružja i glas nepri'atelja,
Štropot konja i jauk junaka,
Plač i suze vezanih seljaka
I vitežkih vapaj branitelja.
S bogom i ti, vieče, ki si polje
Orao . . . eto sad prave nevolje.

Eto groznih zmajeva iz juga,
Rimska eto na nas pada kuga,
Koja cielim tad vladaše svietom;
Hun i Tatar eto iz sjevera,
A s istoka Turčin diže pera,
Da nas rukom satariše kletom;
I eto ti iz hladna zapada
Ljutog Franka sablja na nas pada.

Rat ognjeni domovinu tare,
Dere, plieni crkve i oltare,
U sužanjske verige okiva
Sve što žive, ol se Ilirom zove,
Staro, mlado, kmete i knezove:
Domovina sva u krvi pliva,

Pliva u krvi ljubljenih sinova,
Jao . . . sinova — — sad tudjih robova!

Trči pastir sred zelena luga
Pustiv gajde, a mila ga drûga
Grleć, suzeć man ustavit žudi;
Trči pastir i trčeći viče:
„Sbogom, dušo.. sveta ljubav kliče,
Za dom sladki svatko da se trudi!“
Tim se lovi praće, ka bi prije
Gorska zabav, sad njom da se bije.

Trči seljak iza pluga svoga,
Trči preko polja širokoga,
Ter se poljsko za orudje hvata;
Što bi lemeš, kaciga je sada,
A ostalog od težačkog nàda
Stvara orudje krvavoga rata:
Handjar, šaru, stiege, buzdovane,
Sablje, kose, tope i djeverdane.

Zaniemiše dubrave i luzi;
I seljanski milopojni kruzi,
Zaniemiše na žvenk od sabalja,
Kao kad hladnoj u sjenci slavuja,
Nježno pojuć, ljuta uplaši guja,
Kada kradom u grm se dovalja.
Izgiboše ovce svilorune
I mirovne sa tamburâ strune.

Boj se bije na ilirskom polju,
Boj krvavi, i grozno se kolju
S ljutim zmajem naši vitezovi:
Sieku, taru, gaze, lome, biju,

I viteški naši stiezi viju
Izpod neba kano sokolovi!..
Pazi, kako vrag u krvi pliva,
A ilirska nad njim sablja siva!

Eto onih, koji onamo ljute
Južne zmaje sieku, i kreljute
Rimskom orlu svojim taru trjeskom,
Bat je i Penat; — a on koji Franke
Tjera okrutne i, vedrije danke
Stvorit žudeć, u gromu nebeskom
Napried stupa i vražje sablje krši,
Ljudevit je, kom svud slava prši!

Eto onoga, koji Turke klete
Na alaje razganja i svete
Stiege turskim nad glavami diže:
Kraljević je Marko, koga ruka
Strah je i trepet nesmiljenog puka;
Pa gle onoga, koj onamo stiže
Nožem cara na Kosovu ravnom,
Obilić je, zet Lazaru slavnom.

Nu, jaoh, Lazar i Obilić pada
Rane od smrtne i s njimi zapada
Našeg sunca svjetlost uzdisana; —
Jur malena sva u krvi plove,
A sigetske još brani zidove
Četa slavnog Zrinovića bana...
Al sad, vajmeh, Zrinović posrnu...
Sad noć plaštem zemlje naše ogrnu!..

Nu da 'e Bogu i junačkoj ruci
Vašoj hvala, o ilirski puci

Noćna sjena opet se uklanja!..
Jur iztiču zraci od danice
I za njome pomoljava lice
Mjesec sjajni i tmine razganja,
Tmine vašom krvlju opojene
I neslogom davnjom zadojene.

Na ufanju, koje stare vaše
U pogibno doba oživljaše,
Sloga sebi sad oltare gradi,
I na njima, starim na poštenje,
Blago, sreću, slavu i življenje
Spravnim srdcem posvećuju mladi;
Sad kroz žice lire naše sladki,
Milo pršeć, propuhuju hladki.

Sad gle onoga starinu junaka,
Kom sunčana viek ne sieva zraka,
Kako prije pokraj puta stajà,
Sav u suzah prigudjujuć Marka
I ubogog proseć sebi darka!
Kak' sad veseo davori bez vaja,
Kak' radostno javor-gusle cvile,
I oko njih poskakuju vile!...

(Danica)

Mojoj***.

1838.

I.

Otvara u rujnom divna zora istoku
Rumelci u čistoj sievajuća vrata,
A mladjan za njom danak u ognju od zlata
Jur jedva čeka i stupe vježba u skoku:

Kad momu od suza lievanom potoku
Zajazi ognjene vale čudnovata,
Duboka od sanka ruka, i prem poznata
Doleti u sviest mi slika u snu duboku.

Poznata slika!... ah, slika 'e tvoga bila
Vedroga lica, dušo od duše moje:
Nu što ono rekoh? nije doletila;

Ne ne!... u mom srdcu uzamši crte svoje,
Oblačnoj hotì da se ujavi sviesti,
I blage od nade zràk mi u dušu umjesti.

II.

O, kako 'e bolno u njedrih tad mi igralo
Srdce na utvore kipa toli ugodna,
Kad me tvoje, kó sunce vrh izhodna
Neba, božansko bješe čelo osjalo.

S prva se prenuh malo od čuda, i malo
Motreći viri' u snievanja prigodna;
Nu kad se uduboh, vidjeh raju shodna
I lica i luči, o viečna moja hvalo:

Tad lica i luči i čelo i usta od meda
I sniege od vráta i golubove od grudi
Radosti u rajskoj opojen razgleda';

I željna ruka i nehoteć se pruži,
Uznosno objaćem tielo da ti okruži,
I cielov otme... nu, vaj, tiem se uzbudi'!

III.

Vaj, vrli udesu, koli 'e tvoja osuda
Težka vrh mene! 'er zašto bježi izbrana
Preda mnom slika? i još ni u snu ni'e dana
Žudjena sreća i cilj mom paklu od truda?

Vaj, kuda izgubljen mir da uztražu? ol kuda,
Ranjenom srdcu liek da iznadju? 'er rana
Smrtna me kolje, a pomoć se uzdisana
Ne javlja rani smrtnoj od nikuda!

Od rujne zore t'ja do zapadnoga
Sunčana zraka u zalud lete uzdasi:
Pa još ni noć da liek ni'e truda moga?

Daj prosti, udesu, o, jadnom robu prosti,
Kom jedva od gorcie' ostaju suzâ plasi
Života ostanci... al man se tužim... dosti!

(Danica)

Napast.

1838.

Što se u grudi javljaš, u samotnoj grudi,
Nesmiljena željo i plamu zloćudi?
Nisam lì ti dosta veće robovao,
I ljubeći vilu tužan bolovao?
Bolovao tužan, nu, vaj, bez pomoći:
Čim mi ju smrt pokri sjenam' viečne noći!

Vidih, jaoh, preljuti mraz na vedrom čelu,
I na rajskom licu lier i ružu uvelu;

Vidih luči od oka smrću napojene
I koralje od ustih mrakom potamnjene;
Vidih prsi biele, milen gaj od raja,
Poharane gràdom smrti i težka vaja!
Vidih... nu što tužim? tko da ocuti jade,
Ke ljuveno samo srdce moje znade?
Znade, znade u isto, i znat vieku bude,
Dok života ovoga ne dokonča trude!

A ti sad, o željo!... al što tajim? reć ću:
Ljubavi!... jer ti si za moju nesreću...
Ti ljuvene u mreže opet da me uloviš
I zarasle rane tvom strieli ponoviš;
Ni časa ne staješ, svedj u trudu bdeći,
Da me usužnjit možeš i zamkom zaseći.

Prosti, prosti, ah, robu, nevoljnome robu,
Komu duša, odavna jur leži u grobu!
Prosti sužnju plačem sharanomu odveće:
Jere, obvladat sužnja, slava ti bit neće.
Bit ti slava neće nadvladat onoga,
Ki je udaren smrtno posred srdca svoga;
Kom su ruke u zlatnom vezu toli izgnjile,
Da ne može rvat se, ni lomiti sile. —
A tebi se od slave bolja zgoda kaže,
Jer tko jake obara, on se u pjesni slaže!
Traži dakle u svietu vrstnije viteze,
I na ruke njima tvoje stavljaj veze.
Njih rvi, njih pleši i njih zgrade obaraj,
I plamenom tvojim njih prsi razgaraj.
Zovi, vabi i lažnom njih omamljuj slasti,
Kažuć raj, a krijuć pakao, u kog će pasti.
Kaži izvana blagu vatru i plam od neba,
A iznutra zimske lede krit ti treba,

S dvora zviezde od očih, ploveć u radosti,
Neka iznutra kriju striele, ke će ih bosti.

Ah tvé ljute striele, o ljubavi izdavna,
Na junake trati, i tad ćeš bit slavna!
Vidiš, kako u gizdoj slobodi se slave,
I ponosne svoje podizaju glave?
Kako prsi oklopom mraza sjevernoga
Zakloniše i luka ne plaše se tvoga?
Grde tebe, o siona, i božanstvo tvoje,
I prot carstvu tvomu ljute dižu boje.
Srdca svoja nose gvoždjem okovana,
Gvoždjem, kom ljuvena nedodija rana.
A tva da to trpi i trpiti bude
Slava, koj se mjesec, sunce i zviezde čude?
Koj se zemlja u robskom vezu smjerno moli
I bolesti ugodnom vazda u srdcu boli?...
Ne, ne! osveti, osveti grde te prikore,
Ke ti okrutni oni u tvom carstvu tvore!
Veži ohole sviesti i pršeću veži
Volju, da pram tvomu gospodstvu ne reži,
Veži, o strašna, nu ne o kaukazko stinje,
Već ih traži o grlo posprezat vilinje.
I davat im orla k jetrom treba nije,
Samo im prsi otvori, plam tvoj da jih grije.
Da jih plam tvoj grije!... dosta' veće onada
I tvoj ruci slave i njim ljuta jada!
Al se mene okani, i mom srdcu oprosti,
Kom bi tuge dosta i dosta žalosti!...
Toli, o siona, nećeš, nebo i pakao zovem
Tada u pomoć... nu evo, jaoh, u krvi plovem!...
Ah, u krvi plovem! krv je od srdca!... stinem!...
Vaj!... zgodi me, o strašna!... gorim... ljubim... ginem!

(Danica)

Proslov.

Povodom koncerta u proslavu rodjena dana cesara i kralja Ferdinanda, a u korist ugarskih poplavljenika.

1838.

Godište mahnù plahim svojim' krili,
I sred njedara naših opet draga
Radost se radja . . . Ah! radost, kû samo
Vjernoga od ognja plam uzbudit može
U duši onomu, koj za slavu roda,
Za jasnost krune i dobro svoje gori.
Jer čim od rujne zore prsti rujni
Veseli sutra nama dan otvore,
I zlaćen zrak se iznad istočnih gora
Od milenoga opet sunca ujavi,
Dan sretni bit će, koj nam njegda uzplodi
Vladara jasna . . . al ne, ne, dan će biti,
Dobroga koj nam o t c a njegda rodi. —

Ah sini, sini, svietli dane, o sini!
I sunca tvoga zrakom duše upali
Sinova brojnih, ko'ih ti njegda tvojom
Milosti tako bogato darovà:
Ah sini i kaži, koli 'e njemu u srdcu
Bez broja narod, nad kim sioni njegov
Mač sve protimbe krši, tare i sieče,
I komu od carske njegove rumelke
Viek rujna zora i zlaćen dan odsiva;
Dan, koj sadara zrakom svojim tamnu
Razsvietlja propast nezgodâ, u koju
Ugarska braća s hude sreće ogreznù,
Čim, njegda krotak, sada, jaoh, grozovne
Poraze spravlja Dunaj rieka opaka.

Kao ljut da mrazna zima valovit mu
Uzpregnù tiek i plahe vode, mukle
Prodira uzdahe, biesni i svud se uvija
Od strašne srde, dok sramotni uzdrma
Vrh sebe jaram, ko'im ga led ogrnu,
Ter vrlom zatim trče srditosti,
Osvetom dišuć, preko jazâ i preko
Dužnoga okružja razbijati gore
Satrena od leda, kano zao razbojnik,
Kad davnjih svojih slobodjen verigâ
Prot nebu i paklu u biesu svom se pjeni.

Ah, biesni, rieko, u jedu tvome biesni,
I sram osveti, koj ti zima huda
U carstvu tvom i u kući tvoj nanese!
Nu daj, poštedi grade, jaoh! poštedi,
Koji se u tebi, kano labudovi
U kraj jezera bistroga sjedeći,
Ogledavaju i vale tvoje rese.
Ah, štedi kuće, štedi tvorbe ljudske,
U ko'ih se mudrost čovječanska izmuči,
Dok ih tančinom uma svoga izvede.
I život štedi, o život, rieko! život
Tjelesâ ljudskih, ká te doli u prahu
Sad ponižena smjerno štuju i mole!

Nu vaj, moliti se onomu ništ ne prudi,
Koj srdca neima i blage ćutnje u srdcu!
Ne sluša Dunaj, nego u biesu svomu
Satira, i 'rve, i ori, i ruši, i dere,
I valja, i pjeni, i tare, i davi, i nosi
Starinske zgrade i mile dome od ljudih,
I djecu dragu, naraštaj budući
Svojemu rodu, i isti rod u vieke.

Trepet se i grozni strah po svuda stere,
Svud jauk i buka od ljudih, zidâ i krovâ,
Svud strahovito ručanje valova,
Svud grom topova, svuda zvuk zvonova,
Svud rasap strašni i smrt se strašna čuje.

Ah! smrt se čuje, kako otajno obhodi
U slici od rieke, od trešnje i od noći prike
Sve pute i staze, i grozna duplja od svojih
Čeljustih ljudskom krvi i mesom trpa.
Kó ljuta hi'ena, kad po tamnoj noći
U gluho doba trudne uzpreža umrle,
U mirnom sanku kolje ih, davi i ždere,
Radosti od pakla i vražji u smieh se oglaša:
Tak' smrt sadara u plaštu od noći crne
Umrle hini i mješte mira, u kojem
Bez brige tonu, gnjavi ih, hara i topi.

U strahu od smrti bježi majka tužna,
Pospješno bježi i mili spasit žudi
Život od raspa... Ah, majko, majko, oh.. majko,
Kud tako spješiš?.. draga čeda ostaše,
Mileni plodi i duša od srdca tvoga,
Ostaše u ždrielu vodenog pozoja
Bez ruke tvoje!... I nuto plam od srdca
Uzteže majku, i traži djecu milu
Posred valova, posred smrti opake
I, jaoh, u jedno s njimi grozno umira!
Ljubovnik svoju uz dragu u smrti pliva,
Uz otca sinak, uz prijana prijan,
Čim voda onoga, što je narav sveta
U jedno svojim sadružila vezom,
Nit gnjevu u svomu rastavit ne može,
I, sviet da pade, još će vrh podrtih

Komada od njega, kano svietli od sunca
Zrak u mogućtvu svomu ljubav sjati.

Nu rovi, rovi, huda rieko; od tvoga
Raspa božanska 'e jošter iskra ostala
U njedrih dobrom Ferdinandu i po njem
Evo ovdi ilîrskom slavnomu narodu,
Kojemu u srdcu žarka ljubav plamti
Za vidat rane, koje sreća prika
Susjednom rodu i drûgu njeg'vu odavna
Tak' nemilostnim bičem sada uzroči. —

O Ferdinande, svietli care od carâ!
Daj, živi u slavi, i sreći dobroj živi,
I goji u sjeni štita tvoga vjerni
Ilirski narod, koj te eto u svomu
Jeziku slavi i vlasti tvoj se klanja;
Daj, goj ga, o care, i svedjer tvrdji bit će
Zid prsâ njeg'vih proti smrti i paklu,
Prot gromu i daždu, i prot vihru i gràdu.
Učini, ilirski narod da te ilirski
I štuje i brani, i zakon sveti uživa,
Ter dok mu u ruci svietla sablja sieva
Ne boj se zalâ i smrtnih ran' ne boj se!

(Danica)

Javor.

1839—1840.

Gdje je ono naraso javore,
Izpod brda, u dolini tamnoj,
U sried drača i tvrda kamena,
Ni na vodi ni na bielom danu?

Gusta ga je magla pritisnula,
Pobratime kano sinje more,
Da ga žarko i ne vidi sunce.
A vrh njega brdu na prisoju
Tu se vîse briesti i jablani
I gizdavi hrasti od vijeka,
Te se uz njih vite loze penju
I rumeno proiznose groždje.
Tud šetaju srne i košute
I bijele od gorice vile;
Tud se ori blèka od ovaca
I sviróka mladog čobanina,
Žubor pticâ i žamor vjetricâ.

Sam se javor sobom razgovara:
„Avaj meni do boga miloga!
Što sam tužan sreći sakrivio,
Ter me huda u dolinu vržè
U sried drača i tvrda kamena,
U sried magle i debela hlada,
Ter se jadan ukriepit ne mogu,
Ni pomolit glavu na vidjelo.
Kamen ne da, da u zemlju rastem,
Magla ne da, da se u vis dižem,
A drač ne da, da ukriepim snagu,
Već mi pije krvcu iz njedarca.
Il sam drvo, kôšto drvlje nije,
Te ne vriedim, da po svietu gledim?
Il je moje srdce od kamena,
Ter ne može dobra zaželjeti,
Ni priljubit dana bijeloga,
Ni pram jasnom nebu uzletjeti?
Da je prvo, odkuda mi grane?
Odkuda mi žile i korenje?

Odkuda mi ova kosa rusa,
Rusa kosa od uvela lista?
Da je drugo, drugo bit ne može:
Jer što sborim, to i srdce želi,
A što želim, to i ustim velim.
Ajde dakle, jadno srdce moje,
Kupi sile, što najviše možeš,
Tere tvrdi u zemlji korenje
I razgoni stanovno kamenje,
Nebi li nam bog i sreća dala,
Da u jasan zrak se podignemo
I vedrije nebo ugledamo!
Nit se plaši, tužno srdce moje,
Ne plaši se tvrdoga kamena,
Nit se plaši drača bodljivoga
Niti magle, ni debela hlada,
Već pomeni boga velikoga
I okupi po žilama krvcu,
Te se ne daj, već na nebo gledaj.
Što nam kobne uzkratiše zviezde,
To nam, srdce, osvojiti treba
Svojom snagom i krieposti svojom
I uprieti put nebesâ grane.“

To govori, a bogu se moli,
I sakuplja po žilama snagu,
I razpinje stanovno kamenje,
I odbija drača neplodnoga.

Koliko se javor posilio,
Tvrdi njemu kamen popuštao
I pred njime drač se ugibao.
Što ne danas, to će sutra biti,
Što ni sutra, to će prekosutra.

Uzdiže se zeleni javore
Od dan do dan nebu pod oblake,
Vite svoje razmahujuć grane
I tjerajuć maglu po dolini.
To gledali sa brda jablani,
Stari hrasti i zeleni briesti,
I pod njima vinove lozice,
To gledali, ter su govorili:
„„Mili bože čuda velikoga!
Što se ono zamutì dolina,
Gdje se po njoj gusta magla vije,
Gusta magla, kano sinje more,
Il zeleno ždrielo od jezera?
Rek bi brate, kit ga zamutio,
Golem kite il aždaja ljuta,
Il se po njem valjaju dupini!
Viek prodje, toga bilo nije
Drugi prodje, toga ne vidismo,
Treći prodje, a još nebje toga!
Izsred magle i debela hlada
Zelen javor pomolio glavu!
Kud se penješ, mladjani javore,
Kud se penješ, kud li grane stereš?
Nećeš jadan brda dohvatiti,
Iz nizine nadmašit visine.““
Mlad javore tiho odgovara:
„Nije meni do visina vaših,
Do brdašca suncu na prisoju,
Već pomaljam glavu na vidjelo,
Da ogledam nebo sa zviezdami,
Mjesec sjajni i sunašce žarko,
I pod njima, što u svietu biva.
Od koljevke pa do tamnog groba
Prava svakom veličina teče,

A od noguh pa do vrha glave
U pametnih mjeri se visina.
Nije moje, što stekao nisam
I što pusta podadè mi sreća,
Već je moje, što sam dohvatio
Trateć svoju od njedarca krvcu.
Nije visok, tko na visu stoji,
Nit je velik, tko se velik rodi,
Već je visok, tko u nizu stoji
I visinom nadmaša visine,
A velik je, tko se malen rodi,
Al kad pane, golem grob mu treba".

(Iz rukopisa)

U slavu

cesara i kralja Ferdinanda.

19. travnja 1840.

Gora ilirskih vrsi oholi,
Starih naših druzi mili,
Što ste mraznim sniegom toli
Siede obrve namrčili?

Što ste vjetrom studenime
Muklo stali uzdisati,
I proljetno tiho u vrime
Daždе od suza prolievati?

Prem je treba, da se u tuzi
Grob otaca naših plače:
Ali kad se britke u suzi
Rane operu, peku jače.

Tim sinite veće u dici
Proljetnoga dana vedra,
I zelena mača u slici
Pripašite travom bedra,

Jer je pravo, da se onomu
U proljetnom vedrom danu
Rodni slavi dan, po komu
Dan proljetni nami osvanu.

Vam neliči, da rumeni
Vienac sied vam pram ovije:
Ruža u mladih stoji u cieni,
A starcem je trebi nije.

Srebro od kosâ i ljeta mnoga
Ures starcu liep je i hvala:
A tko reć će, da vam toga
Kob nesretna nije dala?

Nit se stidit vam valjade
Rad priproste halje vaše;
Jerbo krepost cienit znade
On u onoga, tko mač paše.

Znam, da vi ste stari i neće
U tiek tromi stup da hiti:
Ali on bog je naše od sreće
S gor podani tu na sviti.

Nos'te dakle, starci mili,
K njemu siede glave i svete,
Kog dvoglavom orlu u krili'
Pod maslinom naći ćete.

Orla plašit nemojte se
Vi, ko'i mnoge orle ubiste;
Jer je on orô, s kojime se
Vjernu u družtvu stokrat bìste.

Kad dodjete, zapršat će
Bojnim krilom oro vedri,
A jasnu vam morda dat će
Ferdinando ruku iz njedri'.

Tad slavići, ko'i se u krilu
Hladnom vašem tiho pasu,
Nek zapoju pjesan milu
U proljetnom veće glasu.

A vi posred tvrda kola
Stojeć sklonte glave siede,
Jer ne liči misao ohola
Onom, tko svom caru grede.

I tadar se glase u blage
Jedan od vas neka objavi,
Da se od svoje djece drage
Vriedan otac vriedno uzslavi.

Što će kazat, nije trebi,
Starci mili, vas da učim,
Koji našu izpod nebi
Svud gledate sreću.... i mučim!

(Danica)

U smrt Ivana Kozulića.

3. lipnja 1840.

Sa sred nebesa sjajni mjesec gleda
Po gluhoj noći i mrkle goni tmine,
Pak nas svakako sva radost ne mine,
Kad sviet ostavlja i za brda sjeda.

Al kada preko naravskoga reda
Sa svoga mjesta jasna zviezda gine,
Uplašen putnik bliedi vàs i stine
I pred božanstvom svemogućim prèda.

Tako je i nama, o Ivane mili,
Kad jasna zviezda trčiš preko neba
Ilirskog, kud te težki udes sili.

Prèdamo, Ivane, videć gdje nam reže
Smrt tebe mlada, kad nam najveć treba
Dobrih, a dobri nemilo nas bježe!

(Tiskano)

Javor i tamjanika.

1840.

Pobrdje je drvljem okrunjeno,
Tankim briestom i vitim jablanom
I vinovom uz brdašce lozom.
Sve se loze uz drvje popeše,
Il popeše, il se popet žele:
Ali neće crna tamjanika,
Već zazire na dolinu mlada.

Dolinu je magla pritisnula,
Gusta magla kano sinje more,
A u magli uzrasó javore
U sred drača i tvrda kamena,
Te iz magle pomolio glavu,
Kao bieli labud iz jezera,
Pa zagleda na prisoj brdašcu.

Moli boga zeleni javore:
„Daj mi, bože, do prisoja doći;
Na prisoju crna tamjanika,
Tanka boka a stasa visoka,
Nebi l' me se mlada dohvatila
I rumenim nakitila grožđjem".

A ona se mlada razgovara:
„„Da mi se je dohvatit javora,
Voljela bi neg na brdu briesta,
Ili briesta il vita jablana.
Briesti su se na suncu rodili,
I na suncu i na čistu zraku,
A jablani vodi na izvoru,
Ter im lasno bješe ustanuti.
A zelen se javor podigao
U dolini i u magli gustoj,
U sred drača i tvrda kamena
Te sam sobom domaša oblake
I dostižè brieste i jablane!""
To govori a prìgiba vratak,
Ter se svija pod brdo niz brdo,
Nebi li ga mlada dohvatila.

Gledao ju zeleni javore,
Gledao ju ter joj govorio:

„Bogom sestro, crna tamjaniko,
Što prigibaš na dolinu vratak,
Ter se svijaš pod brdo niz brdo,
Gdje se druge uz jablane penju,
Uz jablane i zelene brieste?
Ili ti je život dodijao,
Ter u dolu tamnog groba tražiš?
Il na brdu dosta drvlja neima,
Kó ni vite u dolini loze?“

Pak javoru loza odgovara:
„„Bogom brate, zeleni javore,
Podosta je na prisoju drvlja,
Dosta briestâ i dosta jablanâ,
Dosta ih je, al nijesu za me,
Već me srce na dolinu vuče,
Da grob nadjem, gdje mi druga neima.““
„Bogom sestro, crna tamjaniko,
Nemoj tako umirati mlada!“
„„Bogom brate, zeleni javore,
Ako umrem, uz tebe ću biti!““
„Dušo moja, crna tamjaniko,
Kad te, dušo, ja pogledam mladu,
Od milosti srce moje kopni
Kano gruda sniega u njedarcu“.
„„Srce moje, zeleni javore,
Kad na tebe ja pomislim mlada,
Od radosti srce moje plamti
Kano svieća na večernjem hladu.““
„Dušo moja, crna tamjaniko,
Hoćeš li mi vjerna loza biti?
Ja ću tebi podporni javore“.
„„Srce moje, zeleni javore,
Bit ću tebi vijerna lozica,

Kad ti meni podporni javore.““
Pak se jedan k drugom približuje:
Vita loza silazi k javoru,
A javor se k vitoj lozi penje.

To gledali sa brda jablani
I zeleni sa pobrdja briesti,
To gledali ter su govorili:
„„„Eno, kud se povì tamjanika,
Kud se povì pod brdo niz brdo,
I susreta zelena javora,
Koji no se iz doline diže,
Izmed drača i tvrda kamena,
Izmed magle i debela hlada,
Kan da drva na pobrdju neima.
Sloboda je što čini javore,
A sramota, što nam loza radi:
Već mi ajde, da jih razstavimo!““
To rekoše a vihar digoše,
Ter se vihar po dolini vije,
S tvrde stiene do stanovna krša,
I razdvaja lozu i javora.
Stoji kršnja granâ u junaka,
Stoji škripa žilâ u lozice,
Stoji jeka vihra po dolini.

Dan ka dnevu, tuga za nevoljom,
Što ne danas, to će sutra biti,
Što ni sutra, to će prekosutra:
Vene loza, težeć za javorom,
Vene javor, težeć za lozicom:
Svako gine, jer mu drugo čezne,
Nit će jedno da preživi drugo.

Jedno veli: „Ja umirem, dušo,
Ali mi je lasno umrijeti,
Kad za tebe ja pogibam mlada!“
Drugo veli: „„Ja umirem, srdce,
Ali mi je lasno umrijeti,
Kad mi s tobom živjet ne nadoše!““

Gledao jih čoban od ovaca,
Pak od mila suze prolievao,
Ter ostavlja na plandištu ovce
I silazi dolje u dolinu,
Pa napravlja gusle od javora
A gudalo od lozice vite,
Tere pjeva ljubav po gorici;
Ljubav pjeva, pripjeva junake,
Kojino se svóm krieposti slave,
Ko što bješe zeleni javore.

(Iz rukopisa)

Proslov

k teatralnomu predstavljanju ilirskomu, po družtvu Novosadskom u Zagrebu otvorenomu.

10. lipnja 1840.

Iz doljnjih strana domovine naše
Evo nas ovdje, za prokušat ono,
Što nikad nitko prokušao nije
Na mjestu ovom! —
O kolike smetnje
Nadvladat ima, koji novom stazom
Pram cilju ide! — Sad kroz trnje i šume
Treba mu proći; sad pregazit vodu;

Sad prieko stiene, koja put mu prieči
Skočit mu valja; pa najposlje kada
I nju prevali, nagazi na vuka,
Kom ako uteče, razbojnik ga stigne.
O koliko tu srdca i znanja treba,
Za slavno dobit sve one zapreke,
Koje se u svakoj novoj stvari dižu,
Baš kano da se iz oblakâ plode!

A što nas vuče iz dalekih strana
Na ove vruće daske, kuda samo
Božica prave umjetnosti šeće?
Nas početnike, ko'i smo samo od šale,
Za radost svoju i veselje drugih,
Po koju žrtvu Taliji prinieli? —
Možebit da nas znanje vuče ovamo,
Gdje pravog znanja izobila ima,
I gdje i vješt bi potamnjeti moró
Kano pred suncem zviezda? — O zaista znanje
Nas k vam nevuče; jer ga u nas neima!

U nas ga neima! — niti tražit valja,
Da nejak mladić znade put od zviezdâ,
Il narav divnu, il čine starih viekâ,
Ko učen starac, koj svoj život strati
Gledajuć nebo, il promatrajući
Narav, il stare prevraćajuć liste.
Ali se u dečka volja hvali i srdce,
Po kojem i on kadkad postat može
Ono što starac, ako ga meštarska
Prijazna ruka s ljubavlju provede
Do cilja, i ako, kada s puta stupi,
Opet ga ljubko pravoj stazi vrati.

A srdce i volja i nas simo vuče;
Nit išta drugo nego srdce i volja
Mogaše učinit, da se usudimo
Na svetom ovom umjetnosti mjestu
Stupiti pred vas; ne za kazat ono,
Što u nas nema; neg za ukazat ljubav
Pram rodu svom, — ah! ljubav čistu i svetu,
Koja i vama stalne prsi grije,
I pustit neće, da pogine sjeme,
Od kog će njegda možebiti naši
Unuci sladke uživati plode.

Drobno je zrno, i kad se primi u ruku,
Jedva se vidi; al iz njeg, kad se metne
U plodnu zemlju, velik hrast se digne,
I umoran se pod njim putnik hladi.
Gojite dakle, o gospodo slavna,
Gojite rosom milosti i suncem
Ljubavi vaše zrno, koje evo
Smirenim srdcem mećemo u krilo
Srdaca vaših, — o, gojite sjeme,
Za koje će vas blagoslivljat djeca,
I spomente se, da, ako se nigda
Hrast ne posadi, nigda ga bit neće,
I da, ako se mlado drvo pusti
Na volju sniegu i burnome vjetru,
Pri'e dobe gine i nikad ploda nema!

(Danica)

Peru.

1840.

Sretno pero, podji u ruke
Nesmiljene mé gospoje,
Ter joj težke piši muke,
Ké š nje trpi srdce moje.

Piši moje jade i tuge,
Kieh sam pisat niesam smio,
Bojeći se ljute ruge,
Kom mi 'e njezin gnjev prietio.

Oh! daj, kad te primi u biele
Prste i radost uzhtje opisat,
Ti svedj moje nevesele
Dnevi i noći htjej joj risat.

Mješte šale piši uzdahe,
Smieha mješte suze piši,
Jeda ohole misli i plahe
Jurve uzpregne i mene usliši.

Morda pazeć, gdje prot volji
List u gorke suze ogreznu,
Već jedan put udes bolji
Volju omekša nje željeznu,

I na uzdahe, koji u slici
Od vjetricâ pram joj nose,
Uzdah vrati i zjenici
Koja izpane kaplja od rose.

(Danica)

Njoj.

1840.

Jur više krati primih pero u ruku,
Da plam ognjeni, ki me izgara, opišem,
I tebi, s koje danju i noćju uzdišem,
Objavim gorku, ká me umara, muku;

Il paka moju mienjajuć odluku
Htih, da ti uzdahe u miloj pjesmi orišem
I medna od glasa u rieku satarišem
Ljuvene mreže, ké me k tebi vuku:

Nu čiem se pero u crnoj masti utopi,
Ugasnu plami i žarka vatra utone,
Ter mješte ognja mi liste led poklopi;

A čiem se u sladjan glasak ustne otvore,
Izliću rieči, al tiem još više bóne
Uzdahe uztežu, ki me smrtno more.

(Iz rukopisa)

Grofu Janku Draškoviću.

1840.

Kada su naši u vieku prošastome
I dušom otci i tielom jezik mili
I vjeru svetu i sladki dom branili,
O, da mi 'e u vieku bilo živjet tome!

Al mignù obrvom Bog svemogom svóme,
I eto gdje krepki otci naši i čili,

Jeziku okrilje i vjeri i domu u sili,
Zamiču u tmine — a mi smo krvi trome!

Zamiču u tmine i sám još jedan viri
Kó luč iz tminâ, koj nam otce kaže,
A taj je Janko, o poštujte ga Iliri!

Otčinski štujte luč otčinske snage
I na njem pal'te srdca, 'er što je draže
Neg motrit otce i sliediti jim trage?

(Tiskano)

Poslanica.

1841.

Što je rosa tihom cvietu,
Kada sušne vene od brige:
To je, dušo, meni u svietu
Tudjem manna tvoje knjige.

Jerbo, kako tihe od rose
Žedan cvietak glavu diže:
Tako mene blaga nose
Slova tvoja k nebu bliže!

Cviet oslabljen gine i pada,
Kad ga kleta suša obori:
A paklene muke strada,
Drago s dragom kad ne sbori.

Podaj dakle nebo blago
Cvietu rosu prija zore:
A ti, dušo, baci drago
Pismo u suza mojieh more!

(Danica)

U slavu

cesara i kralja Ferdinanda.

19. travnja 1841.

Liepo 'e pjevat čine bojne
I junačku smrt u ratu,
Liepo vience vit dostojne
Za neumrlih djela platu;

Liepo u skladne slagat pjesni
Čista srdca ćuti mile,
I zapjevat u ljuvezni
Jasne oči liepe vile:

Al je ljepše glas u dike
Dizat dobra vladaoca,
Koji svoje podložnike
Ljubi plamom pravog otca.

Pusti glase tim smione,
Liro moja, danas pusti,
Od veselja da zazvone
Svi ilirski luzi gusti!

Jer nam danas dan osvanu
Čestit nad sve dane ine,
Dan kad prvo sunce ogranu
Milom' otcu domovine,

Koji sreće nepoznade
Osim gradit sreću u puku
I nevoljnom koji dade
Možnu svoju carsku ruku;

Koj ljubezno lieči i naše
Sjajnom rukom ljute rane,
Zle protimbe ko'e nam daše
Još u davnje njegda dane,

I svog orla jakim' krili
Od svakoga zla nas brani,
Da nas u svôj priekoj sili
Huda sreća već nerani.

Tim sad i mi složne u glase
Molimo se nebu, Iliri,
Uz njegovu slavu da se
Prostre i naša i razširi.

Jer je malo tih na sviti
Vladaocâ dato od Boga,
Koji znadu ko on biti
Car i otac puka svoga!

(Danica)

Zaručnici.

1841.

Dan ov lani donosaše
Nama vječne jade i tugu,
A danas nam nosi naše
Liepe nade srećnu dûgu.

Dan ov lani bi'aše ždrielo
Paklenijeh od ponora,
A danas nam preveselo
Vječne od sreće nebo otvara.

Dan ov lani sjenu od noći
Nam nad oči suzne uznesè,
A danas nam, hteć pomoći,
Blage zore nosi urese.

Liepi dane, premda mio,
Ljubećem si srcu mómu,
Želim opet, da bi bio
Danu s puta ti drugomu,

Da bi s puta bio danu,
Tihe od sreće, blaga od raja,
Koj će liečit težku ranu,
Ku nam zadà t i sred Maja!

(Iz rukopisa)

Proslov

povodom prvoga narodnoga kazališnoga predstavljanja u Krapini.

29. kolovoza 1841.

Pod vedrim nebom ilirskih zemalja,
Sred okolica punih draga uresa,
Kud oko bludi od planinskih vrha,
Od tanke jele i zelenog bora
Niz tihe briežke od pitomog cvieća,
Koje se u mirnoj dolinici goji;
Kuda se čuje romon vode i kuda
Po mirnih Lazih stado muče, i pastier
Razblažen tihim vjetricem seosku
Prebira svirku i čistu ljubav pjeva;

Kuda se u muklo doba od noći kobne
Sastaju vile sred Strahinja, i staro

Zameću kolo, a Čehov hrib oholu
U noćne mrake glavu ovija, a mjesec
Kao drag mu kamen vrhu čela sjaje;
Sred okolica ovih gnjezdo stoji,
Prastaro gnjezdo starog Ćeha i Leha
I Meha trećeg, ko'i su svete svoje
U leden sjever razastrli orle
I bolju tamo domovinu našli.

A što bi uzrok, što su njegda njima
U mjesto cvieća i zelenih polja,
U mjesto vedra sunca i žarka
Snjegovi vječni omiljeli, i vječna
Sjevernog neba magla i led i sjena?
Uzrok bi okrutni jaram Rima oholog,
Uzrok željezna tudja ruka i kleti
Inostran krvnik, kom je radost bio
Bezufan jauk žene ilirske, i djece
Pod njegovome sjekirom ginuće.

O, koliko si, domovino moja,
Od hude sreće pretrpila ranâ!
O, koliko si već prolila krvce
Za rodno ognjište i rodne njive i polja!
Ni'e čudo, u tebi što se sve zeleni
Ljepoti u rajskoj, jer je u tebi svaki
Djedovâ iz krvi pronikao stručak
I jako iz kostih jakih praotaca
Izišlo hrašće; — ti si baš ilirska!
U njedru tvomu ilirske kosti i krvca,
Pod nebom vedrim nad tobom ilirska
Djeca, — o kaži, nisi l' uprav moja?

Najpri'e te kruti Rimljanin pohara,
A ti se izbavi; dodjè Franak, ti ga

Junački progna, a marvu od Hunâ sretno
Razprša, i slavno na Grobniku razbi
Tatare divje, i Turke okrutne slomi.

A što da radiš, kad ti tudja sila
Kao mora od srdca najčistiju pije
Krvcu, te jošte kad se tebi otima
Što 'e svakom sveto, ime drago i sveta
Slavjanska ljubav? — Što da radiš? slušaš
Starinske čine svoji' otaca, i griješ
Umorno srdce pri žarkome suncu
Milosti kralja i svete sloge ilirske.
O, grij se, mila, grij se i doć će vrieme,
Da će ti ojačat slavna ruka i ružnu
S junačkih prsih skinut moru, i svetom
Bratinstva vjerom protjerat ju u ponor.

(Danica)

Banu hrvatskomu.

Prigodom instalacije.

18. listopada 1842.

Sa svih kraja narod leti,
Posvud zveka stoji od mačâ,
Pred njim barjak i bat sveti
Zemlje Zrinjskih i Bakačâ.

Djedinska se srebra i zlata
Opet na zrak ruha izvode,
Rek bi neka čudnovata
Sila uzkrisi stare rode.

Vrvi množtvo, a okolo
Posvudjer se radost pazi:
Konj od rata hrže i hrlo
Prah pod jašcem tare i gazi.

Veseo se svudjer ori
Glas uzklikâ, a vrh svega
Sveti s hramâ tuč govori
I bojna se ciev razliega.

Plodna 'e ljudstvom svaka strana,
Rodna željom grud je svaka,
Da junačkog svoga Bana
Vriedno primi rod junakâ.

Slavni Bane, hodi, hodi,
Vjeran Ilir gdje te čeka,
I žarko nam sunce vodi
Bolje sreće, ljepšeg vieka.

Ti to moreš; jer kad šilje
Dobar sinom otac tebe,
Krepostih je izobilje,
Što te meće mjesto sebe.

Mjesto sebe on te meće,
I vriedan si mjesta toga:
Vid tvoj dakle vrhu sreće,
O, daj upri roda ovoga!

I vidjet ćeš, kako puci,
Kralju i svojiem vjerni odavna,
U veljoj se trude muci
Djela očuvat starieh slavna.

Pomozi jim, ah, pomozi
Kobne od stiene, ká jim prieti
Za satrieti, što jim bozi
Ne htjedoše nigda uzeti.

Znam, da druga tebe sazdà
Krv, neg u nas koja teče:
Al je pravo, pravo vazda,
Makar kako da se reče.

Tijem primi želje ove
I ufanje vagni naše,
Srdcu u tvomu da se ozove,
Što nebesa bit nam dàše.

Tere nastoj, da u svomu
Ilir glasu, domu i pravu
Živjet smije, i svakomu
Jednak svoju brani slavu.

(Tiskano)

Blagotvornost.

1842.

Blagotvoran Bog je svietu,
Blagotvoran otac svemu,
I od svih dobar', što su u njemu,
Kruna 'e, da svoj ljubi stvor.

Svaki dakle srdce svoje
Rado otvaraj tudjem jadu,
I bog bit ćeš, ko'i te znadu,
Bog, jer bit ćeš blagotvor.

Blagotvornost milo 'e sunce,
Koje u tmini jadnom sjaje
I potrebnu krepost daje
Za nevoljâ svladat móć.

Zato, dokle sunce od sreće,
Vas, o srećni, žarko grije,
Dajte, od vas da se odbije
Koja zraka i crnu u noć.

(Danica)

Nedužnost.

1842—1843.

Jest, kog nijedna nerazpinje muka
I u koga njedrih blagi 'e pokoj tada,
Dok drugieh muči djavo od strasti i buka
Svietska, kó vulkan kad u njima vlada;

Koji, kada ga bratska ogrli ruka,
Bez zlobe odvrati zagrljaj, kó mlada
Djevojka kiti bosiljkova struka,
I koj što 'e bilo nezna, neg što 'e sada.

On je slobodan, prava bo sloboda
U srdcu stoji, gdje još pakost kleta
Sladkoga mira neprogutnù ploda.

Ljeta mu teku, mà su mirna ljeta —
Al „tko je“, pitaš, „komu bog to podà?“
„„Ah, štuj ju, štuj ju, to 'e nedužnost sveta!““

(Iz rukopisa)

Nepoznatoj pokojnici.

1843—1848.?

S velikom pomnjom jednom cviet iz raja
Posadì vjera pri Tamizu vodi,
Gdjeno mu vrieme tako krasno godì,
Da rastuć sgodno postà liep bez kraja.

Odatle ognjena ljubav, koja spaja
Srdca, da zemljom boljom još mu ugodi,
Presadì k župnu Tevru ga, gdje plodì
Vonj divan svuda, radost svud gdje stajà.

Al miris mio čiem i k nebu stižè,
Tiem oni, koji stoluju vrh vedra,
Zaželiše ga, da im bude bliže:

Pak mignu Višnji, i andjeo, razstr jedra,
Sa tri pupoljka cvietak ubrà i dižè
Na milovanje svetiem Bogu u njedra.

(Iz rukopisa)

Rieč bratinska

govorena prigodom koncerta, danega u zagrebačkom kazalištu na korist gladujuće gorske braće.

16. travnja 1847.

I.

Sustegnù Višnji s povrh zemlje lica
Za časak jedan sve držeću ruku,
Ter eto, mješte da naplati muku
Težaku znojem natopljena klica,

Sunù se crna suncu iz njedar' ptica,
I čiem joj o zrak kleta krila tuku,
Zadaždjè nebo gladom sličniem vuku,
Pred kiem se puci mrtvi ruše nica.

U sred daleka najpri'e neman mora
Zabjesni grozna, a pak bliže i bliže
Nesite od ustâ i škripeć jaze otvora:

Ter već joj krvav i nas jezik stižè
I tvrda crnog kruha našeg kora,
O groze, o muke, pada niže i niže.

II.

Blijede umrli na vid težka jada
Ter oko ugaslo sad put neba, a sade
Put ljudih koče, al ni odkud nade!
Jer nebo muči, u ljude slaba 'e nada.

Tiem bolji tko je, „kruha!“ vičuć pada,
A tko bezbožni'i, prije neg se dade
Pokosit, jednom jošte nož popade
I, tudje što je, hoće da mu spada.

Niha se svijet, zakoni se nišu,
Seli se ljubav medjusobna, i ljudi
Dosele braća s bratskieh ruka uzdišu;

Tresu se vrsi sa temelja, a udi
Matere jedne zlotvori se plšu:
Mater bo gladnu nitko svóm ne sudi.

III.

U sred tolike gorke muke i tuge
Pomoć je jedna: blagotvornost vaša,
Kieh jošte u svojoj kući ne ustraša
Bič grozne, koju brat vam ćuti, kuge.

Jer blaženosti ni'e na svietu druge,
Neg, što ti izviše dobri Bog donaša,
Na oltar metnut Višnjem, nek je paša
Za braću tvoju, za njegove sluge.

Prolazi ruku tvojieh djelo oholo
I, što ti visok um sagradi, mine
U mrak vremenâ i vječno duhâ kolo:

Samo ona suza nikad ne pogine,
Koju ti 'e bratsko zlo iz duše izbolo:
Samo ona vječnim tamo blieskom sine!

(Danica)

Davorija.

1848.

Tko je rodjen Slavjan, rodjen junak,
Slavjanski neka danas diže barjak u zrak,
Svak britku sablju paši,
Svak dobra konja jaši!
Ajd braćo, Bog je s nami,
Vrazi su prot nami!

Eto na nas crni, divji Tatar,
Gazeć nam rod i jezik, mili božji podar.

Tiem prije neg nas zaklà,
Bac'mo ga na dno pakla:
Ajd braćo, u ime Boga,
Samo nek je sloga!

Ozgo Čeh i Slovak, ozdo Ilir,
Bratsku si daje ruku na junački taj pir.
Krš kopjâ, zvuk rogova,
Zvek mačâ, grom topova,
Ajd braćo, Bog će dati,
Naš će ga svladati!

Doba je već, ajdmo, ajdmo, ajdmo, —
Dušmanskom krvi našu slavu da peremo.
Svak jednu glavu skini,
Pak je kraj svakoj kini:
Ajd braćo, u ime Boga,
Samo nek je sloga!

(Danica)

Njegda a sada.

(Prevod njemačke pjesme bana Jelačića).

1848—1849.?

Ohó i smijon tjeme svoje,
Kitno krunom mlade od hvoje,
Dub u prostor neba diže,
Nizko i krepko zemlje u skute,
Da se odhrve bure od ljute
Čvrst mu korien vitak siže.

Tako iznad svieh on uznešen
I vrh inih divno urešen

Sviet u dalek mirno gleda,
Pak i u strašna vihra tući,
Grom za gromom kada buči,
Gine, al glave skučit ne da.

Kao sjeverni hrasti jaki
I ja njegda bijah taki,
Snaga i jakost dok me gri'ahu;
Tad još mišljah svaka stići,
Paće i vrhu svieh se dići,
I pógibe slast mi bi'ahu.

Oh, ke o činieh imah sanje
I mnjah, moje već su imanje
Časti uzmožne zlatni plodi.
U mladosti smjelo doba
Sto bih život' dao dnu groba,
Samo slava da mi urodi.

Al ne oružje, niti časti
Mo'e jedine bjehu slasti,
Nego i klanjat, liepo što je;
Venera bo sladka i blaga,
Od ljubavi majka draga,
Ište i ona žrtve svoje.

Ljudi, znate l' slast nebesku,
Kad ljubavi prve u bliesku
Iskra o iskru u plam se piri?
Sred cjelova gorućije'
Duša u dušu kad se lije,
I svak živac naslad širi?

I čù ljubav prosbe mlade,
Ter mi sladost rajsku dadè,

Kojom vriju vali od krvi;
I vrat grleć ljepotice
Dah joj blažen nježno u lice
Od ljubavi cjelov prvi.

Al i Apola lira blaga
Bje mi vazda sveta i draga,
Žare tažeć ognja moga,
I parnaskieh dieva glasi
Bjehu mi uzde plamâ plasi'
Nerazbora mladostnoga.

Jak porodom dub u gori
Mnijah, da višnji bog me stvori,
Velja djela mnom da čini.
Marta i ljubav i Kamene
Ohó štujuć, tko na mene?
A na vàs sviet srdce moje,
A na vàs sviet ja jedini!

Ah, al bozi izčezoše
I ure s njimi sladke pôše
Mog života kano sanja,
I pod jadom, ko'i me kosi,
I pod patnjom, koju nosi,
Skučeno se srdce klanja.

I kad posred munje i trieska
Dub se oholi skrši i streska,
Pade, al jošte zelen pade!
Mučè i meni sahnu hvoje,
I krade se žiće moje
U grobne me vukuć hlade.

Ah, i oružje, koje nosih,
I djevojku, koju prosih,
Sve mi udes uzè opaki.
Jaku samo sablja liči,
A muž, kog da dieva diči,
Mora da je smjeli i jaki.

Ah, i Apola i nježne muze
Prazna iz njedra kob mi uze,
Kud se ozivlju jadi i muka:
Kap po kap mi dni prolaze,
Ter me u mračne Orka jaze
Višnja neka goni ruka.

Pak sad čujem mudre ljude,
Gdje me srednjiem putem nude,
Glasom strogiem, sud kiem sudi!
Kaži munji „stoj, neteci“,
A „nek ide“ suncu reci,
Tad mi istom sudcem budi.

Tko velika steći prima,
Taj velika i metnut ima,
Kada činu treba šaka.
Za dugo l' se plaho ogledaš
I pó puta preći prèdaš?
Slava 'e dal'ko, a blizu raka!

Nagoni su razni u ljudi',
S toga bratski kori i sudi,
Kada drugči'i brat je od tebe.
Da l' se svadjat hoćeš s crvi,
Što s njihove hladne krvi
Ne grije jih, nego zebe?

Kada dakle brat tvoj skuca,
Kaži, odkud mu nada puca,
I u svieh ljubav tad će unići;
A da l', što sad jadan pati,
Njemu ima se uzrok dati,
Na sviet tek će tamo izići.

(Iz rukopisa)

Cesarska prositba.

U slavu vjenčanja Njihovih Veličanstva.

1854.

S prijestola zlatna starodavna
Car mladjahan polom svieta vlada:
Zevs je moći, licem Feb, a strukom
Akil slavni i desnicom rukom.

U ruci mu munje i gromovi;
Ukraj njega dvoglav oró stoji,
A pod njime narodi bez broja
Njime dični, svakom dobru vični.

Orle drži šibiku od zlata,
Drži orle od zlata jabuku:
Ov put na njoj zlatno slovo piše:
„Najljepša je koj dodjem u ruku“.“

Tad sur orle mahnù pod oblake
Noseć sobom gospodstva šibiku
I jabuku od suhoga zlata,
Pak se nebu pod oblacim vije
Tere motri gospodske dvorove

I u njima za cara djevojke,
Gdje da spusti žezlo i jabuku?

Kad to knežke kćeri sagledale,
Vezen rubac svaka razgrtala
Ter se tiho bogu utjecala,
Nebi li je dopala jabuka.

Al bog dadè, Jelisavo jasna,
Od svieh Tebi, jer si mila i krasna,
Pirni prsten u krioce padè;
Od svieh Tebi, kano Parid njegda
Ali s boljom nego onda kobi,
Oró slavni svú jabuku dadè.

(Tiskano)

Hrvatskim dievam.

1858.

Kad hrvatska bude dieva
Domorodni ćutit žar
I kad, što joj naški pjeva
Pjesnik, mio joj bude dar;

Kad zavlada njom žestina
Za domaći bolji viek,
I kad spozna, kakva tmina
Narodu joj krije tiek,

Tek tada će naši dvori
Stojat čvrsto kano ljût,
I tek tad će, tko se oborì,
K nebu opet uzet put.

(Tiskano).

Hrvat.

1858.

Daj slušaj, pobre, u grmu ptića onoga,
Gdje nježne ugrijan ognjem ljubavi
Vijernu drûgu pojuć boravi
I dole jekom puni grla iz svoga;
Kom Bog u duši, a duša u oku sjedi,
I kog pretiče blagi raj i sliedi.

O, koja od slastih rieka onud protiče,
Kako se odzivlju stiene i javljaju
Otčinska brda, kad se slievaju
Vilinski glasi, u koje blažen kliče!
Nije l' ti mio? o dajde kaži, tko je?
„Hrvat u pjesmi kriepi srdce svoje!"

Pak gledaj tamo u polju zmaja onoga,
Gdje vjeran junak kletvu postavì
„Za kralja i narod" svetoj zastavi,
Pak dole zvekom puni mača svoga;
Kom grom u ruci, munja u oku sjedi,
I kog pretiče grozna smrt i sliedi.

Uh, koja od krvi rieka onud protiče,
Kako sja gvoždje, i kako valjaju
Bojni se ljudi, kud ga tjeraju
Junački gnjevi i kuda sabljom miče!
Nije l' ti strašan, dajde kaži, tko je?
„Hrvat djedinsko brani pravo svoje!"

(Tiskano)

Krila duše.

(Iz českoga.)

1858.?

I duh moj ima krila svoja,
Sa zemlje k nebu leti gori,
I u trenutak misó moja
Med angjeoskim se nadje kori.
Molitvo, krilo duha moga,
Nos' me pred priestol moga Boga!

Al kako gledat božje lice,
Pred kojim drhću Serafini?
Kako će podniet mo'e zjenice
Božanskoj svjetlost u vedrini?
Ah, padi nice, dušo moja,
Tù će te ukriepit molba tvoja!

(Iz rukopisa)

Zla sviest.

(Iz českoga.)

1858.?

Gledaj, sinko, hrast ov stari,
Kako bješe pun jedrine,
A sad jadan sahne i gine;
Što je uzrok, da se kvari?
Ljut mu crvak srdce toči,
Nevide ga tvoje oči.

Nad goru se sunce diže;
Dan je i podne stupa bliže;
Hrast ov, njegda pun jedrine,
Vene jađan, sahne i gine;
Jer bez izma crv ga toči,
Kog nevide tvoje oči.

Zviezdami se nebo ospe,
Mir se i rosa svuda prospe;
Hrast sad hoće da počine,
Al još tužan sahne i gine;
Jer bez izma crv ga toči,
Kog nevide tvoje oči.

Hrast sad tužan drmat stane
Amo tamo svoje grane,
Al nemore da počine,
Već sve jedno sahne i gine;
Jer bez izma crv ga toči,
Kog nevide tvoje oči.

Dnevi i noći toči i vrti,
Vrti i toči sve do smrti
Crv mu srdce, mirno prije.
Tako ni sviest mirna nije
Zlu čovjeku, dok ga usmrti.

(Iz rukopisa)

Peti svibnja.

(Preved Manzonijeve ode „Il cinque maggio".)

1885.

On bjè!.. Kako nepomičan
Smrtnoga nakon daha
Bez sviesti ostade trup njegov,
Lišen tolika duha:
Poražen tako i zapanjen
Na viest tu stoji sviet,

Mislećí niem na posliednji
Čas toga muža kobna,
Ni znajuć hoće l' takova
Čovječje noge stopa
Po krvavomu njegovu
Još gazit prahu doć.

Njega sjajuć na priestolu
Moj genij vidjè i — mučà;
Kad, uslied sreće promienâ,
Padè, uskrsnù i ležè,
Uz buku od glasa tisuću
Glas njegov ne pristà:

Sad, robskieh on čist pohvalâ
I kukavna čist ruga,
Ustaje, naglim tolike
Sgasnućem tronut zràke,
I sklada na grob pjesan mu,
Ka morda neće umriet.

Od Alpa do Piramida,
Od Manzanara k Renu
Sigurne striele njegove
Treskahu tik za munjom,
Praskahu od Scile k Tanaju,
Od mora k moru ćak.

Bje l' prava slava? Sudite
Stvar trudnu vi, potomci:
Mi čelo svoje sklonimo
Pred Višnjim, koji u njega
Tvoreća svoga najširji
Utisnù duha trag.

Radost ga burna i drhtava
Velikieh cilja i težnja
Trapjaše u srdcu, neučnu
Slušat, jer žednu vlade;
I stižè i držà nagradu,
Ku žudjet bi'aše san.

On skusì sve: za gibelju
Slavu još veću i ljepšu,
I bieg i sladku pobjedu,
Dvor carski i progon gorki:
Dvaš u prah svaljen, uzdignut
Na svietal oltar dvaš.

Javì se svietu, i vieka dva,
Medju se u borbi krvnoj,
Pokorno pred njim nikoše,
Kano čekajuć sud svoj;
On tiho mučà i sudijom
Stavì se posred njih.

Izčeznù i dane dokone
Na kratku svrši žalu,
Zavisti cilj bezkonačnoj
I privrženstvu blagu,
Cilj mržnji neugasivoj,
Ljubavi žarkoj cilj.

Potopljeniku kakono
Nad glavom val se sklapa,
Val još otoič uzdignut,
S visine koga jadnik
Gledaše zaman, nebi li
Gdje dalek spazit kraj:

Tako na duh on' gomila
Prošastih dana padè!
Oh, kolikrat on unukom
Sám sebe opisat htjedè,
Al svedj na vječnieh listovih
Trudna mu ruka stà!

Oh, kolikrat on pod večer,
Pred izdah prazna dana,
Spustivši pogled munjevan,
Na njedrih skrstiv ruke,
Stojaše i dana minulieh
Pred sobom vidjè roj.

I promatraše ratove,
Drhćuće od ognja sîpe,
I munju bojnoga oružja,
I val brz ratnieh konja,
I naglo danu zapovied,
I posluh nagli'i još.

Ah, morda u muci tolikoj
Padaše duša bolna
Gubeći nadu; al desnica
Spusti se nadanj s neba
I u višji i lakši preniè ga,
Milosti puna, zrak;

I naputì ga, ufanja
Po stazah cvjetnieh, gorje
U polja vječna, k nagradi
Nadilazećoj želje,
Gdje slava jednom izčezla
Ni'e neg tišina i mrak.

O liepa, blaga, bezsmrtna
Vjero, triumfu vična,
Zapiši i ovo i raduj se,
Jer ponosnije čelo
Pred prikornom se Golgotom
Ne sagnù nikad još.

Od umorna Tí pepela
Zlu svaku rieč odvrati:
Jer, koji ruši, uzkrisuje,
Koji bol daje i taži,
Na pustu smrtnu perinu
Kraj njega sjedè Bog.

(Iz rukopisa)

II.

OSMAN

(1844.)

Sadržaj

Gundulićevih pjevanja Osmana.

Pjevanje prvo.

Predlog i posvećenje pjesme. Osman ne može da zaboravi, kako je minuvšega godišta razbijen od Poljaka, radi česa se jako žalosti. Da ukroti janjičare, o kojih misli, da su s neposluha toj nezgodi krivi, nakani pod izlikom bogoljubja krenut se s vojskom u iztok, odkrivši namjeru svoju velihomu veziru, hodži i kizlar-agi.

Pjevanje drugo.

Pouzdana trojica svjetuju cara. Vezir mu kaže, da bi sbačeni car Mustafa dok Osmana nebude u Carigradu, s pomoćju svoje vještice matere mogao preoteti mu priestolje, radi česa neka ne ide prije u iztok, nego smakne Mustafu, njegovu mater i zeta Dauta, kao takodjer svu svoju braću. Hodža mu veli, neka uzme ženu od velika plemena, pa da će moći tasta ostaviti na mjesto sebe u Carigradu, kad podje u iztok. Kizlar-aga svjetuje, da ne davi roda prije nego porod steče, nego neka gleda, da ureče mir s Poljaci, koji su mu carstvu jako pogibeljni. Car odluči: ne daviti ni strica ni braće; izbirati liepe djevojke od plemena; uzmnožit stražu nad Korevskim, zarobljenim vitezom i vojvodom poljačkim, i poslat poklisara u Poljsku, da mir ište.

Pjevanje treće.

Carski poklisar Ali-paša dieli se u družtvu bogdanskoga vojvode iz Carigrada u Varšavu. Prolazeći kroz različna mjesta dodje do Marice rieke, gdje je njegda Orfeo prvi pjevao svoje sladke pjesni, koje ostavi svomu slovinskomu narodu; odkud još i sad u nas tolike narodne pjesme o različnih junacih, medju kojimi su poljački kralj Šišman i sin mu Vladislav stekli najveću slavu. Putuje zatim poklisar dalje kroz mnoga znamenita mjesta, i stigne na polje, na kom su Turci od Poljaka razbijeni prediućega godišta. Tu ga vojvoda bogdanski upita, kako se je onaj boj dogodio.

Pjevanje četvrto.

Carski poklisar kaže vojvodi bogdanskomu mjesto, gdje se bjehu Poljaci utaborili, pak onda broji čete od silne turske vojske, tumačeći potanko, gdje i pod čijom zapoviedju je koja stajala.

Pjevanje peto.

Ali-paša jaše kroz gomile turskih kostih, ter ga obuzme, razgledajuć razbojište, velika tuga. Kod Niestra predade vojvodu Bogdancem, a on dalje putujući namjeri se na Krunoslavu, junaka Korevskoga vjerenicu, koja za oslobodit svoga dragoga od robstva, bijaše se podigla s kraljevićem Vladislavom proti Turčinu, ter pozvavši cara na boj, pobi se sa Sokolicom, muslomanskom junakinjom, kćeri cara Mogorskoga, koja bijaše sa svojimi drugovi caru Osmanu pritekla u pomoć. Nu ne mogavši ju predobiti, i čuvši da ona neprestano plieni poljačke krajine, obilazi Krunoslava od onoga doba sva mjesta tražeći ju, ter se sad namjeri na poklisara turskoga, od koga čuje, kakove nevolje joj vjerenik u turskoj uzi pati.

Pjevanje šesto.

Krunoslava, zabludivši u dubravi, nariekuje za Korevskim; zatim naumi sama silom osloboditi ga; nu kad spozna, da je to nemoguće, preobuče se na ugarsku, i tako podje u mužkih haljinah mirno u Carigrad, da ondje svoga dragoga zlatom odkupi. Medjutim car Osman težko čeka kakov glas od mira iz Poljske, želeći što prije u iztok, da ondje silnu sakupi vojsku, i s njenom pomoćju dovede Spaholjane i Janjičare u posluh; onda namjeruje vas sviet predobiti, ali ga krzmanje poklisarovo plaši.

Pjevanje sedmo.

Kizlar-aga, poslan da izbire za cara djevojke, obišavši već sve iztočne i južne kraje carstva, obilazi sve otoke Mora Egejskoga i sva mjesta po Grčkoj, ter odasvud vodi liepe djevojke od plemena. Jezdeći od onuda Livadijom dodje na ravnine od Farsalije i začù glas o ljepoti mlade Sunčanice u Smederevu, od gospodskoga koljena Gjurgja despota i Jerine, ter pošalje svoje crnce u Bosnu i Hercegovinu, a sam podje kroz Macedoniju uprav u Smederevo.

Pjevanje osmo.

Kizlar-aga dodje k Smederevu. Ljubdrag, jedini ostanak od raških despota, veoma osiromašen, življaše pastirski na selu. On sliep i star, ne imaše nikoga nego jedinu kćer Sunčanicu, od koje željaše viditi porod. Ali budući ona ljubavl nepriklona, pozivao je Ljubdrag svu pastirsku mladež iz susjedstva k sebi na igru i pjevanje, jedà bi mu se u koga zaljubila, da za njega podje. Kizlar-aga čujući, da nema Ljubdraga u gradu, podje na selo, i nadje ih u igri; tu vidi liepu Sunčanicu, i čuje od Ljubdraga, od kojega je on plemena. Na to Kizlar-aga otme Sunčanicu i s njom se uputi u Carigrad. Na putu dobije glas od

cara, neka se brže vrati s izabranimi djevojkami, i ujedno neka pošalje iskati Sokolicu, da cara u iztok prati; odpremi dakle jednoga crnca k Sokolici, a sam pohiti u Carigrad.

Pjevanje deveto.

U Varšavi slavi se god održane dobiti nad Turci: junaci idu u lov, a gospodje na tanac i pjevanje kraj rieke Visle. Sokolica i njezine drûge zateku gospodje u tancu, i ugrabe svaka po jednu ter ih odnesu u gustu dubravu k jezeru. Ondje povežu svoje robinje, i podju se kupat. Namjeri se po sreći kraljević Vladislav s lovci, oslobodi gospodje, pohvatà Sokolici drûge, ter joj ih opet vrati, a ona obeća, da više ne će harati poljačkih krajina, nego se spremi, da ide kući u Persiju. Na putu ju srete ulak od Kizlar-age, i pozvà ju, da ide s carem u iztok.

Pjevanje deseto.

Vladislav, oslobodivši od Sokolice zaplienjene gospodje, sjede s njimi i sa svojim družtvom kraj rieke na gostbu, kad eto dodje mu glas od otca, neka se prije noći vrati u grad, jer se carski poklisar u Varšavi čeka. U grad hodeć pjeva mu putem neki gospodičić pjesmu o posliednjem turskom ratu. Carski poklisar bijaše se mnogo zadržao na putu; došavši bo do Kamenice uzboja se dalje od guse, nego pošalje ulaka kralju, moleći ga za sigurnost. Kralj mu dade stražu od Kozaka, i tako dodje do Varšave, i ondje na briegu razapne šator. Sutradan ulazi u Varšavu, i nosi bogate darove. Dolazi u dvor kraljevski; tamo vidi dva reda kipova od starih kralja poljskih, i podje pred vieće. Tri su viećnice: Sborovski bijaše odredjen, da u srednoj poklisara zabavi, dok se odluči, što će mu se odgovoriti.

Pjevanje jedanaesto.

Viećnica srednja u palači kraljevskoj u Varšavi čudne je ljepote. Zidi su obstrti svilom, na kojoj je vas prošasti boj tako

preizvrstno i živo izvezen, da je svakoga viteza poznati. Turčin se čudi tolikoj umjetnosti, pozna svakoga od svojih Turaka, i želi znati takodjer imena poljačkih vitezova. Tu mu kaže Sborovski redom junake, koji su se bolje ponesli; ali kad opazi Ali-paša i svoju sliku medju onimi, što su bježali, ne htje više od srama gledati. U to bude pozvan pred kralja, gdje s velikom rječitosti mir ište i dobije, pak bogato nadaren uputi se u Carigrad. — Uvjet je miru, da bude i Korevski pušten na slobodu.

Pjevanje dvanaesto.

Ali-paša vrati se iz Varšave u Carigrad. Krunoslava trati silno blago, da nadje Korevskoga. Stražu nad njim imaše Rizvan-paša; u ovoga bijahu dvije djevojke: kći mu Ljubica i sinovka Kalinka. Od ove posliednje razabere Krunoslava, preobučena u mužke haljine, s velikim mitom, u kakvom se biću nalazi Korevski. U razgovoru pripovjeda Kalinka, da se je Ljubica zaljubila u Korevskoga, a on da joj odvraća ljubav. Krunoslavu potresu ti glasi. Ona ipak odluči spasiti vjerenika. Podje na to Rizvan-paši, javi mu se kao brat Korevskoga, i ponudi mu, da će ga na zlatu izmjeriti, ako joj ga dade na odkup. Rizvan joj obeća, da će gledat u cara, da ga oslobodi, a u toliko da su joj otvorena vrata od tamnice, ako hoće, da se s njime što razgovara. Krunoslava se prevari, pohodi tamničara i osta u sužanjstvu.

Pjevanje trinaesto.

Kralj od pakla, srdit što je Vladislav razbio Turke, skupi vas pakao u vieće; pak bojeći se za svoje vlastito carstvo na zemlji, kaže, da su turske ujedno i paklene štete; nagovara zato svoju paklenu vojskn na osvetu proti Poljakom kršćanom, i šalje ih u Carigrad, da bune Turke i smetu mir s Poljskom. Zato neka nastoje, da Korevski pogine u tamnici.

Pjevanje četrnaesto.

Nebesa su knjige od vieka,
Gdje svo'im prstom višnji piše,
Neka vidi, tko ga nieka,
Čijim duhom stvor saj diše.

Vjekovitiem' na njih slovi,
Kieh ne izbrisa iko'e vrime,
Ki sagradi vas sviet ovi,
Šti'e se višnje stvorca ime.

S njih se vječna ori slava
Vječnom trubljom, sviet da sliša:
Božja je ovo sve država,
A kuća mu svieh je viša.

S njih je liepos svaka od svieta
I što uzdrži zemlja i vrieži:
S njih nam četr dobe od ljeta,
S njih nam daždi, grmi i snieži.

Nu potolas ljudska ne će,
Što 'e na danu, da je dosta
Znati umrlom umu, veće
Ište i u mraku što još osta.

Tere i gatat bjehu umrli
Davno u zviezde jurve uzeli,
Il' im dobru kob, il' vrli
Udes paka nebo veli?

I premda se kada i sgodi,
Bi li znanje, bi li sreća,
Da buduće vríeme uzplodi,
Što kom zviezda dat obeća:

Ali 'e plahos, crv da trudi
Vidjet, višnji što mu odluči,
Hteć iz tmina, u kieh bludi,
Vječne sude da prouči.

Nu što čovjek željno izgleda,
Il' česa se straši i boji,
Vele 'e spravan znat naprieda,
Krugu u višnjem, dal' ne stoji?

Tiem ni'e čudo, kad zamrači,
I tiha se noćca uhvati,
Neka u mirnu sanku svači
Jadi budu zamučati,

Što mladjahan car Čelebi-
Mahumeta tajno uprosi,
Željan čuti, vieće od nebi
Što mu u skutu svome nosi,

Veleć: „Starče, daj otvori
Strašne knjige, kobne liste,
Za saznati, jesu l' gori,
Ke su u mene, misli iste.

Čin' mi vidjet, na što sluti
Nebo odzgara, i ke sude
Ima'u moji čekat puti,
I dali mi srećno uzbude.

Pak i ako mi zviezda moja
Rasap kaže prieki i težki,
Znaj, da prèdat ne će, od boja
Tko mač vidje jurve leški.

Koga od smrti strah ne plaši,
Taj ni od zviezda prèdat ne će:
A on, tko se viek ne straši,
K svrsi ureda doći umjet će.

Tako i ja ću umjet poći,
Slavni prorok gdi umro je,
I mogućom svóm pomoći,
Priukriepit carstvo moje.

Ni me veće želja mori,
Da se zviezde sa mnom slažu,
Neg' li prepas, da se obori
Zled njih na me, i gnjev mi ukažu.

Tiem tva mudros brzo neka
Po nebu se prostre vedru:
Take odluke mirno čeka,
Tko mač svietli paše o bedru."

Tiem zamuknu. Ali ureda
Mahmet mudri sborit stane,
Ki raznavat zviezde gledà
Sred arapske srećne strane.

Gdjeno u skutu noćna mraka
Mnokrat tihu noćcu iztraja
Motreć kruge, dok ga paka
Car ne uzvede vrh saraja,

Da nebeska djela uhodi
Čudni vještac, i što vidi,
Da poraze carske vodi,
Neka upitan javit slidi.

On prevraćuć davne knjige,
Ke kaldejski jezik sazda,
Progoniti ljute brige
Nahodjaše rados vazda.

I tako mu danci stari
U nauku tonu i bježe,
Da za ino i ne mari,
Neg' što višnji kruzi vrieže.

Crte ravne, krive i bieli
Listi od knjige nanizani
Čudniem slikam bjehu uzeli
Mjesto svakoj hrama u strani.

Tu najprije vidjaše se
Zemlja Atlantu stati o pleću,
Gdje na sriedi sjedi, i gdje se
Sva nebesa o njoj kreću.

Sred svjetlosti svoje žarke
Merkurio bog bi štiti,
Od hitrine i od varke
Vrelo oniem, kieh on štiti.

Malo dalje, gdje se uvija
Drugi krug, bi mjesec krni,
Kako roge pruža i svija,
Kad se utapa u mrak crni.

Bi za tieme vidjet dano,
Kako Marte i Venere,
Sada docno, sada rano
Oko zemlje put svoj mjere.

A med njima bješe čudo,
Božje oko ke se veli,
I na djelo mrzeć hudo
Vas saj donji sviet veseli.

Jove silni za tiem sliedi,
Gdje ponosno u krug hodi,
I Saturno, ćaćko siedi,
Ki jur nebom sviem gospodi.

Ostale se paka paze
Sjajne zviezde liepu u redu,
Gdje sunčane bježe od staze,
I sviet dvorit ob noć gredu.

Al' nada sve bješe tudi
Strašnieh vidjet kolo od zvieri,
Kako u biesu svome bludi,
I oko svega put svoj tjeri.

Tu se ovan vitorogi
I bik ljuti u krug vrti,
I nestavnoj rak na nogi,
Spravan, klieštim da usmrti.

Tu se vrli lav zamjera,
Kako oholo skače i rika,
I štipavac, koga tjera
Razsrčena strielca slika.

Tu razpaljen jarac veči,
I bez vode riba izdiše,
I tisuću zvieri ječi,
Ke bi brojit bilo odviše.

A pak vidiš, ko sve druži
U svoje se stane i kuće,
I u pase, kiem se kruži
Nebo, mrzle, srednje i vruće.

Tamniem črknjam, mrkliem broji
Posijano sve se gleda,
A nada sviem vještac stoji
Siede brade, lica blieda.

Zviezdam tkana anterija
Niz suhe mu pada pleći,
A rame mu strašni ovija
Zvjerski u buci krug i smeći.

Taciem spravam sude od nebi
Bješe starac štiti obiko,
Svjetujući što je trijebi
Za izbjegnut djelo priko.

Ah, kolikrat težke udese
Glava od carskieh on odvrnu,
Hrleć znanjem svojim, gdje se
Množ najveća zledi sgrnu.

Ali tadar još ne bješe
Nakanio pakó kleti,
Da se vražje sile odrieše,
Ke dno jazâ bog htje speti.

Još ne bješe tamni onada
Poplavio ponor svieta,
Ni crnoga svoga stada
Jošte izrigo, sviet da smeta.

Tiem pazeći prieke štete,
Ke mu nebo kaže odsgara,
Da carevoj glavi priete,
Pretežka ga muka obara.

Jadom mori vjerna sluga
S onoga se, kob što sluti,
I tiem veća još mu 'e tuga,
Čiem su bliže carski puti.

S česa gorke pun pečali,
Što mu na put sidje pako,
Od jeda se vas razžali
I sta sborit caru ovako:

„O mogući care od cara,
Po kom ini svi gospode,
Uzeo bih ti draže odsgara
Javit glase, bolje sgode;

Ali kad me, da ti vjerno
Sve naviestim, tva vlas nuka,
Kazat ću ti pravo i smjerno,
Što mi višnja kaže ruka.

Nebesa ti riet me sile, —
Nauk ako me moj ne vara, —
Da paklene ljute od sile
Tries odasgar na te udara.

I da pako vas se sbuča,
Da ti raspe težke uzroči,
Ko to vidi, tko obruča
Put ovoga svrne oči.

Čiem se u raka ljetos budu
Bog Saturno sresti stari
I bog Marte, za pak hudu
Kob zemaljske vrć na stvari.

A znaš dobro, da sinovim
Vlaštitiem se prvi pita:
Toli srdcem jur njegovim
Vlada tvrdos vrlovita!

Drugi što je, triebi nije
Tebi, o care, ja da velju,
Ki kraj ravne Podolije
Krvnu okusi njega želju,

Pače vidje, on da ispuni,
Kobna zviezda što ti objavi,
Kad Carigrad vas se uzbuni
Na Ahmeta ti ćaćka slavi.

Ah, još sad mi srce preda,
I biela se ježi brada,
Misleć, kakviem okom gleda
Vrh ovoga svietla grada!

A i sad ti zviezda rodna,
Bojna od strielca ka je slika,
S pomrake će bit nesgodna
Kvareć djela tva velika.

I da išto se toga uzbude,
— Što bog dobri sgar odvrati! —
Vaj, ki raspi, koje hude
Štete od ljute bit će rati!

Istina je, da za tieme,
Dvaš dok mjesec zemlju obidje,
Nješto bolje stupa vrieme
I srećnije doba idje:

Ali od svibnja dane klete
Isti arapski jezik kune:
A ti u njemu hoć' da lete
Tve korablje blagom pune!

Tiem, o care, ako ikada
Spozna istinu znanja moga,
Ah, uslišaj jošte i sada
Ucviljena roba svoga.

Put istočnieh svietlieh strana
Tvojih dobar još ne snosi,
Dok ne vidiš, inieh dana
Ina sreća što ti nosi.

Pače neka svaki vidi,
Na dvorovim da ć' ostati,
Htjej, da udilje ličnik slidi,
To tvom puku na glas dati;

Jer ako me sve ne vara,
— A jeda se sbude tako! —
Usred tvoga janjičara
Gnjezdo svoje vrgo 'e pakó.

Gdje ako se ljute uzgoji
Od nabune strašna srda,
Gdje su, dok se uzpokoji,
Ka ćeš na nju zbacat brda?

I ako se — ali oprosti
Tve viteštvo, sad što riet ću —
Sve navrše vražje zlosti,
Zriet će žalos sviet još veću.

Vajme, ki mi strah zadava,
Što mi kobni kažu broji!
Čieme i ista carska glava
Na ramenu slabo stoji!

Ah, koli je težka osuda
Prieke unapried vidjet jade,
A pak ne znat, kamo i kuda
Za izbjegnut je ić valjade.

Težke raspe pazim tvoje,
S tvoga puta ki ti priete:
A ne more znanje moje
Svojom vlasti da ih smete.

Ta je, o care, vlas pri tebi,
Samo riečcu jednu izjavi,
Da do bolje sreće s nebi
Iztočni se put ostavi“.

I bio bi starac veće
Uložio još besjeda
Za odvrnut gorke smeće
Carske od glave, s kojih prèda:

Ali mlad car za ne čuti
I ne odustat misli od svoje
Cieć bojazni, kob što sluti,
Rieč mu u tieku presjeko je,

Rekuć: „Prestan', ah, prestani,
Starče, od smeća množ toliku
Veće izbrajat; jer zamani
Hrabru 'e iz zviezda štit bojniku.

Grob što klanjat vlas ma hodi,
Nebu ugodna stvar će biti:
A tko samo nebu ugodi,
Toga od pakla nebo štiti.

Bog vrh neba i do njega
Mahumet se sveti uzvisi,
A ostalo što je ovega
Svieta, o caru samom visi.

Tiem ne vidim, zviezde gdje bi
Svo'im gospodstvom vladat smile:
Moje 'e radit, što mi 'e triebi,
I ne prèdat kobne od sile.

Pak da i jest višnja volja,
Carstvo i život da mi se ote:
Budi; i slavna smrt je bolja,
Neg' li život pun sramote".

Presta, i ode mlad car tieme
Sladki sanak da boravi,
I u mirno noćno vrieme
U zaborav brige stavi;

Jer koli se kaže sdvora
Stavne misli, srca jaka:
Toli iznutra pak se otvora
Najpri'e sumnja, prepas paka.

Razabirat soobm stane
Udes mladieh svojih ljeta,
Gdje tražeći carstvu obrane,
Raspom prieti kob mu kleta.

I čiem trudan tač se topi
Po razlicieh mislî moru,
Zenice mu san zaklopi,
Ter speć osta svietlu u dvoru.

U to i noćca svojim koli
Nad tjeme se pope svitu,
Steruć svudar uokoli
Svu koprenu zviezdam šitu.

Bješe u doba, od jacije
Saba zora gdje se dieli,
Gdje ni glasa čuti nije,
Kud Carigrad stre se bieli,

Razmi što gdje pas zalaja,
Ki stražara vjerna 'e slika,
Il' kapidži sred saraja
Grubiem grlom ure vika.

Od Crnoga mjesec mora
Izišavši gradu u oči,
Bieljaše se vrh ponora
Crnieh vala od iztoči.

S' zapada mu bjehu paka
Bielo more i munare,
S kieh se odbija svietla zraka,
Ka daždjaše na nj odsgare.

Čiem s mečetâ mjesec hrve
S mjesecom se sjajniem s nebi,
Na tisuće zraci vrve,
Carigrade slavni, u tebi.

A sievo bi jošte i više
Čista u srebru ti bjelila,
Tvojih mira da ne biše
Stegla od pakla crna sila.

Al' po vrsieh tvojih ona
Kobnu u redu kleta stoja,
Mukliem krilom svud smiona
Leteć noćnieh sred pokoja.

Tiem pazeći, car gdje trta
Neodluke prieke u tmini,
I zvjezdarska kobna črta
Da ga u sebi prèdat čini:

Jedan onieh, koji iz straha
Vječnieh oganj' na sviet doše,
Na mjesečnoj zraci ujaha,
Odri carski gdje se stroše.

I ljiljskieme dočiem krilom
Strašna neman cara obsjeni,
Paklenom mu snit da silom,
A ona hodžom pak se izmieni.

Sni car, kako vrh prestolja
Otmanskoga sjedi u slavi,
I svetčeva što je volja,
Iz korana svietu pravi.

Kad al' eto k njemu brže
Srdžbom plamteć svetac stupi,
Ter mu iz ruke knjige iztrže,
I u obraz ga dlanom lupi.

Prenu oda sna car se tada
S prividjenja čudna i huda:
Krv mu studen mraz popada
S težka jada, muke i truda.

Tiem kako se paka k sebi
Od snebitja vrati opeta:
„Prosti, o višnji care od nebi,
I ti, svetče, diko od svieta!“

Kliknu; i čieme hodžu upazi,
Gdje kon odra zlatna stoji:
„Ti li si, 'odža“, viknu, „o pazi,
Ko su težki jadi moji.

Ah, kakva me groza hvata,
Vaj, koja me mori muka,
Gdje vrh moga stola od zlata
Svetčeva me udri ruka!“

I kad sva mu već izkaza,
Ka vidjenja san mu zada,
Poče od mračnieh prije jaza
Grda neman, hodža sada:

„Svietli care, gdje su stvari
Noćna oda sna jasne toli,
Svjeta pitat viek ne mari,
Bistriem znanjem tko se oholi.

Jer što ć' ino mnjet od tvoga
Zlatna stola, na kom sjedi,
Neg' da svietu car si od boga,
Kiem vladahu tvoji djedi?

A što koran uči paka,
I javljaše ćitap svietu,
Kalif da si, znaj, opaka
Krstjan' djela da se smetu.

Tiem ako ti knjige iz ruke
Slavni prorok srdit trže,
Riet će, al' prosti, da nauke
Koranove ti povrže.

Čiem mir htjede, a ne rati
Iskat s kraljem kaurinom,
Ki što vlada, ah, triebi 'e znati,
Našom da je svieh krivinom.

Znaš bo, čistu svedj da vjeru
Mač prorokov prostriet trudi,
A tvoj pušta, da se steru
Svud krstjani kleti i hudi.

Ali ako se mir uroči
Za pak iztok da se sliedi,
Novom vojskom da podboči
Car se i carstvo, u kom sjedi,

Čemu krzmaš? Što zatežu
U dugo se svete odluke,
Puci iztočni jur da svežu
Krstu kletom klete ruke?

Tiem je l' čudo, što te oblasna
Prorokova ruka udri?
Stvar je grda, znam, al' jasna
Kob, što svetac hotje mudri.

S toga u iztok udilj kreni
Lake konje, biela jedra,
I smieh blagi opet zeni
Izpod tvoga čela vedra.

Jer tko turstvo branit hrli,
Tom' s prorokom bit će i sreća:
Mio je svetcu taki umrli,
Koji izpuni, što se obeća".

Hodža izusti, i put vrata
Smjerno ustupi, rekav dosta:
A vrh odra suha od zlata
San da dilji sultan osta.

I proz vrata od dvorova
Kad izčeze, sve zamuknu:
Razmi kobniem hukom sova
Što vrh dvora dvaš, triš huknu.

Od svieh srda, kiem gospodi
Strašnodržac mrklieh jaza,
Mniem, da pakó viek ne rodi
Take slike, taka obraza,

Kakva je ona, ku sukobi
Neman, hodžu ka jur hini,
Kad paklenom vlasti dobi
Cara, iztočni put da čini.

Sá nakazan, ka se gori
Od ljubavi angjeo pisa,
Uze paka kip tiem gori,
Čiem se dublje satarisa.

I koli se njegda slavi
Svom ljepotom nad sve ine,
Toli grda pak se objavi,
Kad u vječne drožnu tmine.

Mutno oko bulji odzada,
Kiem prošasto gleda vrieme,
Ke, što 'e ljepše, to 'e podbada
Na jed, na bies žešći tieme.

Spried je sliepa, da ko prije
Cieć milosti slabo vidje,
Sada u srdžbi svoj ne umije
Štedjet, na put tko joj sidje.

Od hijene 'e glava kleta,
Srce od zmije ljute i crne,
Nokti od mačka, uši od pseta,
Noge od risa, na kieh srne.

Vučjim zubi škripi i kosa,
Proz nos modar plam joj liže,
Sjedi gušter mješte nosa,
Ki se žuti crna niže.

Zublja i otrov desno' u ruci,
Nož u lievoj podriet siva,
Ko da veli: Sve potuci,
A pak ne ostan' ni ti živa.

I da 'e brža neman grda
Na zlo, nosi krila od sove:
Dosta 'e rieti: bješe srda,
Ljubomornos ka se zove.

Ku, gdje mukliem krilom prši,
Kad sotona vidje prika,
Da zla djela svá navrši
Hrapaviem joj grlom rika:

„O jazova našieh slavo,
Glas koje se posvud širi,
Reci, ah, reci, je li pravo,
Da čiem puni sí su miri

Crnieh našieh već junaka,
Gdje paklena koris ište,
Samo tvoje znanje i šaka
Docno spješi na bojište?“

Nu ko tigre, ako u gori
Vižo na nju kad zalaje,
Na nj krvavo oko obori,
A pak put svoj diljit haje:

Tako i srda kad upazi,
Tko na nj takom rieči zinu,
U vražji se smieh oglasi,
Zube okesi, pak prominu.

Letjet srda napried grede
Put razkošna perivoja,
Gdje Ljubica liepa sjede
Pod naranču tancieh hvoja.

Ljepota se njeje skriva
Od sunčana zraka gori,
I tiem lakše predobiva,
Sad s mjesecom gdje se bori.

Bješe izišla dikla mlada
Haremskijeh zaklop' sita,
Da ljuvezni, ka njom vlada,
U samoći srce pìta,

Tere u mirnoj dočiem noći
Umuknuše svačji trudi,
Ona jedna sladkoj doći
Svoj boljezni vrha žudi.

Tiem dok vjetric tihi i blagi
Proz naranču milo prši,
Raznoseći miris dragi
Kud perivoj liep se vrši;

Il' dok šturak krotke u glase
Milo šturi doli u travi:
Sama sobom i ona se
U razgovor ovi objavi:

„Ah, istino prem se piše,
Da najprve od ljuvezni
Najdilje nam srce uzdiše,
I ne more da se otriezni;

Jer je ljubav srcu u mladu
Mlada i ona, a pak kako
Raste srce, tako u skladu
Raste i ljubav s njom jednako.

Svak najvoli, rieč je stara,
Od djetinstva na što obiknu,
I najveć ga ono občara,
Što mu u srcu najpri'e niknu.

Tiem ke 'e čudo, što i mene
Drag Korevski svedj zanosi,
Kad dobrota, ka u njem zene,
Paka od mene ljubav prosi?

Ah, tko opisat čes će moći
Blazieh mojih njegda dana,
Kad mi u robstvo bješe poći
Kaurskoga svietla bana!

Nu što velju? Ah, robstvo nije
Pazeć draga ljubovnika:
Ovo 'e robstvo, gdje ga krije
Mojim očim tmina prika.

Nije robstvo, ne, gdje milo
U slobodi sunce sjaje,
Već gdje mi se 'e utopilo
Mračna jaza težke u vaje.

Al' nebesa ako odzgare
Na ljuvezan mú se obazdru,
Vrieme je skoro, da se stare
Oko njega tmine razdru.

I moje će žarko opeta
U slobodi sunce iziti,
Ter duševna moga svieta
Liep provodič opet biti.

Znam, da kaurka njega rodi,
A kaduna mlada mene:
Ali ljubav, ka gospodi
Mnom, i s ke mi srce vene,

Viek ne pozna vjere ine,
Neg' ki ljube, da se ljube:
Raj još doli oniem sine,
Ki s ljuvezni zakon gube".

Još bi u rieči dikla liepa,
Scieneć, nitko da 'e ne sliša,
Kad doletje srda sliepa
Preko obzide, gdi 'e najviša.

I da onom se, koga vara,
U poznatoj slici ukaže,
Bećirom se udilj stvara,
I haduma crnca laže;

A to, neka slike od svoje
Tieme vele ne popusti:
Čiem je pravo, da zlo što je,
I proz grube grede usti.

Tere iz zasjed' gusta grma
Kon Turkinje liepe izide,
I za ruku čiem je uzdrma,
S njom ovako sborit side:

„Ne scien', liepa djevočice,
Zato 'er ovdje noć te krije,
Tko tve bielo čuva lice,
Da ga i ob noć nać ne umije.

Tve ljuvene čuh besjede,
I s koga ti srce gine,
I što dilje za tiem grede,
Sve što od vjere misliš ine.

Najpri'e gorke žalim muke,
Ke te s robstva njega taru,
A pak hvalim liepe odluke,
S kieh k krstjanskom greš otaru.

A i vriedan je junak toga,
Sve cieć njega da se ostavi:
Čas, poštenje, strah od Boga
I ćaćkovoj smrt na glavi.

Čiem, ljepoto ma jedina,
Toli objavlja ćud ljubeznu,
Da s njim hrabro posried tmina
Druga u ponor žena ogreznu.

Što govorim, velje 'e čudo
Zatravljenu srcu tvome;
Nu ja velim, da je ludo
Krit se u ruho preda mnome,

Čiem u svakoj vazda slici
Pozna Bećir žensko lice,
Pak i u istoj ugarštici
Razaznava ljepotice.

Znaj bo: oni što se oglasi
Mlad Ugričić svietlu u dvoru
Rizvan-paše, ter me ukrasi,
Da je u tamnom sad ponoru.

Mlad se Ugričić hini samo,
Poljačka je dikla inako:
Krunoslava, koja ovamo
Donie u srce tebi pako.

Korevskoga 'e vjerenica,
Još od leške znana rati,
Blage slike, blaga lica,
A neizmjerno zlato trati.

A i Kalinka riet ti može,
S tve ljuvezni sasma plahe
Ke Ugričić ćutje nože,
I ke podrie težke uzdahe.

Sada u propas gdje se pusti,
U ku Leh se hudi ukopa,
Ah, ke moć će izriet usti,
Što će iza njih nići stopâ!

Tu tisuću priecieh zloba
I prevar' se i hitrinâ
Dno tamnoga živieh groba
Carstvu i tebi sad zapina.

Ako vjere ne ć' ni cara,
A ti barem sebe osveti:
Umri svaki, koji vara
Što Mahumet rodi sveti!"

Reče Bećir, i triš haknu
Smrdećijeh na nju iz usti,
A paka se veseo maknu,
Sjen svoj stere grm gdje gusti.

Jakno od driemka, tko ga uzima
Već, neg' ište narav blaga,
Na silu se vid zažima,
I ćutjenstvo prinemaga:

Tako i otrov stere gnjusni,
Ki na nj srda kleta izriga,
Blied najprije cviet na usni
I za srce pak posiga.

Najpri'e umuknu, pak protrnu
Mramorkome dikla mlada,
Oči izvali, pak prevrnu
Od tisuću teških jada:

Ko u kladenac bistre vode
Gorke žuči kad se ulije,
Crni udilje vali izhode,
I spoznat ga moći nije:

I Ljubica, vaj, ne blaga
Jur Ljubica sada veće,
Primožena žuči od vraga
Gorke i strašne kuha smeće.

O mladice jadna i mila,
S nepameti, ah, ne srni,
Kud paklena šlje te sila,
I gdje jaz te čeka crni!

Da l' ne poznaš, vrag da 'e kleti,
Što ti crne glase objavi?
Jer tko će ini neg' on smjeti
Tvojoj poraz spravljat glavi,

Čiem proć tebi nož tvoj bjesni,
Ljubovnika ako ubiješ:
Jer što ć' s srcem bez ljuvezni,
Neg' da i njega pak razbiješ?

Ali ona i ne čuje,
Ni na molbe zrie priklone:
Veće raspe strašne kuje,
Na ke gnjevi ljuti 'e gone.

Tere kako biesnu u bitju
Dikla mlada malo obiknu,
Svú pazeći lošu sriću
Od bjesnila pjeneć kliknu:

„Za tebe li dakle, o hudi
Nevjerniče, spremah veće
Svaka ostavit, i tvoj ludi
Sliedit zakon i tve sreće?

Ah, davno mi ta zla prika
San javljaše mirne u noći
Veleć: Srce nevjernika
Ko će vjerno ljubit moći,

Čiem nevjernoj tko se u vjeri
Zače, vjeru plesat mora:
Jer ne ljubav, nego mjeri
Gdje se koris veća otvora.

Ali odlučih, što će ureda
I mahnitos moju kletu
I tve srce strti od leda
Na ljuvezni vječnu osvetu.

Crn preda mnom ponor ziva
I pučina vječna jada:
U nj ogrezni, tko ne uživa,
Što mu uživat hini nada.

Nu prije se u nju utopi
Od nevjerâ srce i zlobâ,
I nad njime kad se sklopi
Val, da umrem, još je doba".

Kad izreče bezufana
Dikla strašne sé besjede,
Eto i zlatna zraka od dana
Liepu na dvor zoru izvede.

S jutrnjega jur vjetrica
Bješe pršat listje uzelo,
I proljetnieh drazieh ptica
Jato u žuber pjevat sjelo.

I ko videć, nje mrklini
Da ne liči svjetlo od zore,
Skoči dikla, i u brzini
U ćaćkove podje dvore.

Ali u jazu, gdje boravi
Mlad Korevski jadne dane,
Sunčan zrak se viek ne javi,
Ni rumena zora osvane.

Tu starinskieh vrhu tmina
Viek nove se tmine grnu,
Zatvorajuć sried dubina
Tamničara skutu u crnu.

A to, 'er vele turskieh duša
Vjekovite posla u mrake,
Htje pak Turčin, on da kuša
Bez sunčane živjet zrake.

I neka još tu na sviti
Gorke od pakla muke uživa,
U verige htje ga sbiti,
I u grob tamni vrći živa.

Tu štipavci gmižu, i ljute
Zmi'e po gnjusnoj pliju vodi,
I da zasja zrak u kute,
Bog zna, od gadâ što se plodi.

O gvozdenu junak stupu
Gvoždjem kovan sjedi i kuka,
Gdje gvozdenu vrat proz rupu
I desna mu viri ruka.

Na službu je lieva od tiela
Ostavljena mješte drúge,
Neka s bitja opustjela
Viek ne izbjegne teške tuge.

Biele noge gadnu u kalu
Uštapljene čame i trunu,
A proz vrata rupu malu
S grla mu se gvoždje sunu.

Loš je u licu, i propala
Viri iz dupljâ svieća od oči,
A na prstieh poput rala
Ostrljat se nokat koči.

Zaraso je vas u bradi,
I u neredu vlas mu visi,
A zabjego 'e glas od gladi,
Kiem se u boju vrh svieh visi.

Tiem ko vidje, gdje zaškripi
Gvozden stožer težkieh vrata,
I gdi unutri o mrak slipi
Nepoznat se junak hvata,

U glas kliknu — ako kliče,
Komu umire glas u grlu —
„O viteški zatočniče,
Ki mú paziš muku vrlu,

Ili mi te višnji s nebi,
Ili pako poslo kleti,
Ah, pomiluj, koga je triebi,
I zled ovu htjej mi odnieti!“

Posta liepa Krunoslava
Na glas drage své ljubavi:
Čiem prejaku bol joj dava,
Što joj slabi glas objavi.

Ter kako se stegnu paka,
I nemirno srce utješi,
Sried crnoga sletje mraka,
I u rieč ovu usti odrieši:

„Ah, kolicieh nakon sgoda,
Ke mi 'e podniet bila slava,
Jedva ovi mi danak poda,
Da 'e kon tebe Krunoslava.

Ali u kakvu, vajme, bitju
Pazim ljubav mú jedinu,
I još hudju tvu zlu sriću,
Neg' s koje mi srce stinu.

Ah, ke podnieh jade i trude,
Ke potratih srebro i zlato,
Jeda mi se kada zbude
U ovo od tmina sići blato.

Sbi se, i evo preda mnome
Moj Korevski stoji i sliša,
Da ljuvezni nad našome
Vlas gospodi njeka viša.

Čiem na moje prosbe i dare
Tvrdi Rizvan toli sljeze,
Da me u tmine ove stare
Pusti vidjet tvoje veze.

Pače reče, da će opeta
Na sunčan te zrak izvesti,
I zlotvorska djela kleta
Pobjegnutjem tvojim smesti.

Tiem slobodi srce drago,
Sladki brače, ah, slobodi,
Čiem te skoro nebo blago
U slobodu zlatnu vodi.

Ah, čestiti slavni dane,
Tvojim krili brže prši,
Da mom srcu liepa osvane
Zora, i zled se njega svrši!"

I s radosti u plač mio
Da ne udri dikla mlada,
Mni'em, da još bi velji dio
Rekla onoga, što bi rada.

Ali jakno bojna u luka,
Kad tetiva pne se od zlata,
Ako 'e odveć, pusti ruka,
Tere izleti striel krilata:

Tako i liepa zatočnica,
Čiem své srce veće steza,
Tiem se veća poplavica
Iz crnieh joj oči odveza;

Ter suzeći jeca, i gladi
Draga svoga ljubovnika,
I svom dušom rane hladi,
Ke veriga da mu prika.

Sad spovieda, sada sluša,
Odgovara sada i prosi;
Sad žalosna klone duša,
A vesela sad se uznosi.

I da 'e vidjet, o, ke jato
Premilieh bi zrio cjelova,
Kiem se pase obilato
Srce u tmini mračna rova.

Čiem ne htjede dikla mila,
Takva u bitju kad ga vidje,
Riet, koja ju tare sila,
Cieć Kalinka što 'oj spovidje.

Ah, prem nikad to ne laže,
Da zaista tkogod ljubi,
Ljubljenomu viek ne kaže,
S česa ljubav cienu gubi.

A jak oni, komu u buci
Uspjenjena vrla mora
Zasja zviezda, kažuć, k luci
Mirnoj kud mu put se otvora:

Tamničar se jadni uzdrma
Na nenadne sladke glase,
Vikó, jama da mu strma
Samo uzdasim oziva se.

Ter kako ga čudo minu,
I zamro se duh povrati,
Uze dragu svú jedinu
Po imenu sladku zvati;

I k njoj šireć od okova
Gvozdenijeh težke ruke,
Ljubežljiva paka u slova
Gorke svoje sasu muke,

Veleć: „Mila dušo moja,
Prosti, tko jur zaboravi
Sried mračnoga nepokoja,
Da se u sladke rieči objavi;

Čiem ni'e čudo, što besjede
U zaborav liepe pustih:
Čudo 'e veće, što mi grede
Još ikoja rieč iz usti.

Ah, kako ćeš, da ti trude
Moje izrečem težke i ljute,
Ke mi s kobi prieke i hude
Tielo i duša davno ćute?

Nu svi trudi, sve pečali,
S kieh se i na ke svak čas vratih,
Prema onomu bjehu mali,
Što pak s tebe, dušo, patih.

Jer sad mi te san ukaza
Grozne s mene lijuć suze,
A sad ruse blaga obraza
Trgajuć te kazat uze.

U pogube i na boje
Ić te vidjeh mene cieća,
I s slobode paka moje
Još na djela hrlit veća.

Nu ti veliš, i valja mi
Ufat, skoro da će biti,
Gdje ki mračnoj kuka u jami,
Na bieli će dan iziti.

Ah, ka čes me i ki dani
Tiem čekaju gori paka,
Kad me u dragoj rodnoj strani
Kružit bude ljubav taka!“

Ter besjedu jadni tako
Čiem tamničar diljit haje,
Odlagnu mu težki pakó,
Ki mu uzroči gorke vaje.

I na bitje vraćat sjede
Naravsko se duša opeta,
A na obraze suhe i bliede
Ogranjivat rados sveta.

Pak mu ona rieč prihvati,
Ter ga opeta mili i tješi,
I za pomoć ku mu dati
Sviesti i srcem spravno spješi.

A pak on se na nje oglaša
Mile glase, i pita i žudi
Znat, kada mu reče paša,
Da se ukrate težki trudi.

I čiem tako brzo čase
Sried ljuvena razgovora
Drazi traju, u vrata se
Ključ golemi zadje sdvora.

Mili'i nije sveti od zvona
Glas pobožnu srcu u veče,
Put neba se kad priklona
Duša k bogu svom utječe:

Zatravljenoj neg' dvojici
Rdjavieh bi zveka od vrata,
Ka romona vječna u slici
Ču se od tmina posried blata.

Prisluškuju tamničari
S nadom, s sumnjom: je l', nije li
Ki, jao, da ih ne prevari
Od slobode dan veseli?

Nu kako se paka otvori
Stiešten zaklop s jacieh ruka,
I u mrak se s luči obori
Oružana množtvo puka:

Tko da izreče, što poćuti
Korevskoga vjerenica,
Kad zasjaše strašni kuti
S obasjanieh turskieh lica?

Jakno umrli, kad se nada
Sve zadobit, a pak vidi,
Gdje mu ufanje sve propada,
I vječna ga propas slidi:

Tako gnjevom ognjenime
Bezufana Krunoslava
Svoga draga kliknu ime,
I sta blizu, gdje mu 'e glava,

Hteć, kieh živieh prostor luči,
Da ih ne luči mrtvieh sada,
Neka u smrti bar se sluči,
Što u životu bješe nada.

Tiem mač paka plamen trže,
I krvničku napa četu,
Gdje se strašan boj završe,
Svaki svoga na osvetu;

Čiem ljuvezan svoju milu
I drag brani život ona,
A poštenje oni i silu,
Ku im žena nanie smiona.

S obje strane krv se lije,
I udarci daždе i rane:
Ali ona se rve i bije
S njimi i goni na sve strane.

Jur Aliju i Mehmeda
Gadne na tli mrtvieh pruži,
A pobježe Musa ureda,
Gdje se strašan zatvor kruži.

A Jusuf se i Mujaga
S bratskieh mrtav ruka obali:
Čiem u sliepoj spili snaga
Ne zna, jed svoj na kom kali.

I još tko zna, ke im štete
Naniela bi dikla mlada,
Da se lukav ne oplete
Beg Suliman kradom zada,

Odklie najpri'e Korevskoga,
Zatočnicu liepu paka
Sgodi zrnom šuplja iz svoga
Gvoždja njega ruka opaka.

Pade dikla s rane težke
Kon predraga svoga roba,
I na nj ruke struć viteške
S njim uzletje k nebu iz groba.

Pjevanje petnaesto.

Promjena je liek na svieti
Jadnoj duši svieh najbolji:
Žudi, spješno da mu leti
Vrieme, tko je u nevolji.

Koga od dnevi brige muče,
Tomu noćca pokoj nosi:
A pak noćne koga skuče
Skrbi, od dana lieka prosi.

Što se u dnevi mučno vidi,
Lakše u noći duh naš scieni:
A najvećma čezne i blidi
Pečal noćna s noćnom sjeni.

S toga i Osman mladi želi,
Vele stiešten s noćne smeće,
Da se objavi dan veseli
I rumena zora veće.

Ka cvatućiem usnam gdje mu
Zlat cjelivat prozor stade,
I po hramu uze svemu
Mlad zrak igrat zore mlade:

Usta sultan i pun dobra
S liepiem danom sluta i kobi,
Sutra u divan sazvat obra,
Da se carski skupe robi,

Robi carski, o kieh stoji
Stol otmanski tvrd nad svieme,
I s kieh svjeta nepokoji
Carski lagnu težko u vrieme.

Ki kako se sjajnu u vieću
Sakupiše liepu u skladu,
Kažuć caru čas tiem veću,
Čiem ga ohola više znadu,

Osman uze: „Beglerbezi
I veziri moji i paše,
S kieh svetčevi sveti stezi
Posvudier se razpršaše,

Što vam glas moj javit grede,
Znam, da milo bit vam ne će:
Jer tko turske slavi djede,
Razmi od boja ne zna sreće.

Ali, ah, sreća ta je od boja
Prem vjetrena nad sve ine:
Čiem sad dobra nosi koja,
A sad u čas opet mine.

Ona učini lanjsko lito,
Da moguće vojstvo naše,
Ako i ne bi predobito,
Daj ne dobi, što htijaše,

Čiem što glad mi posla ljuti
Bolnu u vojsku i zle štete,
Što pak — al', ah, ružno 'e čuti! —
Janjičare sramno smete.

I to 'e uzrok, što Poljaka
Na mir sklonih, ne cieć mira,
Neg' da unapried žešći paka
S kaurinom rat se tira.

Jer kad ljuti nepri'atelji
Nakon boja mirno sjedu,
Za pobit se s nova u želji
Novu snagu kupit gredu,

I tko od njih veće žudi
Mir, o ratu sni tiem veće,
Žudeć tieme da mu hudi
Pade s sile zlotvor veće.

A prem dobro svaki znade,
Da se s turstvom krst ne slaže:
Jedan Bog je; tiem valjade,
Da ga i vjera jedna kaže.

Nu do toga da bez rati
Tkogod dopre, slično nije:
Prorok otac, sablja mati
Vjeri čistoj bješe i prije.

Ter da to se paka sbude,
I svetac se velji osveti,
Znaj vas svaki, ke vam sude
Sad će moje carstvo izrieti.

Ali-paša mojom voljom
Mir s Poljakom kletiem udri,
Kako njegda česti boljom
I Suliman djed moj mudri.

Leh Kozake ljute u redu
Odsle držat tvrdo obeća:
Tiem Tatari da se svedu
Pod mir, koris ište veća.

Pače, ratne da se štete
Svakom smire, jošte reče:
Tiem pjenezi neka lete,
Odkle pak nam pjenez teče.

Nu k tom Poljak ište i daje
Sužnje natrag s obje strane,
Hteć im težke svršit vaje,
I da im slobos liepa osvane.

Ja, istinu za riet pravu,
Mniem, slobode vriedan nije,
Tko svom sabljom spasit glavu
Od sužanjstva ne umije.

Izbjegnuti smrt u ratu
Od junaka viek ne visi;
Al' slobodu čuvat zlatu
Zna, junačtvom tko se uzvisi.

Nu za uklonit novu smeću,
Hoću, sužnji da se izbave:
Tiem ni Leh će koris veću,
Ni ja veće steći slave.

Ponaglavu Korevskoga
Tamničara Poljak pita,
Neka u mraku nije, koga
Rodi majka ponosita.

Tiem Korevskom, premda odprije
S bogdanskoga cvili rata,
Sloboda se nek povije,
I gvozdena odpru vrata.

Jer je vriedno, da se obdari,
Tko drugoga zanie toli,
Da za nj bit se podje s cari,
I sam, neg' on, umriet voli.

Tiem udilje nek se ovamo
U slobodi ban dovede,
Da mu iz naših usti damo
Čut, što uživat opet grede.

A pak zatiem za put sveti
Uredit ću sprave nove:
Da, za nov nam rat, donieti
Svetac bude blagoslove".

Dospie sultan; nu za njime
Rizvan stari sborit sliedi,
I čiem sbori, mrazne od zime
Drkta u sebi, kopni i bliedi.

„Prosti, o care svietli" — reče —
„Što od tvoga čut ćeš roba;
Koga smrtna rana peče,
Lieka čeka samo od groba.

Tvoja milos čuvat da mi
Korevskoga tamničara,
U dubokoj neka jami
Mrak zločinstva njega hara.

Ali u himbi tko je obiko,
Himbe ostavit vieku ne će:
Oduzmi mu sve koliko,
A daj himbu, još živjet će.

Jer da Lehu budeš kletu
Dó ne kulu, nego pako,
Još bi vjeru skvrnit svetu
Njega umjelo djelo opako,

Čiem iz tmina, u kieh sjedi,
Vriednieh duše, ka bi u njima,
Još iznadje, da besjedi
S mojom kćercom, mo'im očima.

Ah, veliki care, oprosti,
Što običaj tursku gazi,
Tko jur trpje vele i dosti,
Što je od krsta vjerno pazi.

Napominjat sila mi je
Djela ženska, sviet da čuje,
Što kaurin hudi umije,
I ka turstvu svedj zla kuje.

On paklenom pripomoći
Toli diklu mladu omami,
Da se odlučit kradom poći
Vjeru u kletu s njim ne srami.

Ne znam, kako to se sgodi,
Da Turkinju krst zanese;
Nu bez pakla ni'e, tkogodi
Jošte iz groba živiem trese.

I bila bi, sva je slika,
Občinjena kćerca moja
Izbavila čarobnika
Iz mračnoga nepokoja:

Nu sgoda se u tu objavi,
Ka zamjerak hud čiem smete,
Ostarjeloj mojoj glavi,
Vaj, još hudje spravi štete.

Znano ti je, care velji,
Da slobodna ona ruka,
Ka te hrvat gorje u želji,
Bi leškoga dikla od puka.

Tiem jer rati ne učini,
Što učinit htjede rati,
Ugričić se mladi hini,
Ter sta zlato pak da trati.

I toli se prostrie hudo
Nje smionstvo, da u stari
Grad ov dodje, misleć ludo,
Da me zlatom pak prevari.

Nu tko cara vjerno služi,
Zlata od cara dosti imade:
Tiem ju svedoh, on gdje tuži,
Ki joj oči zanie mlade,

Mneć, u tvrdu neka 'e mistu,
Tko lukaviem putem idje,
I tko vjeru tvrdu i čistu
Carskieh sluga crnit sidje.

Ali, ah, u zó tko se rodi
Čas, zlu sreću kušat mora:
Da se poraz moj dogodi,
Sudjeno je bilo odzgora.

To se prosu, ne znam kako,
I tko 'e Ugrin, ču se ureda:
Nu da u svemu imo 'e pakó
Dobar dio, krit se ne da.

Čiem jedina kćerca moja
Nove i težke čuvši glase,
S ljubomorna nepokoja
Svoj ljuvezni uzboja se.

I bojazan, da ne izgubi,
Posjedovat što mnijaše,
Čini 'e odkrit pak, da ljubi
Nepri'atelja vjere naše.

Jao, vječni moj prikoru,
I sramoto mojih dana,
Gdje mi skoro na umoru
Ta bi skvrna vidjet dana!

Ah, kako mi vid se smuti,
Kad pučinu crnu izmjeri
Od poguba, strašnieh čuti
Tebi, o care, meni i vjeri!

Tiem rieh, smrti da se umori
Po zakonu vjere svete,
Tko nevjernik za oniem gori,
Za krstjane što ni'e klete.

Jer u krvi samoj da se
Prat, proć caru što se sgrieši,
I u krvi samoj zla se
Suproć vjeri skvrna rieši.

Zlobnik umrie, nje zamani
Štićen s ruke, 'er umrie i ona,
Nu, vaj, tieme moji dani
Pusti ostaše, duša bóna!

Jer svrh kule, gdje najviša
Put vedra se neba upire,
Kako smrtni klik zasliša,
Skoči i moja kći niz mire.

I vrh tamne tiem tamnice
Mrtvi u pokoj sve zaćuti,
Razmi u visu što bi od ptice
Kobcu u noktieh vapaj čuti.

Čistu vjeru, kćercu i cara
Za najveću imah sreću:
Jednu od njih smrt mi shara,
Za đva druga ja umriet ću.

Volja carska da se vrši
I prorokov nauk bljudi:
A má udilj se glava skrši
I poslana Lehu budi.

Ne ima za što taj da prèda,
Tko jur ne ima da se nada:
Padat sunce lasno gleda,
Komu mnokrat sunce pada".

Reče, ter put vrata uputi
Slabi starac korak slabi,
A oniem, kiem ga bješe čuti,
Skrb se u srce i strah zabi.

Jer ko onomu, koji u gori
Izdišuć se s risom tuče,
Ako oblada, lav još gori
Na nj krvaviem žrielom ruče:

Tač s jedne mu strane od tuge
Vethi život pasti prieti,
A naginje pravda s druge
Za zamjenu glavu odnieti.

Zapanjeni svi se paze
S čudne i težke sasma sgode,
Ne nahodeć prave staze,
Smeći na kraj kom da hode.

Svud tišina mrtva vlada;
Svak što ćuti, riet se boji,
Zna'uć, da o jednoj glavi sada
Mir i nemir carstvu stoji.

Nu za sve da svaki muči,
Dva su svjeta vieću u svemu:
Čiem za pašu tko se odluči,
A tko drža stran proć njemu.

Ali hodža smion nad ine
Žudeć, da se carski puti
Tiem ne krate, tih prekine
Mir, i ovako da se čuti:

„Znam, da smrti Korevskoga
Rizvan zakon božji osveti,
I pogleda da ga s toga
Lehom mienjat nije smjeti:

Nu ka svetcu pak se obeća
Čas, ko bit će izpunjena?
Mniem, za kupit dobra veća,
Nije odveć manja ciena.

Tiem tve carstvo sad prosudi,
Je li vriedno, s jedne glave
Prorokovi strašni sudi
Svemu carstvu da se sprave?

Mudar čovjek vazda gleda
Mjerit štetu veću i manju,
I ku od njih manju ugleda,
Objem rukam hvata za nju".

Zabuni se svietlo vieće
Na krvavi svjet i težki,
Nu Dilaver hrabri iz smeće
Diže glas pak svoj viteški:

„Čudan udes i nad svima
Gorak, care, sviet ov hara:
Da tko vjeru bljudit ima,
Na nevjerstvo puti cara.

Da što vjerni pak će rieti
Prorokovi robi i tvoji,
Ako, jerbo vjeru osveti,
Glavu izgubit bude koji?

Ah, vjera se neka uzdrži,
Mir il' rat pak neka slide,
Jer je rasap tu najbrži,
Vjeri rasap svi gdje vide.

Ako mir ti Leh uzkrati
Bez zamjene paše slavna,
Ne plaši se, znat će stati,
Ki su u ognju stali od davna.

A što iztočne spremaš pute,
Je l' moguće, da će biti
Napredačno, što proz ljute
Čine u djelo bude iziti?

Ah, bojim se vele i plašim,
Da nevjerstvom ako vjeri
Godit počmeš, glavam našim
Gnjevno nebo ne zamjeri,

I da paka rat s nebesa
Težji bit će neg' rat leški:
Onom ne mož' neg' čudesa,
Ovom opriet mač vitežki".

Presta, i žamor svud se prosu:
Čiem što ču, kom skrb zadava
A kom rados, već kako su
Razne misli raznieh glava.

Nu pak brzo svaki ućuti
Na znamenje dano odzgara,
Za žudjeni sud tiem čuti
Il' protivni mlada od cara,

Kom, hteć poso da dovrši,
Rieči iz usti dok se rieše,
Eto nago glas doprši,
Rizvan starac jur da bješe.

Razabra se svjetnik svaki
Od svojega straha i jada,
Ki čiem već bi prije jaki,
Tiem bi veća rados sada.

Ah, prem čudnieh ljudskieh sgoda,
Da tko od svieh bi ljubljen prije,
Sad gdje dug svoj smrti poda,
Sviem od mila srce bije.

I ko veseo roj od pčela
Po ulištu šumi i zuči:
Tako i čela svud vesela,
Svači'a rados bukom buči.

A nada sve mlad u sebi
Car s veselja gori i kliče,
Mneć, da dobra tieme s nebi
Kob za iztočni put mu niče.

Nu jak oni, koji od zlata
Žudeć voće u vis gleda,
I kad mnije, da ga hvata,
Ono uhvatit još se ne da:

Tako i Osman čiem već žudi
S puta iztočna slavu steći,
Tiem već žali, još da bludi,
Ki cieć žena sviet sta teći.

Ali i Kizlar crni aga,
Grd provodič liepieh vila,
Šti'uć besjede, kiem car zva ga,
Mnije, spješit da mu 'e sila.

I čiem tračke gazi strane,
U Jedrenu slavnu unidje
Vodeć zviezde izabrane,
Sviet kiem sličnieh malo vidje.

Tu se i crnci bjehu ini
Iz ostalieh stali kraja,
Čiem se s agom da sjedini
S liepiem plienom svaki haja.

Nu ko nebo, divno toli,
Ne bi divno bilo paka,
Da zenicu, kom se oholi,
Utrne mu kob opaka:

Tako i ovi vienac liepi
S Sunčanice krotke i mlade,
Sila je rieti, ko da osliepi,
Nje uhiljen pokli ostade.

Ka gdi u staro Drenopolje
Plačnu u družtvu plačna stiže,
Težke i ljute cieć nevolje
Srce i ruke k nebu diže,

Vapeć: „Bože, ah, ti spasi,
Pod tve krilo tko se utječe,
Ni daj zlobit, što me krasi,
I što tebi jur se obreče.

Znaš, na domu ćaćko sliepi
Da se u jadieh gorcieh mori:
Ah, daj kćerca da ga ukriepi,
Il' da udilj se mrtva obori.

Njemu dvanaes smrt sinova,
Mene mladu Turčin uze,
Sliepa i slaba s kieh njegova
Staros grozne lije suze.

Janko i Lauš mu bar da ostaše,
Kieh djetetom mnom izgubi,
Ni pust on bi s kobi naše,
Ni ja bila turska ljubi.

Ali ovako on bez štapa
Jadikujuć sam izdiše:
A sried vrlieh mene slapa
Udes goni ljut odviše.

Jer Turčina kô da ljubi
Nebu dana vjerenica,
Ka i pred ćaćkom milos gubi,
Od ljuvezni što se odrica?“

Kako izusti dikla mlada
Vrućiem srcem govor vrući
Onom, u či'i viek se nada
Stavnom dušom štit mogući,

Težko uzdahnu hadum bio,
Bdeć na stidnoj straži od žena,
Ko da mu je nje glas mio
Mladieh ljeta uspomena.

I čiem noćca tiha crnu
Svudier stere svú koprenu,
Pomno od vrata ključ zavrnu,
Tere u noćnu stupi sjenu.

Poplaši se dikla tužna
S nenadane čudne sgode,
Mneć, il' da je neman ružna,
Il' da pak je na smrt vode.

Nu za ruku čiem je uhvati
Mučeć hadum mramorkome,
Najpri'e na dvor, pak je izprati
Mrakom hanu putničkome,

Gdje, ki gredu blaga cieća
Tudje obijat strane i grade,
Pak zamoli, da je iz smećâ
Rodno u mjesto vratit rade.

Smè se i snebì Sunčanica
Na blagodat tač ljubeznu,
I čiem suze li niz lica,
Hadum u mrak naglo izčeznu.

Glas je, a valja da je tako,
Brat joj Vladko to da bješe,
Koji od turske da se 'e smako
Guse, obćeno ini mnješe.

On izgubiv slobos svoju,
Zaboravljen vjere i uma,
Proda ujedno diku dvoju
Za Turčina i haduma.

Tiem pred sélom pak se stidi
Javit tko je, tieme veće,
Čiem se boja, da ju uvridi,
I da omilit tiem joj ne će.

Nu jer narav blaga prije
Sasma okrutnut ne će vieku,
Još se ugasit moglo nije,
Što je najljepše u čovjeku.

I tako se jadnik muči,
Ture i kršten čiem je ujedno:
Na poli ga svako luči,
A ne hita sasma ni'edno;

Jer što Turčin činit ima,
To mu činit krst ne dade,
A kad krst pak što počima,
Opire se Turčin tade.

O Slovinska zemljo liepa,
Što sagrieši nebu gori,
Da te taki udes ciepa
I jadom te vječniem mori?

Potišteni tvi sinovi,
Gospodičnoj njegda u vlasti,
Izrodi su, il' robovi,
Željni s ovcam travu pasti.

Ah, da 'e proklet, tko cieć vire
Na svojega reži brata:
Jer nesreća tvoja izvire
Samo iz toga kalna blata.

Ti od njegda bratju tvoju
Tudju u jarmu hladno gleda,
Nit' ih brani, kako svoju
Triebi 'e branit bratju od bieda.

Pače ni to ne dopusti,
Brat da bratom svo'im te zove:
Ali od ognja svo'ih ne bljusti,
U své 'e oganj bacat krove.

Tiem istinu rieč čuj paka,
Ku me nebo riet nadiše:
Ti si majka od junaka,
Nu robova vele više.

Robovi su tvi junaci,
Tvoji sebri, tva gospoda:
Robovi su tvi vještaci,
I svi tvoga ki su roda.

I robstvo će tvoje iz tmina
Na gospodski dan iziti,
Kad paklenieh dno dubina
Bratinska se mrzos hiti.

Kizlar aga kako obnadje,
Da se dikla liepa izgubi,
Posvudier je tražit sadje
Od rasrdžbe škripeć zubi.

Nu gdje ništa pak ne začu
Od plienjene dikle mlade,
Pače srdžbu još na jaču
Ču, i haduma da nestade:

Na valove krv mu uzavri,
Ko u zemlji tko se rodi,
Kom gusare vrući Mavri,
I lav vrli gdje se plodi,

Pak zavapi: „Ah, kolika
Mahnitos je vjera stavna
Postavljena u čovika
Krstjanina, nije od davna!

Rieč je stara, da zamani
Mrkoga je kumit vuka:
Čiem i u kumu vuk se hrani,
Razmi manja na nj što 'e buka.

S toga umrli svak se uči:
Svojih izdat tko ne mari,
Da hitrinu svú dvostruči
Za da i tudjih pak prevari".

Reče, i hrli tiek upravi
Odtle s družbom crnac k gradu,
Da se s novieh vila objavi
Nova rados caru mladu.

Tere u carski kako uljeze
Grad u divnu skladu i redu,
Ko kad drag se kami uveze,
Kiem gospodje dične gredu:

Zasjaše se tamni miri
Od davnoga grada u dici,
Ko da u njem se sunce širi
Djevojačkoj u prilici.

Jer ako je duhe klete
I srahoćâ jata huda
Držo, u putu tko ih srete,
Za paklena grda čuda:

Tako rajske tko ljepote
Mladieh diklic' gleda i pazi,
Snebiva se, i nehote
I angjelim ih rajskiem glasi.

S kiem svietloga sried saraja
Crnac hadum gdje se umjesti,
Tu dva reda u dva kraja
Od njih hitro htjede splesti,

Neka tako, tko ih gleda,
S dvie se strane ognjem žeže,
A prolazeć da se ureda
S obje strane očim sveže.

I čiem veće crnac ište
Čás u cara s pliena steći,
S Sunčanice tiem ga tište
Veća žalos, jed tiem veći.

Nu ko mlad car pak dovede
Mogorkinju, ka ga travi,
I pred skladne tieme rede
Hrabru i liepu diklu stavi:

Razigra se srce u njedrim
Gnjevnu crncu scieneć tade,
Ko da u vienac čelom vedrim
Sunčanica opet stade.

Jer koliko svom krotkosti
Vid Srbkinja mlada uzima,
Toli plieni pak hrabrosti
Mogorkinja srce svima,

I što ujedno sve su ine
Onom, tko ište ženu u ženi,
Hrabrenu je to jedine
Caru pogled nje hrabreni.

Tiem pazeći dragu svoju
Zatočnicu pregizdavu,
Tere unapried sneći, koju
S iztoka će sresti slavu:

Ko on, komu preko voda
I planina hodit bješe,
Kad mu nakon mučna hoda
Staze u ravan put se odrieše:

Pun blaženstva car se objavi
Ponositom svojom rieči,
Ko pod noge da jur stavi
Sve što dosle čes mu prieči,

Rekuć: „Najpri'e da je hvala
Bogu i svetcu, s njim ki 'e gori:
Jer pred njima sva su mala,
Bez njih ništa ljudski stvori.

S njih ja uzrastoh svietu ovome
Gospodičan silnom vlasti:
S njih bi, da sviet preda mnome
Prostrt na tle bude pasti.

Njihova se vrši volja,
I sviet vas se klanjaj Meci:
I jednoga svrh prestolja
Sviem zapovied jedna teci.

S toga steče grada ovoga
Predobitnik vječnu slavu,
I pogazi krstjanskoga
Ohologa zmaja glavu.

S toga i ja ću, ki njegove
Nasljednik sam sablje i stola,
Svieh, ki krstom kletiem slove,
Sva poplesat djela ohola.

I da lašnje to se sbude,
Mir s Poljakom dosti nije;
Za zlotvore skršit hude
I ina učinit sila mi je.

Dok se oružje svjetsko naše
Odpočine sladku u miru,
Duhovna se neka opaše
Sablja i čistu kriepi viru.

Na pogrebnom svetca mjesti
Klanjat poći htjenje 'e moje,
Janjičar se jeda osviesti,
I uzna, radit držan što je;

Jeda prorok svojom moći
Na posluh ga dužni uputi,
I za k slavi pravoj doći
Kaže, pravi ki su puti.

Jer bez rati svetca nije;
Bez posluha nije rati:
Protivnika mučno bije,
Komu ruka posluh krati.

Ah, da bjehu mo'i vitezi
Ovo lani sliedit htili,
Kuda, o svetče, tvoji stezi
Razastrti već bi bili!

S toga u iztok svietli k tebi
Podnebesni kalif gredem,
Neka tvojom vlasti s nebi
Car svem svietu jedan sjedem.

I jer život mao je vele,
A velika djela tvoja,
Da ako ja ne, neka odsele
To dostigne traga moja:

Združit ću se, da koji mi
Smrt mio lani cviet otruni,
Namjestit se pak novimi
Plodim bude svieta kruni.

I jer porod ljepši daje
Stablo iz liepa perivoja,
Neg' ka u gori dane traje
Zapuštena divja hvoja:

Robinjicam nek se robi
Za svá djela dare i druže:
Grieh je, carstvo da se zlobi
Oniem, zemlju koji pluže.

Tiem na carstvo svieta ovoga
Sokolicu sada izbiru:
Kći je kana mogorskoga,
Svud se djela nje prostiru.

Uza nj k meni pak se uzvisi
Kćerca Esad-efendi'ina,
I ljepotom ka se visi,
Pertevljeva kći jedina.

Vriedni su oba své cieć vire,
Da se carstvo s njimi srodi:
Tko za cara rado umire,
Zna ga cienit, tko gospodi.

Pak obilan pir se spravi
I po svietu svemu zamni:
Jer kad sunce lice objavi,
Ni'e moguće, sviet da tamni.

A medjuto jedan skoči
U Siriju baltadžija,
I gdje Nilo rieka moči
Plodni Egipat, slavan prija,

Veleć pašam, brže da se
Spravi hrane izobila
Oniem, kieh car vodi uza se,
Vjerna i laka svoja krila.

I zapovied moju ostavi
U šerifa Meke svete,
Da njegove hitre plavi
S hrane u Džidu brže lete.

A do poli svibnja u luci
Sto galija još se opremi,
I šatorje carsko svuci
Prieko u Skadar s pismi svjemi,

Neka, ugodno kad zavlada
Povjetarcem vrieme i morem,
Riešeć jedar' biela stada
Putovati udilj morem.

Sa mnom podji Sokolica
Pogibjelim vikla u boju:
Jer hrabrena nje desnica
Svú će čuvat slavu i moju.

Pet sât s agom janjičara
S sobom na put jošte uzet ću,
I inieh toli dvaš bojara
Za sigurnos tieme veću.

S Dilaverom tefterdara
I nišandži moga pašu
Zovem, i onieh, koji uz cara
Čile konje vodeć jašu.

Od carskoga stremena se
Pripravite još gospoda,
Kiem nek trijes pisara se,
Muteferik' četres doda.

A Mahumet s Huseinom
I Redžepom kajmakami
Neka ostanu nad širinom
Mojih zemalj' bdeći sami".

Osman reče, a sve vieće
Na prsima ruke skrsti,
Trepeć s robstva, ko trepeće
Trst, kad sjever zadme čvrsti.

Nu se vara, tkogod scieni,
Sam na sjever trst da prèda:
Vlažni na nju jug okreni,
I prèdat će trst ureda.

Pjevanje šestnaesto.

Pročuje se u Carigradu, kako car kani vojsku vodit u iztok, da ju posieče. Na to se vojska silno uzbuni. Alija, aga janjičarski, trudi se zaman, da umiri bunu. Nezadovoljnici kažu, da nisu ustali protiva caru, nego protiva njegovim zlim svjetnikom, i skupe se pred svetu Sofiju, pak pošlju Jahiju, njekadašnjega muftiju, k caru, da ište glave od prvih trih dvorana carskih.

Pjevanje sedamnaesto.

Nastane noć, a car skupi svoje dvorane u vieće, i pita ih, kako bi se buna umiriti mogla. Dilaver mu veli, neka ništa ne popušta pobunjenim, nego neka gleda, da ih ostro kazni. Husein kaže, da će bolje biti, ako za sada ugodi nabunjenim, a pak da će ih poslie moći lako uništiti, ako ih pošalje proti kršćanom vojevati. Car bi rad i janjičarom prostiti, i svoje uzdanike spasiti. Na to mu Dilaver svjetuje, neka na mjesto njega opet stavi Huseina za velikoga vezira, pak neka Husein vojsci javi, da se je on uvjerio, da car ne ide u iztok: ali car ne htje poslušati. U to i Mustafina mati dozove zeta Dauta, beglerbega rumelskoga, i potakne ga, neka stane nezadovoljnoj vojsci na čelo, pak neka smakne Osmana, a povrati Mustafu na prestolje.

Pjevanje osamnaesto.

Kad osvane jutro, skupe se pobunjeni na dogovor. Tu im zakonjaci dadu odvjet proti Osmanu, a Daut stane posried vojske, i nagovara ju, neka smetne Osmana a povrati Mustafu iz tamnice na prestolje. Vojska ga posluša, i podje s njim, da najprije na

dvor Dilaverov udari. Dilaver se brani junački, pobije se s Dervišem Arbanasinom, agom spaholjanskim, i poslie mnogo truda uzbije navalu nabunjenika, kojih sada Daut odvede, da udare na carski saraj.

Pjevanje devetnaesto.

Pobunjena vojska prodre vrata od carskoga saraja. Čujući to Dilaver, naumi podignut Natoljevce za cara, i zato se preobuče po derviški, pak se opremi put Natolije, uzamši sa sobom sliku svoje ljubovce, Begum zvane, koju je bio na sablji dobio hrvući se za nju s Hajdarom, kraljevićem persijanskim. Ali doznavši njegovu miso pobunjenici, pošlju za njim Derviš-agu s njekoliko spaholjana u potjeru. Ovi ga brzo stignu, i nakon žestoke borbe smaknu. Begum nariče Dilavera, i zaman prosi Derviša, da joj ga dade sahraniti. U to nabunjenici izsieku mnoge dvorane u saraju, pa izvade Mustafu iz tamnice, ter ga povedu u srednji mečet. Posieku zatim Aliju, agu janjičarskoga, i vezira Huseina, pak bace sva tjelesa ubijenih gola na atmejdanu, da ih psi deru, a Osmana doprate na sud pred Mustafu.

Pjevanje dvadeseto.

Mustafa, naučen tako, zapovjedi, da odvedu Osmana u Jedikulu. Stave ga dakle na njekakvu mrcinu od konja, i prate ga tamo u velikom množtvu, noseći pred njim za veću porugu glave na kopljih nataknute, Dilaverovu i Huseinovu. Osman nariče putem svoju zlu sreću, ne bi li umekšao srca svojih odmetnika: ali sve zaman; jer došavši u Jedi-kulu, bude zadavljen na Dautovu zapovied.

III.

SMRT

SMAIL-AGE ČENGIJIĆA

(1845.)

I.

Agovanje.

Sluge zove Smail-aga
Usred Stolca, kule svoje,
A u zemlji hercegovoj:
„Ajte amo, sluge moje,
Brdjane mi izvedite,
Štono sam ih zarobio robjem
Na Morači, vodi hladnoj.
Još Duraka starca k tome,
Što me hrdja svjetovaše,
Da ih pustim domu svome.
Jer su, reče, vlašad ljuta:
Oni će mi odmazditi
Mojom glavom vlaške glave:
Ko da strepi mrki vuče
S planinskoga gladna miša.“

Hitre sluge poslušaše,
Izvedoše tamničare.
Na nogah im težke negve,

A na rukah lisičine.
Kad ih vidje silan aga,
On namaknu gojne vole
I dželate ljute rise,
Ter ih turskiem darivao darom:
Svakom' momku ostar kolac daje,
Kome kolac, kome li konopac,
Kome britku palu namjenjuje.
„Ajte, krsti, dijeliti dare,
Štono sam vi Turčin pripravio,
Vam i vašiem Brdom kamenijem;
Vi bo kako, sva će Brda tako."

Turčin reče, al' mrijeti
Za Krstovu vjeru svetu
Težko nije, tko se za nju bije.

Krcnu kolac njekoliko puta,
Zviznu pala njekoliko puta,
Zadrhtaše ta vješala tanka,
Al' ne pisnu Crnogorčad mlada,
Niti pisnu, niti zubi škrinu.
Proz poljanu mrka krvca teknu:
Niti pisnu, niti zubi škrinu;
Poljana se napuni tjelesa:
Niti pisnu, niti zubi škrinu;
Već tko zovnu boga velikoga,
Tko lijepo ime Isusovo,
Ter se lasno razstadoše s suncem
Zatočnici mrijet naviknuti.

Riekom krvca poljem teče;
Turad bulji skrstiv ruke.
Tko je mladji, rado gleda

Na lipovu krstu muke,
A tko starij', muke iste
Sam na sebi s vlaške ruke
Već unapried od strâ ćuti.

Ljutit aga mrko gleda,
Gdje se silom divit mora,
Silan arslan gorskom' mišu.
Tko si junak, osvetit se ne mo'š
Na junaku dotle, dok ne preda.
Smaknu Ture toliko junaka,
Posmica ih, srca ne izkali,
Što bez straha svi su pred njim pali.

Boj se onoga, tko je vikó
Bez golema mrijet jada!

Videć aga kriepost taku,
Zazebe ga na dnu srca,
Ko ledeniem rátom leden
Šiljak dušu da mu dirnu.

Od tuge li za junaci,
Što ih silan zaman strati?
Turčin tuge za krstove ne ima.
Od straha li, jer se glavi boji?
Silan aga to sam sebi taji.
Zar ne vidiš, kako radi,
Hrabar junak, uzpreć zimu,
Što mu s one piknje male
Po svem tielu mrazne valja vale?

Gledaj glavu, put nebesa
Gdje se oholo hrabra diže;
Gledaj čelo jasno, i oko,

Kako bistro pod njim sieva;
Gledaj krepki stas, gdje svoju
Znajuć snagu ravno stoji:
Pak mi kaži, ima l' koja
Tudier straha i najmanja sjena?

A pak slušaj, kako junak sbori,
I strašljivce kako ostro kori:
„Vaj, Durače, starče stari,
Kuda 'š sade, kamo li ćeš?
Sad, gdje smakoh gorske miše?
Il' u goru? Brdjani su tamo;
Il' u ravno? na ravno će sići;
Il' ćeš živjet, da izgubiš glavu?
Najbolje je bježat pod oblake.
Mišad grize, ali po tlih gmiže;
Sam sur oro pod nebo se diže.
Penjite ga na vješala tanka,
Neka znade, što mu strah valjade.
A Turčina ako još imade
Gdjegod koga, ter se vlaha boji,
Popet ću ga nebu pod oblake,
Tu nek plijen vranom' vranu stoji."

Múkom mûče robske sluge,
Múkom mûče, plien svoj grabe.
„Aman, aman!" starac pišti,
I Novica sin mu zaman
„Aman, aman!" suzan vrišti.

Stoji aga, gorsko zviere,
Gvozden stupac, kamen tvrdi.
Dokle dahnu, rukom mahnu,
Starac Durak skoro izdahnu.

„Medet, medet . . .“ Dželat ljuti
Već mu i grlo dotle sputi.
Durak huknu, sve zamuknu.

II.

Noćnik.

Sunce zadje, a mjesec izadje.
Tko se vere uz klance niz klance
Ter se krade k onoj Gori Crnoj?
Ob noć grede, a ob dan počiva,
Junak njegda, sad ne junak više,
No trst, kojoj svaki hlad kidiše.
Šušne l' gdjegod pokraj puta guja,
Il' rujeva izpod grma zeče,
Tad on, njegda ljući guje ljute,
Mal' ne zeca plašljiviji kleca.
Misli jadan, da je gorski vuče,
Il' još gori brdjanski hajduče,
Ter se boji gdje će poginuti,
A ne stiže, što mu srce muti.
Skupo drži svoju rusu glavu;
Nit je zlatna, nit je pozlaćena:
Vidi mu se, mrijet mu se ne će,
A jest nješto, što ga napried kreće.

Je li hajduk, il' uhoda turska,
Što uhodi sviloruna krda,
Il' volova stada vitoroga?
Nit je hajduk, nit uhoda turska,
Već Novica, Čengića kavazu:

Biesan Turčin, krvnik Gore Crne,
Koga znade i staro i mlado,
I ne bi ga pronijele vile,
A kamo li noge na junaku
Crnom Gorom na bijelu danu.

Ob rame je diljku objesio,
Ljut jatagan o pojasu reži
I kraj njega do dva samokresa.
Gujsko gniezdo strukom prikrilio,
Lak opanak na noge pritego,
A gó rakčin na junačku glavu;
Od saruka ni spomena ne ima.
Bez saruka eto Turčin idje:
Vidi mu se, ginut mu se ne će,
A jest nješto, što ga napried kreće.

Pomno junak Cuce prevalio,
Još Bjelice ratoborne k tome,
Ter se maša kršnijeh Ćeklića.
Njih se maša, a bogu se moli,
Da mu dade i njih prevaliti
Ni čuvenu ni gdje ugledanu:
Vidi mu se, mrijet mu se ne će,
A jest nješto, što ga napried kreće.

Drugi pietli u polju cetinjskom,
A Novica u polje cetinjsko;
Treći pietli u mjestu Cetinju,
A Novica pade na Cetinje.

Tudier straži božju pomoć zove:
„Božja pomoć, cetinjski stražaru!“
Ljepše njemu straža prihvatila:

„Dobra kob ti, neznana delijo!
Odkuda si, od koje li strane?
Koja li te sreća nanijela,
Ter si junak rano podranio?“

Mudar Turčin, za nevolju mu je,
Mudar Turčin, mudro odgovara:
„Kad me pitaš, kazat ću ti pravo:
Ja sam junak od Morače hladne,
Od Tušine, sela malenoga,
Izpod gore glasna Durmitora.
Nosim troje na srdašcu jade:
Jedni su mi na srdašcu jadi,
Što ni Čengić smaknu Moračane;
Drugi su mi na srdašcu jadi,
Što mi Čengić pogubio baba;
A treći mi na srdašcu jadi,
Što 'e još više, da još krvnik diše.
Već tako ti boga velikoga,
Pusti mene tvome gospodaru,
Gospodaru i mome i tvome,
Ne bi li mi izliečio jade.“

Mudrije mu odvratila straža:
„Skin' oružje, neznana delijo,
Pa nos' glavu, kuda tebi drago.“

Uprav Turčin dvoru na kapiju,
A posljednja iz vidika zviezda:
Bješe zviezda age Čengijića.

III.

Četa.

Podiže se četa mala
Na Cetinju Gore Crne.
Malena je, ali hrabra.
U njoj jedva sto junaka;
Ne junaka biranijeh
Po obličju ni ljepoti,
Već po srcu junačkome;
Koji no će udariti
Ne na deset, da uteče,
Nego na dva, da ih sieče;
Koji no će umrijeti
Za krst častni, kiem se krsti,
Za krst častni i slobodu zlatnu.

Čudna četa! nekupljena,
Ko se ina kupi četa;
Tu se ne ču kano drugda:
„Tko je junak, na ždrijelo!“
„„Na ždrijelo, junak tko je!““
Tu ne jeknu jeka kršna.

Već ko tajni glas duhova,
Kojiem sbore višnji dusi,
Šapat tamni Gorom Crnom
S jedne stiene k drugoj prhnu,
Ter gle čuda! proz mrak scieniš,
Studen kamen prima život,
Drhće, gamzi, diže glavu,
Iz tvrdoga stanca snažnu
Pest pomalja, nogu krepku,

I proz mrazne živce vruća
Rek' bi krvce vri mu rieka.

Vidiš zatiem pušku dugu,
Put nebesa gdje se koči,
A što struka o pojasu
Vierna krije, tvoje oči
Tog ne vide: . . . nu mrak gušći
Sve ti ote noćno biće;
Ode vojnik, odkud glas doliće.

Doba 'e gluho tamne noći;
Oblak krije zviezde jasne,
Noć i struka gvoždje sjajno.
Idje četa noćna, tamna,
A pred njome vitez vrli.
Drug da drugu o njem šapne,
Šapćuć bi ga Mirkom zvao.

Idje četa, ali kamo?
Man ćeš pitat četu istu.
Man ćeš pitat brze munje
I gromove gromke mani,
Kud se ore iznad gore,
Kad ti vazda odgovore:
„Ne mi, ne mi, no gromovnik,
Kom' valjade svi da dvore!"

Idje četa, kuda? kamo?
Sam on znade, koj' je gori.
Valja da je griešnik težak,
Na kog hoće da obori
Taku silu svrh nebesa
Sud njegove pravde vječne.

Stupa četa tiho i gluho
Posred tisieh, glusieh tmina.
Ni tko šapće, ni tko sbori,
Ni tko pjeva, nit se smije:
Od sto glasâ glasa čuti nije.

Već ko oblak gràda težka
Težke u krilu biče krije,
Pršeć muklo, prieteć muklo
Poraz kraju, gdje se vije:
Tako i četa, tminom obavita,
Ko desnici podoba se višnjoj,
Stupa mučê, nek se krivci uče,
Da, jer grom se ne oziva s mjesta
Na krivine, tiem sigurni niesu:
Jer što kašnje, sve to jače tuče.

Ne zvekeće gvoždje svietlo,
Niti grme smrtne cievi,
Ni na lagan stupaj nogû
Ozivlju se sjajne toke:
Već ko znajuć, koga nosi,
Pod opankom hrabre djece
Podaje se vrlet tvrda,
A vrletna níze brda.

Vierna uz druga drug koraca
Nerazlučno, vierno i tvrdo,
Ko blizanci zviezde jasne,
Kad sunčani zrak ugasne.

Komljani im i Zagarač,
Bjelopavlić ljuti k tome
Davno veće s traga ostaše,

Ter već gaze lomne Rovce.
A za Rovci družba noćna
U prozorje rane zore
Na Moraču slavnu pade,
Od Morače hladne vode
Ime zemlji kój izvode.

Hrabra četa dan danovat
Na Morači hladnoj sjela.
Tko se snizi k rosnoj travi
Sankom kriepit snagu tiela;
Tko ljut oganj puški ogleda
I fišeke smrtne broji,
Il' ostricu pouzdanu
Viernu nožu gladilicom gladi;
Tko izvabiv iskru iz kremena
Tvrdiem nadom, ter u šušanj laki
Zapretav je, pak navaliv granja
Za čas malen dahom junačkijem
Plamen piri; a tko darak
Stada krotka, četvrticu ovna,
Na ljeskovu veseo vrti ražnju,
Il' bijela križku sira
Iz utrobe viernoj torbi vadi.
Ožedni li? Morača je blizu;
Treba l' kupe? ima dvije ruke.

U to i dan već rudjet poče,
I susjednoj u planini
Javit krdo čuješ glas pastiera,
Kojemu se zvonko oziva
Prevodnika ovna zvono.

Kad al' eto inoga pastiera,
Gdje no krotak k svome stadu grede.

Ne resi ga ni srebro ni zlato,
Nego kriepost i mantija crna.
Ne prate ga sjajni pratioci
Uz fenjere i dupliere sjajne,
Ni ponosnieh zvona sa zvonikâ:
Već ga prati sa zapada sunce
I zvon smjeran ovna iz planine.

Crkva mu je divno podnebesje,
Oltar častni brdo i dolina,
Tamjan miris, što se k nebu diže
Iz cvijeta i iz biela svieta
I iz krvi za krst prolivene.

Kad se četi bliže prikučio
Vriedan sluga vredn'jeg gospodara,
Božju joj je pomoć nazivao.
Pak okupiv hrabre vitezove,
Na studen je kamen pokročio,
Studen kamen, al' je srce vruće.
Dobar starac četi besjedio:

„Djeco moja, hrabri zatočnici,
Vas je ova zemlja porodila,
Kršovita, ali vama zlatna.
Djedi vaši rodiše se tudier,
Otci vaši rodiše se tudier,
I vi isti rodiste se tudier:
Za vas ljepše u svijetu ne ima.

„Djedi vaši za nj lievahu krvcu,
Otci vaši za nj lievahu krvcu,
Za nj vi isti krvcu prolievate:
Za vas draže u svijetu ne ima.

Oro gniezdo vrh timora vije,
Jer slobode u ravnici nije.

„Vas, koji ste vikli tome
Boraviti triezne dane,
Tko vas haje, plode l' krši vinom?
Tko vas haje, plode l' krši žitom?
Tko vas haje, plode l' krši svilom?
Dok po vrelieh hladne vode ima;
Dok po dragah bujna stada múču;
Dok po brdieh sitna krda bleje.

„Praha imaš; olova ti dosti;
Desnica je jaka u junaka;
Izpod vedja oko sokolovo;
U prsijeh vruće srce kuca;
Vjera 'e tvrda, njom okrenut ne ćeš;
Pobratima pobratim te pazi;
Vierna muža grli žena vierna;
Dar ti djelom plemenita pjesma;
Gvoždja l' trebaš? Ture ti ga nosi:
Eto svega, što ti srce prosi!

„Al' nada sve, što krš ovu kiti,
Krst je častni, što se nad njom vísi.
On je, što ve u nevolji jači;
On milostiv, što ve nebom štiti.

„Ah, da vide svieta puci ostali
Iz nizina, od kud vida ne ima,
Krst ov slavni, ne pobiedjen igda,
Vrh Lovćena što se k nebu diže;
Pak da znadu, kako neman turska,
Grdniem ždrielom progutat ga radeć,

O te krši zub svoj zaman krši:
Ne bi trome prekrstili ruke,
Dok vi za krst podnosite muke,
Nit bi zato barbarim ve zvali,
Što vi mroste, dok su oni spali!

„Za krst častni spravni ste mrijeti,
Za nj se i sad mrijet podigoste,
Srčbe božje hrabri osvetnici.
Al' tko bogu vierno služit grede,
Čistiem srcem služiti mu valja;
Čistom dušom vršit onom' treba,
Koji vrši, bog što sudì s neba.

„Il' vas tkogod uvriedio brata;
Il' nejaku dragi protivniku
Život dignuv ogriešio dušu;
Ili putnu zatvorio vrata;
Il' dó vjeru a krenuo njome;
Ili gladnu uzkratio hranu;
Il' ranjenu ne zavio ranu:
Sve je grijeh, sve su djela prika;
Bez kajanja ne ima oprostnika.

„Kajite se, dok imade dana,
Dok je doba, djeco, kajite se;
Kajite se, dok nije pozvana
Duša k onom', koji nebom trese;
Kajite se, jer zemaljskog stana
Tiek izmiče bjeguć, kajite se;
Kajite se, jerbo zora rana
Nać će mnogog', kud za vazda gre se.
Kajite se . . . .“

Ali u grlu
Dobru starcu riečca zape,
A na siedoj bradi bistra
O sunčanu kaplja zraku
Ko biserak sitan sinu.
Valjda i njega mlada ljeta
Uspomenom gorkom kore,
Tere liečeć stadu rane
Sam se svoje sjeti boli:
Dobar pastier, jer što kaže inom',
I sam svojiem potvrdjuje činom.

Stoji množtvo razboljeno
Blagom rieči starca blaga;
Jaganjci su rek' bi tihi,
Što bijahu gorski lavi:
Taka čuda božja riječ pravi.

Al' medju to tko se ukaza
Pred očima čete krotke,
Ter sto ruka za sto noža
U jedan se časak maša?
Čudno biće! sto srdaca
Od nebesa svratit vriedno,
I sto voljâ što uzhtije,
Sve razorit ono jedno!

Novica je, krvnik kleti.
Novica je, pun slobode,
Gdje k pobožnu stupa krugu,
Ter pristupiv starcu bliže
Kriepki ovako glas svoj diže:

„Bogom braćo, hrabri Crnogorci,
Ne mašajte za oružje svietlo.

Novica sam, al' ne koji prije,
Jer ne na vas, nego s vami gredem
Turskom krvi sad omastit ruke.
U Turaka dosle što imadoh,
Nemio mi sve ugrabi Turčin.
Ne osta mi neg' desnica hrabra,
I ta odsle crnogorska budi.
A jer krstu ne podoba junak
Nego kršten, žudim, krstite me;
Jer ne radit hitro nuka vrieme."

Sto desnica na te rieči
Oružja se manu ljuta,
A sto oč'ju ko proz rosu
Mješte sunca dûgu vidje.

Mignu okom starac dobri;
Morače mu kapu daše:
„Vjeruj, sinko, u višnjega otca,
I njegova od vijeka sina,
I trećega milostiva duha:
Vjeru vjeruj, spasit će te vjera!"
Reče, i ljuta poli nevjernika
Pred svjedocim planinam visocim
I njih sini četom u planini.

Tader starac oči podigao,
Blage oči i bijele ruke,
Ter je četu oprostio grieha.
Pak je Bogom darivati stade:
Svakom' momku po česticu daje
Tajne piće hljeba nebeskoga,
Svakom' momku po kapljicu daje
Tajna pića vina nebeskoga.

Žarko sunce divno čudo gleda,
Gdje slab starac slabe kriepi ljude,
Da im snaga bogu slična bude.

Kada li ih pokriepio starče,
Sva se družba izljubila redom.
Stoji četa višnjeg' boga puna,
Ne ko krvav nož, kiem rana
Zadaje se smrtna i težka:
Već ko pero sveto i zlatno,
Kojiem nebo za unučad poznu
Djela otaca bilježi vitežka.

Žarko sunce za planinu sjede;
Starac ode, četa dalje grede.

IV.

Harač.

Gacko polje, liepo ti si,
Kad u tebi glada ne ima,
Ljuta glada i nevolje ljute!
Al' te jadno danas pritisnuli
Krvni momci i oružje svietlo,
Bojni konji, bieli čadorovi,
Težka gvoždja i falake grozne.

Što će momci? što oružje svietlo?
Što li konji? što li čadorovi?
Težka gvoždja i falake grozne?

Smail-aga krvav harač kupi
Po Gackome i okolo njega.
Posried polja popeo čadorje,
Pak razturi haračlije ljute,
Haračlije, izjeli ih vuci,
Ter od glave po žut cekin ište,
A od ognja po debela ovna,
I za noćcu obredom djevojku.

Od iztoka haračlije jašu,
Vode golu na repovieh raju;
Od zapada haračlije jašu,
Vode golu na repovieh raju;
Jašu zmaji s sjevera i s juga,
Golu raju na repovieh vode.
Jadna raja, rukû naopako,
Sliedi konjske na konopcu trage.
Mili bože, što je raja kriva?
Il' je kriva, gad što Turke mori?
Il' je kriva, što ih hrdja bije?
Što je kriva? — Kriva 'e, što je živa,
A ne ima što Turčinu treba:
Žuta zlata i bijela hljeba.

U to aga konja dobra
Pred čadorjem amo tamo igra,
Ter džilitom oko bistro
I desnicu vježba hrabru.
Sad nadlieće ine Turke skokom
Brza konja, sad nadmeće harbom.
Dobar junak, da je čovjek taki!

Pak gdje vidje, kakav plijen
Haračlije ljute vuku,

Zaletje se strjelovito
Na kulašu dobru konju
Ter u letu, kušnje radi,
Spodbi rukom džilit ljuti,
I k prvoj ga vlaškoj glavi uputi.

Al' i dobra u junaka
Driemne kadkad ruka hrabra:
Tako i tada prieka sgoda htjede.
Spotače se kulaš brzi,
Zviznu zrakom džilit viti,
Ter lakokril nejednaciem letom
Mješte janjca mrka kosnu vuka,
I Saferu, što vodjaše vlaha,
Luč iz glave jedan izbi.
Prsnu oko na zelenu travu,
A Turčina mrka krvca poli.
Pisnu Ture kano guja ljuta;
Planu aga kano plamen živi:
Sramota je takome junaku
Kupit harač, ne skupit harača,
Džilitnut se, ne pogodit cilja,
Kamo l' sliepit mješte raje Turke,
Kamo l' da mu zlorad krst se smije.
Planu aga kano plamen živi.
Avaj, Bože, što će odsad biti,
Kad već dosad vlasi bjehu krivi!

„Mujo, Haso, Omere, Jašare,
Deder, kučkė, konje dobre
Zaigrajte poljem ravniem,
Da vidimo, kako krsti trče!“
Ruknu aga ko bik ljuti.

Brze sluge brže poslušaše,
Zaigraše dobre konje poljem.
Stoji klika sluga na konjijeh,
Stoji trka konja pod slugami,
Stoji piska raje za konjima.
Prvi časak prestignut će, mniješ,
Konje vile raja lastavica;
Drugi časak razabrati ne mo'š,
Il' su konji, il' je raja brža;
Treći časak konji odmicati,
Jadna raja zaostajat stade;
A četvrti da pogledaš časak,
Jadna raja k zemlji popadala,
Ter je vuku konji krilonozi
I po prahu i po kalu,
Ektorove izpod grada Troje,
Kad već Troju ostaviše bozi.

Aga stoji, ini Turci stoje,
Ter prizorom žalostnijem
Gnjevno svoje pasu oko,
I svú groznu krvi žedju
Vlaškom krvi, vlaškom mukom gase.
Pak kako im srce razigra se,
Grohotom se zasmijaše
Na liep pogled, kada raja,
Kada pseta k crnoj zemlji paše.
Smiehom istiem kleti ad se ori,
Kad se griešnik s vječniem mukam' bori.

Ne malakšu Turci ljuti;
Malaksali konji dobri,
Groznom branom pùti žive

Zavlačeći ravno polje,
Malaksali ter su postajali.

Tader aga: „Mòre, sluge,
Crče raja, crče harač, sluge;
Već vi hajte uzkrisite raju,
Ne bi li mi izbavili harač.“

Loše sluge gòreg' gospodara
Spopadoše trostruke kandžije,
Pak od brzieh odskočiše konja,
Na sumrtvu juriš činit raju,
Ne bi li se povratila raja.

Nemiloga trak od biča,
U povodu vješte ruke,
Po bezćutnu zviždi zraku,
I trostruciem zubom gluhu
Mučeničku pùt progriza,
Ter krvava stvara vrela;
Il' spotakne l' desnica se vikla,
Po tijelu crno-modrieh
Slike zmijâ grozan piše,
Dok pod njime jadna žrtva izdiše.

„Ajde, rajo, na noge se,
Na noge se, krsti, pseta!“
S usta turskieh polje razliega se.
Tko je jači, iznemogle
Pod udarci skuplja duhe
I na lomne upire se noge;
A tko slabji, ko proz vječni
San i klete sliša rieči,
I nemili ostan ćuteć

Polu-izbjeglu vraća dušu,
Ter se miče i četveronožke,
Po zelenu gmiže polju:
Plačan dokaz, da ne samo stražnja
Trublja mrtve na sud budit more,
Kad trostruci isto biči tvore.

Gdje domilje krvi oblita
Do čadorja raja tužna,
Biesan aga, neman ružna
„Harač, rajo, harač!“ riče,
„Harač, harač, il' još gore biče!“

Stvorac višnji pticam nebo dade,
Tiha duplja i žudjena gniezda;
Ribam vode i pučine morske,
Stan od stakla, nek se po njem šire;
A zvjerinju livade i gore,
Hladne špilje i zelene luge;
Jadnoj raji? ne dade ni kore
Suha hljeba, da je suzam' kvasi.
Al' što velju? dade nebo dobro,
No je nesit sve već Turčin pobro.

„Harač, harač!“ Odkud raji harač?
Odkud zlato, koji krova ne ima,
Mirna krova, da ukloni glavu?
Odkud zlato, koji njive ne ima,
Nego tursku svojiem znojem topi?
Odkud zlato, koji stoke ne ima,
No za tudjom po brdieh se bije?
Odkud zlato, koji ruha ne ima?
Odkud zlato, koji kruha ne ima?

— „Glad, golota, gospodaru!
Ah, pričekaj pet šest dana,
Dok ti žudjen harač izprosimo!“

„Harač, harač, rajo, treba!“

— „Hljeba, hljeba, gospodaru!
Ne vidjesmo davno hljeba!“ —

„Čekaj, krstu, dokle s neba
Noć večeras pane tiha,
Pečenja ću mješte hljeba! . .
Dotle, momci, jer su krsti bosi,
Podkujte ih, pas im nanu greba'!“
Aga doda, ter pod čador hoda.

Vične sluge raju kvače,
A najveće Safer jednooki
Iznad inieh gotov skače,
Ter na radost svieh još veću
Plamti osvetit ugašenu svieću.

Tu falakâ škripa stoji,
Tu Safera rika divja:
„Harač, harač, rajo, treba!“
Tu kukavne jauk raje:
„Hljeba, hljeba, gospodaru,
Ne vidjesmo davno hljeba!“

—„Čekaj, krstu, dokle s neba
Noć večeras pane tiha,
Pečenja ću mješte hljeba!“
Klete rieči kletnik vraća. —

Ali tko će vierno opisat
Prepaćene težke vaje?
Tko li srcem mirniem slušat
Gorku žalost, kolika je? . . .

Danak minu, za njim sumrak stade,
A za njime tiha noćca pade.
Nebesa se osuše zvijezdam',
Već što zapad mrki pramen ovi;
A krn mjesec o pó neba trepti,
Tužna svieća pozorišta tužna.

Usried polja mirna, pusta
Starodavna raste lipa.
Pokraj nje su čadorovi,
A med njimi ponajljepši,
Ponajljepši, ponajveći
Agin čador ine nadkrilio,
Kano labud ptica biela
Biele ptice golubove.

Bijeli se čadorje bijelo
Na tihotnoj mjesečini
Ko golemi grobovi pod sniegom,
Oko kojieh doba u gluho
Zli se dusi vrzu i strašniem
Slikam' plaše prolaznika noćna,
Il' mu uho pričinjenom
Rikom lavâ i lavežom pasâ
I lelekom stradajućieh gluše.

Grobovi su, mniš, otaca
Slovinskijeh, na daleče
Kieh slovjaše ime slavno,
Oko kojieh Turad divja

U pó dana kano doba u gluho
Pogana se vrze i mozag
Hitri obrće, čijem kako
Da razplaši djecu plačnu,
Nad otražjem sreće bolje
Da ne cvile svoje jade prieke.
Tlapi ti se, sad da lavom ríka,
Tlapi ti se, sad da psetom laje;
A sad čuješ lelek mučenikâ,
Jauk, pisku, težke uzdisaje;
Čuješ zveku gvoždja okovnoga
I uza nju pomaganju gorku.
Slušaj, pobre, je l' i jauk tlapnja?
Slušaj zveku, je l' i zveka tlapnja?
Slušaj . . . slušaj . . . Ah, to tlapnja nije,
Jer te vidim, gdje te boli jako . . . .
Što? . . ti plačeš? . . Ah, to tlapnja nije,
Ti bo s tlapnje, mnim, da ne bi plako!

Pred čadorjem oganj gori;
Oko njega prometu se Turci.
Tko nalaže novu vatri meku;
Tko napuhnuv mješinu od usta,
Podpuhuje, tiem da ljepše plamti;
Tko podvitieh nogû čuči
Pokraj njega i golemu
Na prokolu tovna vrti ovna.
Cvrči pusti ovan pri žeravci,
A živ plamen oko njega liže,
Ter razsvietlja rosu znojnu,
Izpod čalme što se Turkom roni.

Kad se Ture navrtilo ovna,
Skinuše ga s osovine težke,

Navališe na siniju pusta
I veljijem sasjekoše nožem.
Za gotovu sofru posjedaše
Gladni Turci kano gladni vuci,
Ter plien nokti razglabati staše.
Najprvi se Smail-aga maša,
Za njim Bauk, za njim Turci ini
Liepiem redom vukâ u planini.
Namaknuše simita bijela
I svakome po rakije plosku,
Ter se kriepe simitom i mesom,
A žeženiem zalievaju biesom.

Kad li aga odolio gladu
I bies druziem udvojio biesom,
Planu opet kano plamen živi:
Sramota je takome junaku
Kupit harač, ne skupit harača,
Džilitnut se, ne pogodit cilja,
Kamo l' sliepit mješte raje Turke,
Kamo l' da mu zlorad krst se smije.
Planu aga kano plamen živi,
A pak slugam: „Eto mesa dosti;
Bac'te raji oglodane kosti,
Bac'te kosti, spremajte pečenje,
Dok ve viknem, da gotovo bude."
Riknu aga, šetnu pod čadora.

Po'še sluge večer večerati,
Večerati, pripremat veselje,
Suhe slame i konopca tvrda,
Čiem će kadit neposlušnu raju,
Nogam'. u vis, glavom strmoglavce
Obješenu o lipovu granu;

Čiem će kadit, čiem li zlato vadit
Gole iz raje, u ko'e kruha ne ima.
A što raja? — Što će raja tužna!
Zemlja 'e tvrda, nebo je visoko;
Plačniem srcem grozne sprave gleda,
Plačniem srcem, al' je suho oko.

Kada li se pripravile sluge,
Ne more im srce dočekati,
A najveće Ćor-Safere gamzi,
Da zavikne aga Čengijiću:
„Hazur, momci, s krstom lipovijem,
Penjite ga na lipovu granu!“

Dotle aga pod čadorom sjedi,
I s njim šaren Bauk vojevoda,
I Mustapa, pouzdan mu ćato,
I ostalo glavnijeh Turaka.

Po čadoru okol u okolo
Razastrti liepi sazi
I dušeci vrh njih meci
Razkošno se šire, i krepko
Pozivaju na razblude tielo,
Na razblude i na sanak tihi.
U zakutku na malenu ognju
Praska skoro usječeno granje,
Il' se cmari i pjesamcu dragu
Plačuć pjeva, pjevajući plače.
A na sriedi o drvenu stabru,
Oko kog' se u okolo
Bio čador ohol stere,
Visi oružje svietlo i ljuto:
Smrtne cievi i željezo kruto.

Demeskinje tu se sablje krive,
Sto put vlaškom napojene krvi;
Tu jatagan u osmero visi;
Male nože prebrojit je težko;
Diljku pušku pozlaćenu liepo
Vele puta tu zamjerit moreš;
Samokresom ni broja se ne zna.

Al' što ono uz topuz se sloni,
Divno čudo dosle ne vidjeno,
Krotko jagnje pokraj mrka vuka,
Tanka vila pored zmaja ljuta?
Gusle vidiš; al' se ne boj, pobre,
Ne bi li ih razlupao topuz,
Prometnuo žice verigami,
Nevin lučac tetivom i lukom,
A konjica konjem od mejdana.
Ne boje se Slovinkinje vile,
Uz šestoper da će poginuti;
Pače znadi, da gdje njega nije,
Tu ni pjesan slovinska ne zrije.

A na dvoru nebo divno
Crniem tminam' lice zakri,
I da 'e vidjet proz oblake,
Vlašići bi, zviezde sitne,
Nad čadorom treptili bijeliem;
A mjesec bi vitorog te gledo
Sa zapada izpred zviezda sjajnieh,
Ko prevodnik izpred stada ovan.

Noć je vani sliepa, gluha.
Nigdje glasa, već što sipi
Rosa sitna, ko da nebo plače.

Mrak se gusti, pomrčina gusta
Zapodjede ravnicom i gorom,
Da ne vidiš pred očima prsta,
A kamo li stazu pred sobome.
Težko onome, koga sade
Stiže u putu noćca crna,
A noćišta jadan ne imade!

Pognaše se nebom vjetri;
A odande plahe munje,
Nebeskijem ognjem sjecajući,
Sad ti smrtne bliešte oči,
Sad još gušću, neg' bje prije,
Navlače ti na vid tminu.
Pak za njimi čuj sad grmljavinu,
Gdje no najpri'e iz daleka tutnji,
Pak sve bliže, krupnje, strašnje
Urnebes se gromki goram' ori.
Stoji tutanj neba i ravnine,
Stoji jeka dràge i planine:
Sva je sgoda, bit će gràda težka.
Težko onome, koga sade
Stiže u putu noćca crna,
A noćišta jadan ne imade!

Al' da vjetru dadeš pleći,
Pak kad sjekne oganj iz oblaka,
Da zjenicu upreš bistru,
Ter da gledneš niz vjetar ravninom,
Vidio bi gdje skup ljudi stupa;
Noć ih luči, al' su zato skupa.

Sad im plamen ukazuje stazu,
Sad je otme noćca mrkla;
Ali oni stupaj laki

Mračniem poljem napried steru
I daljinu izmed sebe
I čadorja hitro beru:
Noć je crna, radi bi noćištu,
Ter se jadni tminom provuć ištu.

Opet sjeknu plamen višnji.
Družba noćna sve se bliže kući,
Ter razabrat moreš veće,
Tko je vodi i tko s njime hodi.
Valja da je jedno družbi glava,
A provodič vieran drugo,
Tere vičan polju i gori
Putnu mrakom družbu prati.
Zirni, pobre, kako lako idje,
Ko da zrakom mutniem pliva —
Mniš, da napried sve ga nješto vuče —
Dokle njegov družba ina
S dvie sti nogâ stupaj gazi.
Valja da se boji crne noći,
Pak bi rad već na noćište doći.

Al' svjetlica, što sad prva kresnu,
Družbu tajnu za čadorjem vidje,
Gdje se u red poredila redom
Sa tri strane, da je više bude,
Ter tu stoji četa noćna
Kano triesak iznenada,
Il' goruća kano lava,
S ognjenijeh što se gora
Na dolinu prleć saspe,
Baš bez brige kada smrtni zaspe.

Stoji četa, osluškuje glase,
Za razaznat, gdje gospodar spava;

Ali ina glasa čuti nije,
Već što Safer s družinom se vriednom
Mukam raji već unapried smije.

Pod čadorom aga sjedi,
Ter izmienja tutum kafom,
Mrku kafu duhom paklenijem.
Izpod čalme čelo vedro
Namrštio mrskam' tamniem,
A junačko pod njim oko
Ko pramenom od oblaka
Namrčio, tere múkom mûči.
Misli aga svakojake misli:
Od balčaka i od djevojaka,
I od lova i od sokolova,
I od zlata i od ljuta rata,
Od kolaca i Crnogoraca,
Od džilita i od kopja vita;
A pak planu kano plamen živi:
Sramota je takome junaku
Kupit harač, ne skupit harača,
Džilitnut se, ne pogodit cilja,
Kamo l' sliepit mješte raje Turke,
Kamo l' da mu zlorad krst se smije.
Planu aga kano oganj živi;
Al' gdje glasne o stožeru gusle
Med oružjem junak spazi,
Stuknu malo bijes krvni,
A usladi krv se gorka
Ko nebeskiem skladom strunâ,
I što krvi žedj bje prije,
Tad postade pjesme žedja:
Tolika se slast iz pjesni lije!

Pak Bauku govorio aga:
„Oj, Bauče, vriedna vojevodo,
Tebe hvale, da si junak dobar;
Al' da udre miši iz planina,
Kaž', Bauče, koliko bi miša
Ti jedinac junak posjekao?

— „Dàj šestinu, dobri gospodaru.“ —

„Hrdjo, kučko, vojvodo Bauče,
Mislio sam, da si junak bolji.
Da udari dvadeset Brdjana,
Vjera turska tako mi pomogla,
Jedin bih im poodsieco glave . . .
Ali sam se mal'ne zabrinuo
Lulu pijuć i prevrćuć misli,
Gdje nam noćca ne dopušta mrka,
Da se krstom kadeć zabavimo.
Vjera moja, ti si pjevač dobar,
A ja željan gusâl i pjevača:
De zapjevaj, da me želja mine.“

Usta Bauk, gusle skide,
A pak smjeran podvitijeh nogû
Na prijašnje sjede mjesto;
Ter nasloniv pred sobome
Na mek dušek žice glasne,
Gudnu lučcem zveketnijem
Amo tamo po konjskome repu;
Pak gdje klinac njekoliko puta
Krenut škrinu, u gromovit
Uz udesne strune veće
Glas ovako, lukav pjevač, zače:

„Mili bože, čuda velikoga,
Kakav bješe Rizvan-aga silni
I na sablji i na kopju vitu,
I na puški i na nožu ljutu,
I na šaci i na dobru konju!
Sidje aga u polje Kosovo,
Pak zakupi careva harača:
Sve od glave po žut cekin ište,
A od ognja po debela ovna
I za noćcu na obred djevojku.

„Kupi aga careva harača,
Tvrda raja daje i ne daje.
Gdje od glave po žut cekin ište,
Odtud često ni bakrena ne ima;
Gdje od ognja po debela ovna,
Daju mu ga, rebra mu se vide;
A gdje za noć mladjahnu djevojku,
Odtuda mu kužne babe ne ima.

„Apsi aga tvrdoglavu raju,
Ter je poljem narazance redi,
Pak je konjim preskakivat stade.
Prvieh deset preskočio aga;
Druzieh deset preskočio aga;
A kad nasta treće desetero,
Biesan djogo biesno podigrava,
Pak gdje skoknu, pusti kolan puče:
Silan aga na travi se nadje.

„Malo tome vrieme postajalo,
Ode šapat od usta do usta
Po ubavu polju Kosovome.
Što je dalje, sve to jače raste,

Dalje smijeh, dalje sprdnja raji,
Dok proniknu pjesma iz gusala,
Ter sad pjeva po Kosovu sliepac:
Hrdja bješe Rizvan-aga silni.“

Još dok kobna pjesma iz usta
Bauku se grmeć razliegaše,
Tko 'e u agu, a ne u pjevača
Pogled upro, taj mogaše
Po licu mu poznat jade,
Boli, srčbe, gnjeve, biese,
I stotinu inieh srda,
Ponositu što no u srcu
Na ćuh svaki bruke i ruga
Krvavijem nokti gniezdo riju.

Krvav plamen najprije mu buknu
Gnjevnu u srcu suproć raji crnoj,
Suproć vlahom, psetom, krstu
Lipovome, što no vriedan nije,
Uz Turčina da ga sunce grije.

Gvoždja, otrov, konop, nože,
Palu, oganj, kolac grozni,
Ulje vrelo i sto muka
U čas jedan junak smišlja,
Za izgladit gorkoj bruci trage,
I sačuvat uspomenu čistu,
Čisto ime uz glas strune blage.

Na obrve crn mu oblak sjeda;
Plamte oči poput ognja živa;
Crljen plamen uz obraz mu liže;
Strašniem biesom nozdrve se šire;

A na usti izpod pjene biele
Grozan, paklen izraz stade,
Ko da veli: raja nek propade,
Samo pjesni čuvat se valjade!

Al' gdje Bauk zadnju riečću izusti,
Jedniem mahom ko da munja
Proz mozag mu sjeknu plaha:
Raja sama bruci svjedok nije,
Raja sama ne ima oči i usta;
Tuci raju, tuci Turke k jednu,
Samo čuvaj uspomenu vriednu!

Ali u to miso strašnu
U dubine srcu aga topi;
Crte licu kroti, tješi, blaži,
A po licu sve to jače maša
Srčbe plamen; hoće da se miran
Svietu ukaže, a vas drhće i trepti.
Pak najposlie, gdje golema ijeda
Pred svjedoci sakrit ne uzmognu,
Usta i viknu bukteć: „Hazur, momci,
Hazur s krstom, hazur s ljutiem noži,
S palom, s ognjem, s kolcem, s uljem vreliem;
Razkivajte sve paklene vlasti!
Ja sam junak, to će pjesma rieti;
K tom će cilju svi ko žrtva pasti! . . .“

Aga dobro ne doreče,
A na dvoru puška grmnu
I Saferu, koji prvi
Na glas agin gotov skoči,
U noć drugo prosu oko;
Ter što danas činit ljuti
Džilit poče, smrtno zrno doče.

„Vlasi, vlasi!“ svudar vika jeknu.

U to jedan čete dio
U čadorje naboj sasu.
„Vlasi, vlasi!“ Turci viču,
„Konja, konja!“ grmi aga.

Dio drugi tada grunu.
„Vlasi odasvud! Puške, nože!“
„Konja, konja, Haso, konja!“

Diljke izprazni dio treći;
I već Hasan vižla brži
Izvede mu dobra konja.
Posjest aga gdje ga htjede,
Iz oblaka munja kresnu,
I vruć purak sa zemljom ga svede.
Noć je mračna; ne znaš, tko ga svali,
Al' tu blizu Mirko puške pali . . . .
Proz noć crnu prhnu bez tijela
Hrabra duša, gola, nevesela! . . .

Pade aga, al' se Turci bore,
Već što tmina čudit ti se ne da,
Kolika se tu junačtva tvore.

Od mraka se ne razbire ništa;
Pak kad sievne oganj sa nebesa,
Il' iz puške pouzdanu drugu,
Često put se krst i Turčin nadju
Na dohvatu noža ljuta,
Gdje mnijahu, puškomet je puta;
Ter se grle rukam' gvozdenijem,
Ter se ljube kljunom gvozdenijem

Krst i prorok, dok jednoga teče:
Tolika im mržnja srca peče!

U odjeći noći crne
Prieka u krvcu smrt po polju grezne;
Plahom munjom oči joj se svietle,
A proz kosti hladan vjetar duje;
Glasom groma grozna podvikuje
Sada „kuku!“, sada „medet, medet!“,
Sad „pomozi, o Isuse blagi!“
I uzdiše, pišti, ciči, hripi,
A pak grabi sad krste, sad Turke,
Ter im svojiem ruhom oči veže.

Tu pogibe uzdan agin ćato,
Mujo, Haso, Omer, Jašar ljuti
I trideset inijeh Turaka.
A Bauka spasi noćca mrkla,
I ostalo, što se još izmaknu.

Al' tko ono pokraj age leži,
Ter na mrtva mrtav gnjevno reži?
Novica je; ljut ga Hasan smaknu,
Baš gdje junak k mrtvu skoči lavu,
Izmed Turâk da mu skine glavu.

Gràd iz cievî smrtni presta,
A navali gràd s nebesa:
Četa noćna pod čadorje udje.
Noć je strašna, krvi oblita,
Tamna, crna; blago četi sade,
Gdje već trudna na noćište pade.

V.

Kob.

Lovćen gora pod nebo se diže,
Na domak mu jedno polje širi.
U polju je stanak pustinjakov,
A u stanku jedna izba mala.
U toj izbi čudno čudo kažu:
Biesno Ture gdje se krstu klanja.

Stoji Ture odjeveno liepo
I pod čalmom i pod britkom sabljom,
I pod puškom i pod ljutiem nožem:
Strah te hvata, posjeć će te biesno.

Al' se ne boj, pobratime dragi:
Krotko Ture, posjeći te ne će;
Smierno Ture, uplašit ga lasno.
Udri samo o zemljicu nogom,
Ter ti smierno obie skršta ruke,
Ruke skršta a prigiba glavu,
A pak desnu pred obraze diže,
I najposlie vrhu čela vísi.

Pak pristupi, ter mi gataj, pobre,
Čija 'e ovo ponosita čalma? —
„To je čalma age Čengijića,
Al' se tužno oko glave vije."
Čija 'e ovo, pobratime, glava? —
„To je glava age Čengijića,
Ali iz nje tamne oči vire."
Čija 'e ovo okovana sablja? —
„To je sablja age Čengijića,

Al' žalostno uz bedricu visi."
Čije 'e ovo zlaćeno oružje? —
„To 'e oružje age Čengijića,
Ali mirno o pojasu hrdja."
Čije 'e ovo zlatno odijelo? —
„To 'e odielo age Čengijića,
Al' od sunca ne odsieva jadno!"

IV.

DODATAK.

PJESMA IZ DJETINSTVA.

PJESME NEDOTJERANE.

PJESMA LATINSKA.

* * *

Pozdrav Vinodolu.

1830.

(Pjesnik bijaše tada djak u trećem gimnazijalnom razredu).

Vinodolski dolče, da si zdravo,
Novigrade, pozdravljam te lipo!
Od kada sam, da ti kažem pravo,
Pustil tebe, lipa moja diko,

Ne uživam tužan nikad mira,
Jer ne vidim ja tvoje zidine;
Još me tvoje vino jače tira,
Da t' nazovem ja dobre letine.

Ja ne vidim, — u tudjoj sam strani, —
Ona ravna tvoja lipa polja,
Koja mene u majevih dani'
Više puti jesu zazivala.

Jurve kada zelena bijahu
S rumenimi rožicam' pokrita,
Lipo meni v jutro se smijahu
S friškom rosom lipo ohladita.

Kazat ću ti, ako slušat hoćeš,
Kako tvoje zelene gor'čice,
(Al' se ufam, da to činit moć ćeš),
Velike mi bihu ugodnice,

Kad jeseni, kad brestići mladi,
Koji v zimi pomrli bijahu,
Pusteć liste drhćući se hlade,
Pak prolitnje dneve pozbudjahu.

Kad vesela ptica v friškom hladu
Gnjizdo svoje med liste sakriva,
Iskao sam njenu dicu mladu,
Koja u njem ugodno počiva,

V koprivićU, koji s hladom svojim
Ozdol skoro svu zemlju pokriva; —
Kad ja onda pod njim lipo stojim,
Proljetna ti mnoga ptica piva.

Kada pako pride doba košnje,
Videti su po svem polju vali,
Kano da bi more bilo sinje;
Tu j' veselje, kak' da si kralj mali!

Kad va škuroj Mikulinskoj gori,
Polag tebe koja se proteže,
Znadio sam hodit doli gori,
Vesel bil sam, izreć se ne može.

Kad vetraci ugodno puhahu,
Navadan bih gledati slaviće,
V gnjizdu svojem kada počivahu,
Ter iz njega kazahu glaviće.

Slušaj, grade! da ti se potužim
Od mojega rdjavoga stanja,
V kom ne marim, da dneve produžim,
Marim mnogo njeg'va pokraćenja.

Nije ovdi hrastih ni brestićih,
Koji bi me razveselit mogli,
Nij' jesenih ni koprivić mladih,
Koji bi me s hladom razhladili.

Nij' onoga silnog koprivića,
Pod kojim bim više puti čekal
Veseloga onog golubića
S puškom v ruki, da bim ga otresal.

Nij' slavića ni gnjizda njegova,
Ni gor'čice Mikulinske gore,
Ni zelenih debelih stablova,
S listim' svojim' ki pokriju bare.

Buduć da sam na kraj govorenja,
V kojem stališ moj sam potužio,
Prvo dakle našeg razstajenja
Bog ti tvoju sriću umnožio!

Ako sam te gdigod uvridio?
Ne znam dobro — lud sam bil poeta;
Jesam li ti štogod učinio,
Oprosti mi, mlada imam leta.

* * *

Za zlamenje kada sam ti gudil,
Vidi leto, ovdi sam ga zbudil:
Hiljada je i osam stotina,
Još od sgora trideset godina.

(Tiskano)

Leandro Heroni.

(Odlomak prevoda iz Ovidijevih Heroidâ.)

(1836.)

Šilje ti tvoj zdravje, kó rad bi donieti, Leandro,
Móra da se uzpregnu, Sestinja dievo, sile.
Drag ako sam bogovom i mojem su prikloni plamu,
Zlovoljnim ćeš okom te moje rieči čitat.
Al' jim drag niesam: jer žudnju mi zašto ne vrše,
Neg' krate znanom spiešiti k tebi vodom?
Sama vidiš mrklinu nebes' i zaljeve vihrim
Smućene, tač da komaj jedriti plavi mogu.
Samo je ovi drzki, ki mú će knjigu donieti,
Odriešiv odovud dignuo jedra brodar.
Ukrcat se hoćah: nu kad se je maknuti spravljó
Iz luke, čitava stekla s' Abido bješe.
Tiem ne mogoh, kó drugda, mojoj ukrasti se majci,
Jer ljubav bi, koju krijemo, došla na sviet.
Zato odmah pišuć: „O blažen liste, kazivah,
„Pojdi, podat će mila gospoja ruku tebi.
„Morda te jedan krat jošte ustnom tegne cjelovnom,
„Kad snježanim zubom riešiti vez ti bude".
Tajnim ove rekav šaptom nad knjigami rieči,
Ostála je s perom desnica uzela sborit,
Desnica, plûti kojoj neg pisati draže bi bilo,
I žurniem trudom kroz vodu nesti mene!
Istina, da je tihe jur vikla prosiecati vale,
Nu jest i mislim služkinja skladna mojim.
Sedma noć dohodi, dulje nego vjekovi vrieme,
Biesno uzpjenjeno móre da vrije silom.
Sve te noći ako sam u milom zadriemao sanku,

Vali slobodno svojeg biesa ne spregli nikad!
Uzpevši se na hrid smućen tvoje žale pozirem,
Ter kud tielo ne smî, tuda po misli letim.
Luči dapače tvojeg visokog vrh tornja postavne
Oli gledam, ol' jih zenica mnije gledat.
Tri krat iz haljine suhome na piesku se svukoh,
Tri krat nág strašne sliediti pute kušah.
Suproti nu mladjanim laktom kočaše se móre
I ploveć biesnim usti prâše vodam.
Nu ti, vrhu plasieh još plašji vjetre vjetarâ,
Zašto se na ljute tač boje dižè s menom?
Znaj, da si meni zlotvor, a ne strašnom', Sjevere, móru!
A što bi, da uzpaljen ljubavi niesi bio?
Zasve da prem si leden, nu moguće ti tajiti nije,
Zlotvore, da akejski plámi te opekli bješe.
Tebi da tko zatvori, kad djeklicu tvoju pohadjaš,
Zrak, što bi na to rekó, Sjevere, daj mi reci.
Prosti, molim, zračne ter lasnije prostore hladi,
Tako ti zle nikadar Eolo rieči rekó!
Man se molim, jer on se mojoj nije smilio molbi,
I ne uzteže sile, neg ju podiže jače.

(Iz rukopisa)

Grofu Gjuri Erdediu.

(Improvizacija)

23. srpnja 1843.

Kud teče Drava, Sava, Kupa voda,
Liep narod živi, blag, i srodan meni,
Liep i blag narod hrvatskoga roda,
A živi u strašnih još predsudâ sjeni.

Što mu s početka Bog i narav poda,
Sad tudjin teži svojim da izmieni;
I da nanese huda i kleta sgoda,
Na goloj bi nam bilo umrieti stieni.

No domorodni još zanose glasi,
I bolji dio domovine stoji,
A ufat valja, doć' će i bolji časi.

Dan Gjurgjev slave nad sve versi moji;
I s toga, Gjuro, vazda zdravo da si,
A s tobom, brate, prijatelji tvoji.

(Tiskano)

Početak
Tassova „Jerusolima oslobodjena".

1838.—42.?

Pobožno oružje pjevam i viteza,
Koj Krsta grobu višnjem slobos' dade;
Mnoge je, k slavi dok se ovoj potezà,
I sviesti i rukom radeć, trpio jade,
I man mu pakao suproti savezà
Dva svieta u kup i mačem suprot stade:
Čiem mu nebesa milost daše i sveti
Nad bludniem druzim opet stieg razpeti.

O muzo, ti, ká lovorom venućim
Ne vjenčaš vedrog na Elikonu čela,
Već gori u nebu na vieke cvatućim'
Zviezdam' si u blazieh korih glavu oplela:

Ti plamom dahni u prsi mé gorućim,
Ti pieća moja razvedruj i djela,
I ti mi oprosti da, istinu čiem kažem,
Gdjekoji cvietak i slabost prilažem.

Znaš bo da tamo srne sviet, gdje više
Sladosti svoje mio Parnaso izlieva,
I kad se sbîlja u sladcich pjesnih sliše,
Da i nehotećim bolje u srce sieva:
Tako i bolestnu djetiću mirišc
Rubovi od čaše slastju pića — i zieva,
Nu gorke u varci soke zatiem pije
I s prevare si život nov ulije.

Ti, veledušni Alfonzo, koji otimlješ
Sudbine gnjevu mene, medju vali
Bludeći skoro sharana, i prijimlješ
Korablju uz vihar tjeranu na žali:
Pjevanja, žudim, da ova vedro obimlješ,
Koja ti u zavjet mo'i su bozi dali.
Mojiem se morda pjesnim njegda uzbude,
Da, što sad slute, piet se o t e b i usude.

Jest pravo (ako se prigoda igda ujavi,
Dobri puk Krsta u miru da se objači,
I gordom Traku s gvoždjem, konji i plavi
Veliki i krivi plien otet korači),
Da krunu od kopna t v ó j pokloni glavi,
Ol' žezlo od mora, tebi ako se uzrači:
Al', Bogumira takmače, jur slieši
Pjevanja naša — i vojsku spravljat spješi!

Jur šesto ljeto trča, odkad u izhodu
Na slavne bdi'aše tabor Krstov boje:
Niceu nastupom oteo, a slobodu

Jur Antiokiji varkom uzeo je,
I poslie u bitkah suproti narodu
Od Persie brojnom hrabreno odhrvo je;
Tortozu osvojiv zatiem, s hude zime
Stojeći u miru, čekà ugodni'e vrime.

I svrha jurve blizu onomu bi'aše
Daždenom dobu, s koga oružje staja,
Kad otac vječni, dočieme sjedjaše
Na višnjem mjestu u svietloj strani od raja,
Visinom zviezde prestižući naše,
Koli je od zviezda do paklenog vaja,
Nizdoli okrenu pogled i u jednomu
Pogledu upazì sva na svietu ovomu.

Motri sve stvari, i zatiem vrh Sorìje
Pozore uzpregnu i vojske vrh kršćanske.
I vidom oniem, kojiem najskrovnije
Promatra kute od grudi čovječanske,
Zri'e Bogumira, kako žudi zmije
Iz svetog grada iztjerat poganske,
I pun vrućine i vjere svako umrlo
Gospodstvo i blago i slavu mrzi vrlo.

Nu Baldovinu u prsih zri'e požude,
Kojiem za umrlom veličinom gori;
Vidi Tankreda, život da ne bljûde,
Toli ga izprazna ljubav grize i mori;
A u Bojemundu nove pazi trude,
Sred Antiokije carstvo da si stvori,
Zakone utvrdi i blažije običaje,
I znanje i vjeru, data od Boga ká je.

(Iz rukopisa)

U slavu Antunu Kukuljeviću.

(Prigodom, kad bje imenovan vrhovnim ravnateljem hrvatskih škola)

1837.

Ista nas narav na veselje vuče,
Seko. Ja cienim, da znamenje dobro
Jest. Neki dan mi reče sestra Klio,
Staro da nam se
Vrieme povraća, kolo staro, stani,
Pjesme, čast, glasnih citara štovanje:
U sabor dojdu lugovih po pustih
Sestre razsute.
Katančić.

Illyrides Musae, vestra modulatus avena
Carmina dum vates romanis pango Camoenis,
Externoque modos fundens de gutture ludo,
Parcite, vestra cano, memores o parcite, Musae,
Gaudia, et e tenero rorantia pectore vota.
Scitis enim lingua Latias et sanguine iunctas
Communi vobis de stirpe venire sorores.
Haec Latia resonent cithara, vestraque sonabunt
Mox alia, et patrium pergent lusura per orbem.

Est regio in coelis: mortalia lumina cernunt
Quum subit ante diem roseos redimita capillos
Eoas Cytherea vias rutilansque renidet.
Atque sub Aurorae reditus nocturna bicornes
Ad Venerem luces revoluta Diana per auras
Aethereis conspersa rosis vestigia calcat.
Sidera clara micant, radiant regione stupendo
Corpore purpureis centum funalibus orbes,
Atque meant remeantque vias, dum vere nitentes
Perpetuo fovet annus agros, et candida campi
Lilia. Nunquam immitis hiems, creberque procellis
Africus, aut boreas nivibus metuendus et imbre

Turbavere polos, nec splenduit ignibus aether.
Non nitidos dextra tonuere vibrata per axes
Fulmina magna Jovis, nec mugiit imber Olympo,
Lethiferisve furens ardoribus usserat arva
Sirius, aut miseri iacuerunt vota coloni
Nimbis in glaciem cretis: nam nemo colonus,
Vomere sive unquam iuncti gemuere iuvenci.

Hac pater omnipotens coeli dum constitit arce
Terras et genitos terris scrutatus, amoenis
Illyriae regnis oculum defixit, et ingens
Parnassum tetigisse malum, patriasque Camoenas
Fluctibus in mediis cernens, dum ventus et unda
Orbatas vigili feriunt rectore carinas,
Ingemit, et graviter motus sic ora resolvit:

„Vos memores hominum, coelestia numina, divi,
Vos ego nunc, Superi, coelos ac aethera coeli
In mea vota voco: vestra nunc audiar aure.“

„Terra antiqua iacet tepidis spirantibus austris,
Temperie moderante gelu, libycosque calores,
Italiam contra. Coelum favet humor et aura.
Euxinis oritur sol matutinus ab undis,
Et virides nitido perlustrans lumine campos
Flectit, et occiduas Adriae descendit ad oras.
Qua scythicus furiis boreas accensus et ira
Saevit, et indomiti bacchatur bruma Trionis,
Unda meat, validos et volvit ad aequora fluctus.
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis,
Armigeris rigido seiuncta est monte Pelasgis.“

„Felix terra. Ferax, dum stipite poma rubescunt
Civibus esca suis, nitidique in nectare rivi
Dulcis potus adest, virtuti alimenta futura.

Mortalem Superis si fas imitante voluptam
Ore loqui: curae relevamen amoena beatis
Hospitibus fert umbra suis, et pectora mulcet
Anxia, dum roseo pendens philomela racemo
Mellifluum querulo deducit gutture carmen."

„Illyriam dixere senes, dum regna manebant
Patria, et agresti resonabat arundine cantus;
Lanigeras dum pavit oves timidasque capellas
Patrius in patriis pastor, nec palluit, agris."

„Illyriam memores patrum dixere nepotes.
Nec male. Nam, memini, mundi quae Europa vocatur
Unum principio populum regione locavi,
Unam gutturibus iussi resonare loquelam,
Fraternosque dedi fraterno in corpore mores.
At postquam in quatuor gentes abiisse nepotes, [1])
Et flexisse alio iamiam modulamine vocem
Accidit, Helladicos feci consurgere gnatos,
Regnatosque dein terris ac orbe Latinos,
Et fera Teutonidum borealibus arva latebris.
Solos, ne dubiis campus tribuatur et irae,
Solos Illyrides ex il, quo terra notatur,
Dixi [2]), ut terrigenas pateat tellure fuisse
Illyrica patres, quorum de sanguine creta
Posteritas. Sed, proh Superi, quam turpe negatur
Horum, siderea quondam quos arce locavi,
Astra polosque dedi, patrum veneranda propago.
Quam male praeteritos norunt memorare labores,
Qui scythico illyricos ausint deducere natos
Sanguine, sarmatica vel nuper origine cretos,
Saeva velut tigris mitem produxerit agnum. [3])
Heus coeci (nam non opus est dictamine longo)
Heus oculis solum crustas deponite vestris,

Quamque dies usque hos simili post saecula voces
Ore sonent uni, quatuor nunc, cernite ramis,
Antiquosque agitate locos. Sed coepta sequamur."

„Patribus his late niveas diffudit in oras
Germina magna potens populus, geminosque per orbes
Slavica signa tulit, dum slavica et ipsa vocatur
Natio de s l a v a, quo nomine g l o r i a genti
Ore sonat patrio [4]): coelosque et nostra deorum
Atria summa poli claro meruere labore.
Huc patriam tuiti dulci tellure recedens
Magnanimi Bati et socii grandaeva Pinetis [5])
Securos veluti ad portus gelida umbra refugit.
Hic Ljudevit [6]) patriis Francos praedatus in agris,
Ut caram renovaret humum, coelestia vinctus
Serta comis, quae non potuit, nunc vincula solvit.
Has Miloš et Lazar [7]) sedes petiere per altos,
Sub quibus in Kosovo fortes cecidere labores,
Funeribus magni propriis. Has Marcus [8]) ad oras
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Venit, et aeternam vivet per saecula vitam,
Carmina dum pastor sylvis resonabit, et alma
Arte patrum tenues calamos tractabit et arcum.
Zrinius [9]) hic heros Sigeti tumulatus in altis
Moenibus aethereis recipit nunc praemia terris
Vulneribus devota suis. Hic Gondola [10]) vester,
Illyrides Musae, vates, vesterque sacerdos
Gundulić hic residet: circum sua tempora lauri.
Actaque dum repetens rivi viridante recumbit
Margine, et illyrico carmen de pectore fundit,
Lympha stetit, steteruntque vagis in frondibus aurae,
Vosque canenti animas, Superi, tenuistis et aures.
Hic alii centum, quos invida temporis ora
Mentibus, et memorum grato rapuere nepotum

Pectore, nunc degunt et patria tecta tuentur.
Martem quemque putes, hominum dum forma manebat,
Illyricisque furiit inimica potentia terris
Antiquos populata patres: nunc blanda verendos
Vox resonat Superos, superis nunc lene refulgent
Ora iocis, tacitasque fugant in nectare curas.
Tantum habet illyrico coelum de sanguine lucis."

„At modo quid nostros, hominum Superumque satoris,
Sistitur ante oculos? Eheu, quid saeva tulere
Fata meis, quos ante alios hac sede reponi
Decrevi Illyrides, et magno in pectore magnum
Cor animumque dedi, sortis ne tela timerent?
Non satis est sceleris, quondam potuisse videre,
Barbarus ut campis ferro bacchetur et acri
Parthus equo, rigidumque furens Acheronta beatis
Seminet Hunnus agris, nec vindice falce venenum
Exsecuisse hominum, et stygias misisse sub umbras,
Aeternas umbras Erebi noctemque profundam?
Marsus qualis aper latebris elapsus agente
Longaeva esurie, teneros dum vadit in agnos;
Sanguineas faucum frendens recludit abyssos,
Fulmineique minas iactant et funera dentes,
Dum timidus proprii vindex, stat pastor, et ingens
Portentum miratur iners spectator, at illud
Dentibus et furiis totum discerpit ovile:
Sic vos Illyridum sicco, fera numina, Parcae,
Lumine spectastis longos sine fine labores,
Dum furiosus agros, homines populatus et urbes
Tartarus horrendam sparsit super omnia mortem."

„Nec mala longa cadunt, variant mala pristina tantum,
Dum patriae titubant Musae maria omnia circum
Fluctus per medios ubi nil nisi pontus et aër,

Nec Palinurus adest rector sortisque futurae
Praescius: at viduas onerosis quaſsat aquarum
Molibus unda rates et pondere flectit habenas.
Hoc peccaſse satis. Nec enim cras nostra deorum
Regia securos cernet splendescere soles,
Et metuent umbras per amica silentia noctis
Sidera, dum ipse suo magnus trepidabit Olympo
Jupiter, ac natas supplex venerabitur Orci;
Ni putridum medica quamprimum falce recidat
Vulnus, et aethereo prostraverit igne nocentes.
Tantane vos duri tenuit fiducia vestri
Muneris, ut Ditem nostro sine numine, Parcae,
Caeruleumque deum florentia sternere regna
Illyridum, fluctu ferroque, sinatis inertes,
Et piceas toto nebulas convolvere coelo?
Per mare, per terras, per Averni flumina iuro,
Vos ego. Sed longos praestat lenire labores,
Nutantesque viris ex parte reducere vires.
Post mihi non simili poena commiſsa luetis.“

Sic ait, et nitidas fulmen dimittit in auras
Dextera, fatorum quum laeva capeſsit habenas.
Intonuere poli gemitumque dedere cavernae,
Replenturque vago Superum de murmure coeli,
Quale eſset magno in populo, dum saepe potentis
Oribus ac oculo regis dependet, at ille
Jura fidemque legens quaerentia lumina certo
Sonte locat, meritasque petit de crimine poenas.
At pater omnipotens nutum devibrat et almam
Quaſsans caesariem coelos ac aethera versat,
Maiugenamque petit celerem. Nec longa morantur
Tempora, iam steterat iuſsis Cyllenius ales.
Tum pater aeternus nato sua dulcia libat
Oscula, quid peteretque dein sic vocibus orsus:

„Nate (mei grato nam sunt tibi pectore amores)
Excipe, nate, patrem et velox commiſsa resolve.
Urbs est illyrica princeps tellure reposta,
Utque vides, turres placido poſseſsa vetustas
Colle, sacrosque Lares et patria vota Penates.
Zagrabiam dicunt. Sedes longaeva potentis
Proregis, summa validas moderantis habenas
Illyridum dextra; vestri sedesque deorum
Pontificis, Superi, divas qui libat ad aras.
Illic illyrico degit de sanguine cretus
Vir, sed amor patriae forti sub pectore multo
Illyridem notat eſse magis. Nam nuper in almo
Patrum concilio patrias defenderat oras
Conciliante animos lingua, motusque virorum.
Hinc nobis, patriisque focis dilectus et orbi,
Cui meliore deus finxi praecordia gleba.
Qualis enim curvo solers innixus aratro
Stat pater, et memorans sua dulcia pignora natos,
Fidam vertit humum validos urgetque iuvencos,
Nec calidos sentit soles aestatis; at illi
Uni omnes reduci plaudunt, unoque quiescunt
Pectore, complexuque tenent ac oscula libant:
Sic huic, nate, viro (dixere Kukuljević) altum
Cor animusque sacro patriae telluris amore
Arsit, dum memorem patriae diſsolvere linguam
Ausus, dilectum arte focum defendit et aras,
Ut caram modicum pubem relevaret ad auras.“

„Nate vola. Nam longa mihi praescindere visum
Jam mala, promeritis longe meliora per atra
Tempora saeclorum, rigidas minitante procellas
Aethere, et indomitis pelago bacchante sub undis.
Nate vola, celeremque refer sub sidera famam:
Coelitibus placitum patrias relevare Camoenas,

Et diros rectore novo lenire dolores
Magnanimae terrae, magnumque Kukuljević almis
Praeponi Illyridum Musis. Sic volvere Parcas.
Heu video fatis, longos gestire nepotes,
Quos tulit atque feret saeclis ventura propago
Illyrico quondam claro de sanguine natos.
Quam bene de tenero manantia pectore vota,
Gaudiaque, et nitido stillantes lumine rores,
Ac memori ardentes pietate in cordibus arae
Tanto conveniunt homini. Sed vade per auras."

Dixerat. At genitus diſsolvere magna parabat
Juſsa patris. Zephyrosque vocans talaria primum
Aurea dat pedibus, pennas galeaeque comatae,
Atque humeris alas nectit, quibus aëra magnum,
Sidereis seu posce viis, seu turbida supra
Aequora, seu terras, findens commiſsa resolvit.
Virgam deinde capit: pallentes evocat Orco
Hac animas, tenebroso alias detrudit Averni
Flumine, datque adimitque leves de corde sopores.
Afflant dehinc Zephyri, et liquidas descendit ad auras.

Interea Divi, Illyridum quos alta creavit
Patria et immotos coelum Superosque tueri
Juſserat, immanes iamiam ceſsare labores
Dum memores veteris cernunt telluris, et amplis
Illyriae campis pictos reviviscere flores,
Agrestique novos calamo resonare parentum
Arte modos; viridi fidas dum valle reducit
Pastor oves, teneras lento vel colle capellas;
Undique dum saxis reboant et montibus almi
Illyrides ac Illyrides vox icta cavernis
Bis redit, et resonans nitidis renovatur in auris;
Dumque sua abstergunt lacrimantia lumina Musae

Jam sapiente dato viduis rectore carinis:
Aethereis veniunt tectis, longoque locantur
Ordine, quo meritum, longaeva aetasve ferebat,
Dum oribus ac oculis Divum coelestia splendent
Gaudia, et aeternos spirant sine fine nitores.
Tum Ljudevit: „Fratres: nam firmius ista sonabunt
Gutturibus Divum dehinc icta vocabula nostris.
Plaudite iam, fratres. Patria tellure resurgunt
Tecta ferae quondam noctis destructa procellis.
Et tumulata viros, campos tumulata virentes
Fata favent, magnus rursus dum captat habenas
Jupiter, ac piceas nubes dispellit et umbras
Illyridum terris, lucemque diemque reducit
Sole novo. Alma favet Cytherea, favetque Diana. [11])
Cernite, nam teneras iungunt (mirabile visu)
Luce manus clypeo, nostros tutante nepotes.
Non caſsum nostra iacuit cervice recisum
Corpus, et immanes vestri cecidere labores,
Bate ac magne Pines; Miloši Lazarique supremus
Fuxit corde cruor. Nec Zrinius occidit heros
Gratis. Sed Sigetum magna dum morte tuetur,
Venturos tuitus, vitam cum sanguine fudit.
Plaudite iam, fratres: nam denuo patria surgit,
Plaudite iam laeti, ac sortem celebrate secundam.“

Illi omnes hilari clamant de pectore voces,
Laetantesque, dii, mortalia carmina dicunt.
Pars manibus plaudunt, pedibus pars atria pulsant
Arte patrum (terris kolo dixere nepotes)
Junctis in cyclum manibus, celeresque moventur:
Interea Aonius cytharas imitante sonoras
Gundulić ore canit, patrias inflatque cicutas.

At genitus Maia celeres dum captat in auris
Remigio alarum Zephyros, et laetus inanem

Insequitur boream, gaudetque infringere pennis,
Illyricis tandem velox allabitur oris.
Qualis avis, coeli subito regione relapsa
Aethereos superata polos tellure quiescit,
Iam nunc Zagrabiam labens Cyllenius ales
Flabra premit Zephyris factoque hic fine resedit.
Atque ut pernicibus tetigit penetralia plantis
Magnanimumque oculis spectare Kukuljević alma
Sorte datum, magni solvit sic iuſsa parentis:

„Vir dilecte polo, et dulci dilecte paternae
Telluri, te fata vocant, te magnus Olimpi
Jupiter, et plaudens cupiunt ad magna iuventus.
Munus grande petis, generose Kukuljević, orbem
Illyricum (dii namque volunt) recturus habenis
Quum capis, et tenero recludis pectore flammas,
Ut gelidas, iamiam ventis ac aequore mersas
Illyridum Musas revoces gremioque recondas.
Magna petis magnus. Nam patria multa requirit,
Multaque in acceptis poscit referenda Camoenis.
Vade age: iam teneras puppes solare paternis
Vocibus, et patriam patriae moderare iuventam.“

Sic ait, et tenues rursus disparet in auras.
Facunda interea Kukuljević ora parabat
Solvere, et Arcadio grates persolvere nato.
At vacuos videt eſse Lares, vacuumque nitentem
Aethera. Tum supplex celso gratatus Olympo
Orat, et ad puppim transit, clavumque prehendit.

Adnotationes.

1) Autochthones seu Aborigines europaeos antiquiſsimis Historiae temporibus unam constituiſse nationem, atque hanc tanquam communem matricem imprimis in Thraces et Celtas divisam, postea in Thraco-Hellenos, a quibus graeci, Thraco-Illyros, a quibus slavici, dein Celto-Gallos, a quibus latini, ac demum Celto-Germanos, a quibus teutonici populi suam trahunt originem, abiviſse, per celeberrimos in Historia et Philologia viros evictum est. — Vid. Jelenski S: Lexicon symphonum, quo quatuor linguarum Europae, graecae, latinae, germanicae et slavicae concordantia consonantiaque indicatur. Basil. 1539. — Šafarik: Über die Abkunft der Slawen. p. 55. et seqq. — Conf. Kreljanović: Memorie per la storia della Dalmazia. Zara. 1809. — A. Muray: History of the europ. languages. Edinb. 1823. — Levesque: Eſsai sur les rapports de la langue des Slaves. — Bulletin des sciences histor. antiquit. philolog. Nr. 12. Decembr. 1825. p. 396. — Confer „Danica ilirska“ br. 18. 1836.: Kratki uvod u dogodovštinu velike Ilirie, od Dra. L. Gaja.

2) Nomina: Ilir, Iliria (Illyrus, Illyria), Illyricum, Illyris, a thracica radice il, quae hodie apud Thraco-Hellenos in voce ἰλύς (limus), apud Thraco-Illyros in primaeva sua pura forma il, ilo, substantiam seu limum terrae, aut argillam denotante, ac in compluribus aliis inde deductis vocabulis conservata est, derivantur. — Conf. Jungmann: Slownjk česko-německy. W Praze. 1836. p. 614. art. gil. — Jarnik: Etymologikon der slowenischen Mundart. Klagenf. 1832. p. 32. art. il. — Šafarik: Abkunft der Slawen. p. 193. — J. J. Michl: Pravopis ilirski, i razlika medju jezikom českim i ilirskim. U Prazi. 1836. p. 1.

3) Vid. Misli o starobilosti Slavianah u Europi, od Dra. P. J. Šafarika, in „Danica ilirska“ br. 4. 1836. ubi dicit: „Mi pako neblagorodni sini naših predjovah, koji smo se za običnim

kolom ljudih sadašnjega světa okrenuli, koji smo našemu rodu nevěrni postali, iztražujući početak naroda našega smo se skoro svi redom ka Skitom, Sarmatom, Roxolanom, Jazigom, Hunom, Avarom i drugim ubojicam dědovah naših prilěpili: sad nesramno i na silu urivajući se u njihovo srodstvo, sad pako kao něke sirote željno i robski njih za naše tutore umoljavajući. Da su nam stranski věrno pomogli, da što dublje u ovo Skitsko-Sarmatsko blato ugreznemo i upadnemo, ter se u njemu najposlie zadušimo, tomu se nije potrěbno čuditi, niti ih radi toga kriviti."

4) Thraco-Illyrica, seu a slava, quod gloriam significat, slavica natio (vid. J. Kolar: Rozprawy. W Bud. 1830. p. 19. et seqq.) ab Adria intra Pontum Euxinum et Balthicum per niveas septentrionis oras muros usque Chinenses protensa, ac 80 milliones numerans ethnographice et philologice in quatuor principales gentes cum totidem dialectis ruſsicam nempe, polonicam, čehoslovenicam et illyricam dividitur. Gens autem illyrica nonnisi pro geographico-statisticae subdivisionis ratione in plures abit ramos uti: Goricensem, Carinthicum, Carniolicum, Styriacum, Istrianum, Dalmaticum, Croaticum, Slavonicum, Muro-Dravanum, Banaticum, Bosnensem, Hercegovinensem, Raguseum seu Dubrovnicensem, Cernogorensem, Serbicum et Bulgaricum; e quorum tamen omnium provincialibus respectu linguae varietatibus sicut una, sub altiori obtutu, resultat illyrica dialectus, ita quoque principalia omnium fata in uno complexu summendam Historae praebent materiem. — Conf. „Danica ilirska", br. 29. et seqq. 1836. O slovstvenoj uzajemnosti medju koleni i narěčji slavenskimi, od J. Kolara. Item J. J. Michl: Pravopis ilirski. p. 138. et seqq. — „Danica ilirska", br. 34. 1835. Naš narod, od dra. L. Gaja.

5) Sunt nomina illyricorum belliducum, qui prima aerae chr. decade contra Romanorum iugum fortiter pugnarunt. — Vid. Velei Paterculi lib. II.

6) Fortiſsimus illyricus Saviensis Pannoniae dux, qui anno 818. et seqq. contra Francos Illyriam crudeliter opprimentes arma movit, ac tres eorum exercitus strenue debellavit, postea a Ljutomislo ex insidiis sublatus. — Vid. Eginhard: Biograph. Lud. Pii, et Adelmum ad annum 822. — Conf. Beiträge zur Lösung des Preisfr. des Durchl. Erzh. Johann über Inneröst. Gesch. und Geogr. im Mittelalter. Hormayr's Archiv. 1819. Nro. 22. p. 68. et seqq.

7) Lazar et Miloš ambo illyrici heroes. Ac prior quidem redimitus Serbiae Imperator, qui anno 1389. die 15. Junii in Kosoviensibus campis contra immanisimum Europae hostem fortiter dimicando proditione Vuki Branković senioris generi sui cum flore nationis caesus, libertatem et independentiam inferioris Illyriae una secum tumulo intulit. Posterior autem, cognomine Obilić, iunior Lazari gener, patriae socerique amantisimus cum esset, ab eodem Vuko Branković proditionis falso insimulatus, ut criminationem facto refutaret, patriamque, uti sperabat, salvaret, summo mane fatalem pugnam praecedente hostilia castra simulato transfugio ingressus, Muratum Sultanum pugione confodit, deinceps fortisime sese defendendo et ipse per hostes oppressus. — Vid. Raić: Istoria. U Beču. 1794. tom. III. p. 38. et seqq.

8) Marcus Vukašini, Serbiae Regis, quatuor filiorum natu maximus, Kraljević (regis filius) dictus, sub auspiciis Baiazetis Turcarum Imperatoris Castoriam, Locridem et Peloponnesi partem tenuit. Vir ab heroica virtute, variisque sortis discriminibus innumeris apud nationem illyricam cantilenis celebratisimus. Floruit circa finem saeculi XIV. — Vid. Raić: Istoria tom. II. p. 701.

9) Comes Nicolaus Zrinjski (Magjaris Zrinyi) Prorex Illyrici e perantiqua croatica prosapia Šubić (vid. Joh. Lucium de regno Dalmat. et Croat. l. 4. c. 9.) quae pluribus saeculis in maritima župania Bribiriensi floruit, ac inito anno 1347. die 2. Aug. cum Ludovico Magno Hungariae Rege cambio, pro avito suo castro Ostrovica arcem Zrinj dictam, cuius rudera in Banali confinio hodieum visuntur, mutuato inde praedicato obtinuit. Invictisimus hic Croatarum dux Sigetum contra Solimannum fortisime defendendo, cum croatici nominis heroibus, inter quos Papratović, Patačić, Novaković, Juranić, Delivid Žarković, Radovan, Čaković, Gušić, Sokolić, Ilia Golem, Černko et alii, gloriose occumbens Leonidarum illyricorum numerum auxit. — Vid. Hellmar: Series Banor. Dalm. Croat. et Slav. Tyrn. 1737. — Conf. Krugg F. Graf Nik. von Zrin. Pesth. 1822. — P. Vitezovića Oddĕljenje Sigetsko. U Zagr. 1836. Uvod.

10) Inter multos Raguseos illyrici Parnasi classicos auctores primum in poësi epica locum occupat immortalis Gundulić, Italis Gondola, (nat. Ragusae 1588. † 1638.), qui, praeter alia, celebratisimum in orbe literario epos „Osman“ elegantisimo ac comptisimo illyrico carmine in XX. cantibus absolvit. Ceterum qui in

variis poëseos ac prosae generibus prae reliquis excellunt, patriasque Musas ornant illyrici Ragusei auctores, sunt: Daržić, Vetranić, Minčetić, Hektorović, Nalešković, Vitalić, Čubranović, Dimitri, Bunić, Ranjina, Lukarić, Zlatarić, Primović, Mažibradić, Palmotić, Kanavellić, Soltanović, Gjorgji, Bošković, Bettondić, Sorgo et alii, quorum omnium opera potiſsimum inedita adhuc in manuscriptis existunt. — Vid. Gundulić: Osman. U Dubrovniku. 1826. — Appendini: Grammatica della lingua illyrica. Rag. 1808. — Časopis česk. Muzeum: Literatura Ilirov, od Dra. Šafarika. p. 18. et seqq. svaz. I. 1833.

11) Alluditur ad Illyriorum insignia: Luciferum utpote album bicorni Lunae albae in rubro campo imminentem.

BILJEŽKE.

I.

Primorac Danici. Pjesnički pozdrav iz Subotišta (Subotino mjesto, Szombathély u Ugarskoj) časopisu „Danici ilirskoj“. Pjesnik bio je tada djak, u drugom godištu filozofije. Poznato je, da je dr. Ljudevit Gaj časopisom, pod imenom zviezde Danice, predhodnice (planete Venere), započeo buditi sviest narodnu. Ovo je prva pjesma od pjesnikova pera, koja je tad ugledala sviet, ali nije po dobi najstarija. — Vidi razdio IV. — Pjesmu želio je pjesnik izpjevati prema metru alkajskom, u kojem su mnoge ode, naročito Horacijeve složene. — Metrum alcaicum jest:

⏑ | ⏓ ⏑ – – ‖ ⏓ ⏑ ⏑ | ⏓ ⏑ ⏤ bis rep.

⏑ | ⏓ ⏑ – – | ⏓ ⏑ – ⏤

⏓ ⏑ ⏑ ⏓ ⏑ ⏑ | ⏓ ⏑ ⏓ ⏑

Str. **1.** stih 1—4. Hiperbaton, umjetni poredak rieči. Naravni poredak bio bi: „O zviezdo, koja milom lučju ne mogaše davnim djedovom kazati vedroga lica niti razatepsti noći maglovitih vremena“.

5—7. „Njegda nemili vodiše ratovi otce kroz tisuću grozljivih putova mrkle smrti“.

11—12. Možda bi valjalo ovdje čitati S r d e kao božanska podzemna bića, Furije. Medjutim u „Danici“ je otisnuto „s r d e“. Svakojako znači, da bies i srdžbe bojnikove ronu u potoku žile t. j. u vrućoj krvi njegovoj, ter da ga nose u pogibelji boja.

Str. **2.** stih 9—10. „Jur britko gvoždje nemiloga Davra pustismo u hramu“ — Davor, slovjenski bog rata, Marte, Ares.

13—14. „Dievo, obsjeni svietle potomke plamenom iz mudra iztoka“. — Personifikacija zviezde Danice, Venere Uranie, božice uzvišene, nebeske ljubavi. „Cypria virgo“.

17—18. „Naputi jih grozno kopje mienjati s mudrim perom“. „Hasta ferox, saeva, scelerata“.

20. P e g a z. Krilat konj, na kojem se pjesnici uzdižu.

Dr. Gaju. Izpjevano u heksametrih i pentametrih (u distihu):

⏓ ⏔ | ⏓ ⏔ | ⏓ ‖ ⏔ | ⏓ ⏔ | ⏓ ⏑ ⏑ | ⏓ ⏑

⏓ ⏔ | ⏓ ⏔ | ⏓ ‖ ⏓ ⏑ ⏑ | ⏓ ⏑ ⏑ | ⏤

Str. **3.** stih 1. S t o ž e r i s v i e t a. Nebesa, polus, caelum, axis. „Intonuere poli et crebris micat ignibus aether“. Virgilij.

3—4. „Ljuti vjetrovi mutiše zemlju vihrom a more neverom“. N e v e r a. Bura, nevrieme na moru.

14. Melpomena. Muza tragedije, ali i u obće pjesničtva. Sravni prevod Horacijeve ode na str. 13.

15. Eol. Aeolus, bog vjetara. Hadrija. Jadransko more.

25. Prometevs. Stvorio je od ila čovjeka i ljudstvu donio oganj, otevši sa sunčanih kola iskru.

Str. **4.** stih 1—2. „Dok je Prometevs samo jednu iskru Olimpu (gora u Tesaliji, stan bogova) sustegnuo, grije Gaj sanene luči (driemajuće umove i srca) cielimi zviezdami (Danicom)".

3. Prometevsa prikovao je Jupiter, otac bogova, uz kavkazku stienu, ter mu je orao izjedao jetra za kazan, što je oteo suncu oganj.

Mati i sin. Distihi, kao i „Dr. Gaju" i sliedeća „Lažcu ne vjeruj".

2—4. Baja. Čar, ljepota i dražest, koja začarava. Amor. Eros, bog ljubavi, sin Venere, božice ljubavi. Amora predstavljali su umjetnici i pjesnici sliepa.

Predjem Slavjanskim. Metrum alcaicum, kao i „Pozdrav Danici" str. 1.

Str. **5.** stih 1—4. „Jasni žitelji blaženih kotara višnjega neba, sileni duhovi davnijeh predja, koje sada zavezuje bezkonačna vječnost".

6. „Koji sada junačkimi petami potipljete (tičete) zviezde". Potipati. Intoppare, anstossen (Voltiggi), dakle ticati, attingere.

7—8. „Pozorite (pogledajte) milom lučju (pogledom, okom, „placido lumine") našu nizkost".

9—12. „Koliko su tamni ponori (pakao) sniženi od neba, toliko vaša slava neprestano, gizdo (ponosno) jezdi po vrhu (iznad) žarka sunca". Sravni Tasso, „Gerusalemme liberata". I. 7.:

E quanto è dalle stelle al basso Inferno,
Tanto è più in su della stellata sfera.

Tasso je uzeo iz Virgilija, Enejida, VI. 577., a Virgilij iz Homera, Ilijada, VIII. 16.

13—16. „Vašu krepost naricaju (poviedaju) premudri listi siedih vjekova, po ledenih mramorih (spomenicih, pločah) vaši slavni čini dopiru kroz stoljeća k nama". „Marmor gelidum", „frigentia marmora". „non incisa notis marmora publicis". Horacij.

23—24. „Peterostrukim nàdom prikovaste siloviti Sjever k stupu". — Sjever si ovdje pjesnik predstavlja u prilici vjetra, bure. „Boreas, Aquilo, saevus, animosus" etc. Silovitomu Sjeveru ne dadoše slovjenski predji (pet glavnih plemena?), da provali u naše krajeve.

Str. **6.** stih 1—4. „Dokle u slavnih žilah budu curiti rumeni potoci davnjega soka, ne će vriedni sini zametnuti vaše premožno ime".

14. Stoglav. Neman paklena, Cerber, pas sa tri glave, ali zove se i stoglavo zviere, sbog zmija, koje mu glave ovijaju. „Centiceps bellua". Horacij.

17. Nizka ponora ravnatelj. Bog podzemnoga svieta, Pluton, Dis.

23. Pozoj. Zmaj, turski aždaja.

Veneri. Str. **9.** stih 1—4. Venera, Afrodita, Anadiomena, božica ljepote i ljubavi, kći Jupitrova, stvorena iz pjene morske („čast na vodi"). Po nekih pričah mati Gracija, Aglaje, Talije i Eufrosine, koje ju prate ter ju rese vječitim čarom i neodoljivom dražesti.

4—8. Venera je supruga, često nevjerna, boga Vulkana (Hephaestos), kovača. Sin Cinire, kralja na otoku Cipru, bijaše Adonis, preliep mladić, jedan od miljenika Venerinih.

9. Djetić. Amor.

14. Safo. Sappho, pjesnikinja grčka iz Ereza ili Mitilene. — Pjesme joj odišu žarkom ljubavi.

19. Ambrozija. Hrana bogova.

21. Idalija. Glasovito svetilište Venerino na Cipru. Na idalskih kolih vozila se je Venera. Obično su pod kola upregnuti bieli golubovi, ali kadkada prikazuju umjetnici i pjesnici božicu ljubavi, gdje ju voze vrebci.

Str. **10.** stih 9. Pallada. Atena, Minerva, božica mudrosti i rata.

11. Paris. Sin kralja trojanskoga Priama. Kad se božice Junona, Minerva i Venera prepirahu o ljepotu, dade Paris, kao odabrani sudac, jabuku Veneri.

13. Egida. Aegis, strahovit štit Minervin. Nitko ne mogaše u nj pogledati a da ne pogine.

Mojemu prstenu. Metrum Sapphicum primum:

⏑ – – | ⏑ – | ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ – ⏓ ter rep.

⏑ ⏑ – | ⏑ ⏓

Str. **11.** stih 1. Pogrešno je tiskano vjere, mjesto „vijere“. Pjesnik hoće, da se stihu za volju tako čita.

9—10. Citerska. Pridjevak Venerin, koju su na otoku Citeri mnogo slavili. Strjelati Ljubić. Amor, oboružan lukom i strielami.

25. Drži zakletvu .... „Čuvaj zakletvu, drži u pameti, Venero, da je Vukosava zakletvu položila“.

Melpomeni. Metrum Asclepiadeum secundum:

– – | ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏓

– – | ⏑ ⏑ – || ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏓

Str. **13.** stih 9. Febova kita. Lovor, bijaše posvećen Apolonu, Febu, Suncu, bogu pjesničtva.

25. Strunica. Pjesnikova kovanica. Lira. Mjesto „rimska lira“, prevadja „Romula strunica“.

Slavomir Stojanu. Ima u „Danici“ više pjesnikovih sastavaka pod imenom Slavomir. Kako se iz stiha 1—5 vidi, pjesnik nazivlje pjesme ove: „spješnimi jambi“, ali „u jednoj nozi su šepavi“. Bit će, da je kušao izpjevati po prilici prema: Metrum jambicum primum t. j.:

⏒ ⏑ ⏑ – | ⏒ || ⏑ ⏑ – | ⏒ ⏑ ⏑ ⏓

izostavivši posljednje dvie slovke, po čem mu je izašao neki deseterac. „Pjesnička poslanica“ upravljena je na brata Antuna. Razabirem to iz lista od 17. travnja 1835. Pjesnik kaže, da je pjesmu napravio „vlastovitim načinom“.

Str. **14.** stih 13. Varviton. Lira.

19—24. „Sad će naša strunica slaviti silena božića (Amora), komu dieve, ranjene rtom strieli njegove, žrtvuju u vlašćih (vlastitih) srcih mirhu i tamjan“.

Str. **15.** stih 8—10. Anakreon, Ovidij, Naso i Horacij. Grčki i rimski pjesnici, slavitelji ljubavi.

16. Parnas. Gora u Grčkoj, gdje stanuju Muze nadahnjujuć pjesnike.

17. Hipokrena. Vrelo na brdu Helikonu, takodjer boravištu Muza. Pjesnici crpe nadahnuće iz toga vrela.

21. Ljubić. Amor, bog ljubavi, uz luk nosi tulac sa strielami.

Filosofija i pjesničtvo. Distihi. Tales. Jedan od sedam mudraca, iz grada Mileta (620—543 pr. Isusa), prezirao je bogatstvo. — Milton (1608. do 1674.) Engleski pjesnik „Izgubljenoga raja“. Tasso. (1544.—1595.), talijanski pjesnik „Oslobodjena Jerusolima“ i Camoëns (1525.—1578.), portugižki pjesnik „Lusiade“. Premda po više puta dodjoše u priliku, da steku imetka, svršiše ipak sva trojica manje ili više u uboštvu.

Milutinu. Metrum Asclepiadeum primum:

– ⏑ | – ⏑ ⏑ – || – ⏑ ⏑ – | ⏑ ⏑

Pjesma, upravljena valjda na brata Antuna. Ova pjesma podsjeća na više mjesta na neke Horacijeve ode, kako je to g. Pasarić dobro opazio u svojoj ocjeni pjesnikova rada, priobćenoj u izvješću zagrebačke gimnazije za g. 1888.—1889.

Str. **16.** stih 1—2. Sklizkijem časom živjeti. Gladko, bez strasti. „Tempus labens“, „lubricus annus“.

3. Zorno. Bit će: junački, sretno, a ne zorom. Zoriti se, isto je, što junačiti se, zorno, jako, silno. Vuk.

4. Hadrija. Sinje jadransko more, ali i u obće more, ovdje: mutno more strasti.

5. Milotih. Kovanica pjesnikova. Sravni u Čengiću: lakokril, nemilostan, krilonog, bezćutan, zveketan.

Str. **17.** stih 1. Tamni krovi mrke budućnosti. Bit će, da je ovdje rieč krov upotrebljena, jer je izvedena iz glagola kriti. — Stulli prevadja doista krov medju ostalim sa: nascondiglio (skrovište), velame (pokrov, pokrivalo).

2. Sreća. Božica sudbine, Fortuna, kob.

4. Perun. Slovjenski bog gromovnik, s toga rabi pjesniku mjesto Jupiter, vrhovno božanstvo.

6—7. Biesne ažđaje jadovita („jadovite“ je tiskarska pogreška) rova. Podzemne, zlokobne vlasti. Sinovi mahnita sjevera. Zete i Calaïs, sinovi Boree, sjevernoga vjetra, nagli vjetrovi. „Aquilonia proles“, „sati Borea“. Ovidij.

17. Vlašići. Pleiades, zvjezdovje. Vlašiće spominje pjesnik i u Čengiću, 816.

Danici ilirskoj. Metrum alcaicum, kao i „Primorac Danici“, str. 1.

Str. **20.** stih 20. Potmasti puk. Svakako provincijalizam, koj baš u tom obliku nigdje ne mogoh naći. Ali bit će isto, što i potmoo, verdunkelt, obscuratus. „Plebs caeca“, „vulgus caecum, profanum“. Svagdje podrazumieva se uz potištenost još i primjesa zlobe i gluposti.

25—26. „Kiteći spješno predragi naš dom Ilira suncem“. Za predhodnicom dolazi sunce na obzorje. Ista se misao ponavlja i u pjesmi „Danica Ilirom, danku i vladatelju“, strana 26., kitica posljednja.

Nenadović Rado. Str. **21.** stih 31—33. Samoubojstvo ne dolaz često u narodnih pjesmah, ali nepoznato nije. Sravni n. pr. u Vukovoj sbirci, II. svezak, 11. Mijo i Alija, 16. Prerad i Nenad, 30. Nahod Momir.

Danica Ilirom, danku i vladatelju. Str. 25. stih 18. R u m e l k a. Grimiz, purpura.

Str. 29. stih 8. S t r o m. Stablo.

9. G o r d o. Ponosno.

Napredovanje. Str. 30. stih 6. P o d k r e l j u t i (provincijalizam, pod krilima) štita i l i r s k o g a. Pod krilima orla, koj Iliriju štiti.

Vjekovi Ilirije. Str. 35. stih 11. Ž v e n k. Zvek, zveka.

Str. 36. stih 15—19. Sravni Tasso Jerusolim I. 63.:

. . . . Elvezî, audace e fera plebe, . . .
Che 'l ferro uso a far solchi e franger glebe
In nove forme e in più degne opre ha volto.

Virgilij: Et curvae rigidum falces curvantur in ensem.

Str. 37. stih 8. B a t i P e n a t (ili Pinez). Vodje silnoga ustanka u Iliriji i Panoniji proti rimskim osvajačem u početku I. vieka po Isusu.

12. L j u d e v i t, knez posavske Hrvatske (IX. viek po Isusu), koj dižʻ bunu proti Frankom.

Str. 38. stih 2—4. Pjesniku se prividja konjunkcija planete Venere i mjeseca. U takovoj se prilici na nebu pojavljuje grb „Ilirije“: — Danica a izpod nje polumjesec.

Mojoj. Soneti. Pjesniku služi talijanski jedanaesterac (endecasillabo), u kojemu vlada jedino pravilo, da ima bit naglašena ili šesta, ili četvrta i osma ili napokon, ali redje, četvrta i sedma slovka. Poslie pete slovke meće pjesnik cezuru. Komu su izpjevani ovi soneti, ne znam pogoditi. Svakojako bit će u nekom savezu sa sliedećom pjesmom „Napast“.

Str. 38. stih 4. S t u p. Korak. „Zlatniem stupom nebo uresi“. Gundulić.

Str. 40. stih 5—6. U z t r a ž u, i z n a d j u. Staro-hrvatski oblici za „uztražim, iznadjem“.

Napast. Iz stihova dalo bi se naslutiti, da je pjesniku za mladosti njegove smrt ugrabila predmet prve ljubavi. Nije li iz one tuge nikla pjesma „Nenadović Rado“?

Proslov. Str. 45. stih 11. U z p r e ž a. Prežati, isto što vrebati.

Javor. Rukopis, po kojem je ova pjesma otisnuta, nalazi se u mene. Težko da je pjesniku bila nakana dati ju u javnost. Iz istoga niza misli potekla je kašnje pjesma „Javor i tamjanika“, koju je namienio svojoj budućoj supruzi.

Str. 49. stih 17. V i e k. Pogreška. Ima biti radi stiha „vijek“.

U slavu cesara i kralja Ferdinanda. Str. 52. stih 2. K o j i m n o g e o r l e u b i s t e. Pjesnik misli na vojne Ilira proti Rimljanom, ali i na rat za Napoleonovih vremena. U istarskih planinah uhvaćen bi 1813. godine ovećí odio francezke vojske i to ponajviše pomoću hrvatske vojske, a naročito ustaša iz Primorja.

U smrt Ivana Kozulića. Sonet, otisnut posebice u Zagrebu, 1840. Ivan Kozulić bijaše slušatelj prava na akademiji zagrebačkoj. Imam i rukopis toga soneta. Pjesnik je svojom rukom dodao i talijanski prevod, ali u prozi.

Javor i tamjanika. Sravni s pjesmom „Javor“. T a m j a n i k a. Vrst trsa, vinove loze, neka mirisavka ili muskat. — Dva rukopisa, jedan u čisto pisan,

u mene. Ima samo jedna znatnija varianta u posljednja dva stiha, koji u jednom rukopisu glase:

Kojino se s nizka uzvisuju,
Kano njegda zeleni javore.

Peru. Izpjevano budućoj supruzi. Rukopis u mene.

Njoj. Sonet. Isto tako.

Grofu Janku Draškoviću. Sonet. Izdan uz dvie ine pjesme posebice tiskom u Zagrebu, 1840.

Poslanica. Zaručnici. Imam rukopis u listu pjesnikovu na zaručnicu.

Zaručnici. Isto tako. Ova pjesma nije do sad tiskana bila. Dan, koj pjesnik spominje, dan razstanka (odlazka pjesnikova u Karlovac) i zarukâ, jest 12. svibnja.

Proslov. Str. **65.** stih 8. Lazi. Kod Krapine.

12. Strahinje. Selo kod Krapine, izpod gore Strahinjčice.

Str. **66.** stih 1. Čehov hrib. Kod Krapine.

5—8. Braća Čeh, Leh i Meh po staroj predaji odoše sa svojom družinom izpred Rimljana iz Hrvatske, ter na sjeveru udariše temelj trim slovjenskim državam, Češkoj, Poljskoj i Rusiji.

Banu hrvatskomu. Prigodom instalacije bana Hallera izašla je ova pjesma u posebnih otiscih. Našao sam ju u sbirci g. Simića, fin. ravnatelja u miru.

Blagotvornost. Pisano u Karlovcu za koncert. Stavio je u glasbu kapelnik Oton Hauska. Dopisom od 7. svibnja 1842. priobćio je to u „Danici“ zajedno s pjesmom Eugen Barac. Ne znam, da li se i Hauskin napjev sačuvao.

Nedužnost. Rukopis u mene.

Nepoznatoj pokojnici. Rukopis u čisto pisan (s podpisom Ivan Mažuranić), kao spreman za odpravak, nadjoh poslie smrti pjesnikove. Pjesmu tu priobćio je u životopisu pjesnikovu g. Tade Smičiklas. (Spomen-knjiga Matice Hrvatske, 1892.) Naknadno pronašao je g. Kostrenčić, da je to prevod talijanske ode Fiorinia na neku knjeginju Borghese.

Njegda a sada. Ovu pjesmu preveo je s ostalimi pjesmami bana Jelačića i dr. Demeter u Danici godine 1849. Mažuranić je donekle odstupio od mjerila izvornika. Dok ondje treći i šesti stih tvore mužku rimu, nalaze se u prevodu same ženske rime. Rukopis u mene.

Str. **76.** stih 14. Kamene. Camoene. Pridjevak muza.

Str. **77.** stih 11. Orko. Orcus, podzemni sviet.

Cesarska prositba. Pjesma ova izašla je u knjizi „Oesterreichisches Frühlings-Album von H. Truska, Beč 1854.

Hrvatskim dievam. Izašlo u knjižici sa sbirčicom pjesama od inih pjesnika, Zagreb, 1858. U istoj je knjižici izašla i sliedeća pjesma „Hrvat“.

Str. **79.** stih 10. Ljût. Stiena, skalina.

Hrvat. Pjesnik je sam ovako preradio pjesmu „Ilir“, str. 18.

Krila duše i **Zla sviest.** Ove dvie pjesmice, kao i još nekoliko omanjih pod naslovi: Pjesmica jutarnja, Pjesma večernja, Vjera, Žrtva, Katolik, Uzkrsnuće, Nedužna dječica, Ljubav, Andjeo čuvar, Molitva za roditelje, Pogled

na nebo, Sveti Alojzio na smrtnoj postelji, Posljednje stvari, Ruža, Smjerna ljubica i Biela golubica, preveo je pjesnik, sva je prilika, za neku čitanku. Rukopis njegov nalazi se u gosp. C. Rubetića, koj ga je našao medju spisi pok. Matije Mesića. Otisnute su primjera radi samo ove dvie. Ostale su po sadržaju svom samo za djecu pisane.

Peti svibnja. Prevod glasovite ode talijanskoga pjesnika Manzonia na dan smrti Napoleona velikoga. Istu odu preveo je i Petar Preradović. Posljednji su to stihovi, koje je Mažuranić napisao. Pomislio je na to, da prevede tu odu, kad se je slavila stogodišnjica Manzonijeva.

II.

Kako je poznato, opjevao je naš Gundulić pobjedu Vladislava, kraljevića poljskoga, nad turskim oružjem i tragičnu smrt Osmana II., cara turskoga, u velikom epu i to u dvadeset pjevanja, od kojih su se dva, XIV. i XV., izgubila. Ovaj manjak nadopunio je na poziv „Matice“ za izdanje od godine 1844. Ivan Mažuranić. Ne smije se zaboraviti, da popuna Mažuranićeva počiva na mnienju, da je u XII. pjevanju u predposljednjoj kitici Rizvan-paša zapovjedio slugam, da Krunoslavu, koja je tamničara Korevskoga posjetila, „unore“, t. j. „urone“, vrgnu u podzemnu tamnicu, a ne da ju „umore“. Samo tako može imati smisla — tako je barem Mažuranić držao — posljednja kitica XII. pjevanja, gdje se izrično kaže za Krunoslavu „i u sužanjstvu ostà i ona“. Bilo kako mu drago, samo ako se čita na rečenu mjestu „unore“, može se razborito razumjeti, zašto „srda ljubomornosti“ po Mažuranićevoj popuni ima razloga, da nahuška Ljubicu proti Korevskomu i Krunoslavi. Istom kad mlada Turkinja odkrije otcu svoju griešnu ljubav, odluči ovaj smaknuti oba sužnja, čim se po namjeri paklenoj ima zapriečiti mir s Poljaci.

XIV. 41—42. Mahumet Čelebija. Osoba historička, dvorski astrolog.

85—86. Prevraćuć. Imalo bi biti „prevrćuć“. Kaldeji. Star narod, na glasu sa zvjezdoznanstva.

97—100. Atlant. Atlas, po grčkoj mitologiji titan, koj je nosio svod svieta.

101—112. Merkurio, Marte, Venere. Planete, pod imenom boga trgovine, rata i božice ljubavi.

113—116. Sunce. U svih se ovih stihovih riše planetarni sustav Ptolemejev.

117—120. Jove. Jupiter, vrhovno božanstvo u Rimljana, najveća planeta. Saturno. Otac Jupitrov (koji je po mitologiji sam svoju djecu proždirao), ime planeti. Ćaćko siedi. Pogreška je tiska — ima svakako biti: „sjedi“.

125—140. Zviezdovja (dvanaest njih) u zodiaku.

155. Trijebi. Pogreška tiska, ima bit radi stiha: „triebi“.

197—230. Sve što pjesnik Mahumetu-Čelebiji u usta meće, počiva na historičnoj istini. Turski historici, koje je Hammer-Purgstall proučio, pripoviedaju, da je Čelebija doista ovako Osmana odvraćao od putovanja u iztok.

321—327. Jacija. U Turaka doba od večera do ponoći. Saba, dalje do zore.

361—368. I san pripoviedaju, po Hammeru-Purgstallu, turski historici baš ovako. Hodža, mjesto da i on poput Čelebije odvrati cara od nesrećne nakane, uze sultanu tumačiti san: „svetac se ljuti, što oklievaš na put u iztok“.

397—400. Kalif. Sultani, kao nasljednici i namjestnici proroka Muhameda na zemlji, nose taj naslov vrhovnih glavara pravovjernih Muhamedovaca.

XV. 77—90. Uvjete mira izmedju Poljske i sultana pripovieda pjesnik po historičnih podatcih.

366. Jedrena. Drenopolje, Adrianopol u Traciji.

378—460. U pjevanju VII. i VIII. Gundulić pripovieda, kako je Kizlar-aga oteo za cara krasnu Sunčanicu, kćer Ljubdraga, potomka raških despota. Mažuranićeva fantazija ovdje oslobadja djevojku pomoću brata njezina.

452. Valja izpraviti ovako: Što 'e najljepše u čovjeku.

550. Mogorkinja. Sokolica, kći mogorskoga cara, koju je sultan obrao za svoju ljubovcu.

558. Srbkinja. Sunčanica.

629—650. Historična istina, donekle barem. Osman izgubio je nesrećom svojega sina i nasljednika. Zato je doista bio nakanio uzeti tri žene i to ne robinje, kako običaj bijaše, već gospodske kćeri. Za dvie znadu turski historici: za kćer Pertev-paše i kćer muftije Essada. Za treću Hammer-Purgstall ne pripovieda. Po Gundulićevih pjevanjih Mažuranić ovdje napominje na prvom mjestu izmišljenu osobu Mogorkinje Sokolice.

657—696. Većom stranom navadja pjesnik putne priprave po historičnih podatcih.

U mene je rukopis posljednjih strofa XIV. pjevanja i cieloga XV. pjevanja.

III.

Pjesnik nazvao je pjesan „Smrt Čengić-age“. Istom kašnje, upozoren, da nije u onih krajevih običaj uz prezime ili pridjevak nadovezati naslov „aga“, naročito na preporuku prijatelja g. dr. Imbre Tkalca, promienio je on Čengić-agu u „Smail agu Čengića“. Pod ovim naslovom izdao je g. dr. Tkalac prvi put pjesan godine 1857.

Ovdje je mjesto, da se ponovno naglasi: pjesnik nije tada poznavao baš nikakove pjesme o tom dogodjaju, ni ciele ni odlomka kakova. Podrobnosti o boju čuo je on od nekoga priprosta Crnogorca, koj je prolazio kroz Karlovac. Kad su kašnje pjesniku došle do rukuh narodne pjesme o pogibiji silnoga age, tad je vidio, da je pripoviest Crnogorčeva bila gdje gdje i nepodpuna i netočna, barem da se ne podudara sasvim s tečajem sgode, kako ju prikazuju narodne pjesme. Tko će medjutim u onakovih bojnih prilikah uhvatiti pravu sliku objektivne istine?

Mažuranić nije se više sjećao ni imena ni poriekla toga Crnogorca. Toliko je pamtio, da je bio vrlo vješt i živahan pripovjedač, koj je, rek bi plastično umio prikazati odsudni čas, kad se je četa iza čadorja turskoga razvrstala te prisluškivala pjevanje Baukovo. Na kratko, taj je čovjek tvrdio, da je i on bio u onoj četi; on je znao za Čengića, znao za Bauka, znao za Novicu i nekoga Mirka, koj da je iz puške ubio Čengića. Kako nije nikad bio običaj pjesnikov bilježit ovakovih stvari, ter je pjesmu svoju izpjevao, dok mu je ova pripoviest bila u svježoj pameti, nije on na svaku podrobnost ni pazio. Njega je najviše zanimala jezična strana, jer mu je stalo bilo do toga, da pjesmi poda donekle obilježja pučkoga govora onih strana, gdje se čin sbiva. Tako se je pjesniku usjeklo u

pamet, da je dosta čudno bilo narječje toga Crnogorca. Kako je pjesnik bio protivnik epenteskoga l izmedju labijala i j (riedko kad izmaklo bi i njemu, ter bi i sam napisao „drvlje“), što je on smatrao idiotizmom, zanimalo ga je čuti, gdje je ovaj Crnogorac j u lj mienjao pače i ondje, gdje mu promjena ni po kojem pravilu nije dopustiva. Tako reče Crnogorac: „kad ono za čadorjem stajasmo, slušasmo, gdje Bauk Čengiću pljevi te pljevi“ (mjesto „pjeva te pjeva“).

Po tom je razumljivo, kako je bilo nepodpuno pjesnikovo znanje o pomanjih crticah samoga dogodjaja, a i o mjestih, gdje se je drama odigrala. Napose imena i obiteljski odnošaji sudjelujućih osoba niti su mu mogli biti poznati, niti su ga, za pravo reći, zanimali. O geografiji Crnegore i Hercegovine znao je onoliko, koliko je mogao znanja poerpsti iz nekih opisa onih zemalja i iz putopisa, priobćenih u Danici, dakle iz izvora svakomu pristupnih. Tadašnji zemljovidi bijahu do zla boga netočni i manjkavi. Medjutim za pjesnika sve to nije bilo odlučno; on je i sam znao, da će po svoj prilici i Novicu i četu krivim putem povesti i na Cetinje i na razbojište. Ali tim si on ni nije mnogo glave razbijao. On je htio, da mu pjesma dobije neki širi temelj, ter je s toga Stolac zemlju Hercegovu, s jedne, a Cetinje, Crnugoru, s druge, čvrsto upleo u čin. On je prenio razboj na Gacko-polje, ne samo jer su ondje Čengići sjedili i na tom polju, kako je on bio obaviešten, bili veoma siloviti i okrutni gospodari, već jer je Gacko-polje naziv pjesnički prikladniji nego li nepoznati Mljetičak. Kada pak Novicu vodi na Cetinje, a četu proti silniku, tad mu opet pjesnički ukus nalaže, da nabroji plemena i mjesta s takovimi nazivi, koji podaju ponajživlji kolorit pjesmi. Tu su Cuce i Bjelice, i kršni Ćeklići, i Zagarač, i ljuti Bjelopavlić, i lomni Rovci — sve po izbor karakteristična imena, prava gnjezda junačkih gorana. I tad on istom četu dovadja i opet na poznatu, krvavu Moraču. Pa zatim i Durmitor i Lovćen! Najpoznatije su to planine onoga gorja, koje se spominju i u tolikih narodnih pjesmah.

Pjesnik se je svakako primicao po mogućnosti istini, kad mu se je činila prikladnom za njegove svrhe, ali od nje i odstupao bez svakoga straha, jer je samo nastojao, kako da u što ljepšu pjesmu slije sve boli duše, tugujuće nad jadnim razdorom sinova jednoga ter istoga naroda, koji od vjekova ovamo ugrezoše u bratinskoj krvi. On je u živoj slici htio prikazati patnje kršćana pod tudjim, osmanlijskim gospodstvom, on je želio nad zviezde uzdići junačtvo zatočnika za krst častni. Htio je pak orisati u Čengiću predstavnika vitezova turskih, krv od naše krvi, junaka nad junaci, ali odgojena pod dojmovi, koje je — po pjesnikovu shvaćanju — tudjin osvajač unio u život blagoćudnoga našega naroda. Čengić je silnik, jer je silnikom pod osmanlijskim gospodstvom postao, on je okrutnik, jer se je tomu privikao četirstogodišnjim okrutničtvom osmanlijskim. Tako postaje dobar junak (da je čovjek taki!), snagom tiela i duše odličan, žrtvom nesretnoga stanja svega naroda. Rinut na stranputicu, baš zato, jer je snažan, nadmašuje iste svoje učitelje u okrutnosti. On uslied toga sve to više grezne u krv, ćudoredno sve to dublje pada i pada, dok mu se na posljedku nad glavom ne sklope valovi.

Jasno je, da takav Čengić ne može biti, strogo govoreć, historična osoba, kao što nije ni pjesnikov Novica, tobožnji poturica, ni nalik na Novicu, pokojnoga junačkoga vojvodu Cerovića, ni Mirko na nikakova Mirka pod božjim suncem,

Pjesnik nije htio opjevati pogibiju Čengića na Mljetičku, ni viteźka djela pojedinih osoba, koje su se ondje našle; takovih epizoda bilo je na pretek, i većih i znatnijih. Njega je narodni pripovjedač zanio i pobudio, da razmišlja o svoj nevolji „bratinske mrzosti“, ter se je pjesničkom inspiracijom dao na to, da „tužnom svićom obasja pozorište tužno“, ne bi li naš sviet potresao, a k tomu, — po njegovu sudu — mnogo višemu, jer umjetničkomu cilju imali su „svi ko žrtva pasti“, dapače i sinu popa Milutina valjalo je postati pokrštenim Turčinom! Kako ono veli Apostolo Zeno? „Nije pjesnikov posao pripoviedati istinu poput historika ili teologa. Pjesniku je dužnost stvari predstavljati zanosnimi opisivanji onako, kako mu se prividjaju u fantaziji, a ne u hladnu razumu“.

Tko god i malo smetne s uma ovo stajalište pjesnikovo, kad uzme tumačiti Čengića, neka zna, da mora saći na stranputice. Bilo pravo ili ne: pjesnik je tada tako shvaćao svoj zadatak.

Kako je Čengić postao, protumačeno je najjasnije u sliedećih stavkah lista iz Rima, od 29. travnja 1893., što mi ga je napisao otčinski prijatelj g. dr. Imbro Tkalac. (Sav list priobćen je u „Vienci“ god. 1893. br. 19.).

Pjesmi bila su dva povoda sasvim različita. Prvi bio je dolaz jednoga Crnogorca u Karlovac na povratku u Crnugoru. Ne sjećam mu se imena, no još mi je pred očima, kako je jedne večeri u našoj staroj čitaonici pričao o zulumu i smrti Čengića i koliko nam je srce ganuo svojim živim govorom i opisom borbe, u kojoj je i on prisustvovao. Sjećam se, da smo mi slušaoci: Tvoj otac, Nikola Vranicani, Mišo Musulin, Andrija i Joso Kunić, ja, Prica i dr. Kapper medju sobom sabrali nešto novaca za putni trošak Crnogorcu. Naravno je, da je pričanje ovog čovjeka duboko dirnulo blagu i umjetničku ćud Tvog otca; tako u čitaonici kao u vašoj kući dugo i često se razgovaralo o ovom Crnogorcu i mukama jadne raje pod Turcima i ludoj politici evropskoj.

Ne znam, kada je Tvome otcu došla misao, da piše Čengića . . . . Može biti, da je odma poslije polazka onog Crnogorca naumio pjesmu spjevati, no tek kad je Tvoj ujak Demeter Mitra moijakao Ivana, da mu za njegov almanak „Iskru“ što napiše, a Tvoja majka, Roza, Prica i ja mu dosadjivasmo, da zadovolji Mitri, vidjesmo, da je zaista počeo pisati, no vrlo sporo. Mitra ga bombarduje pismima, no moj Ivan-paša — kako sam ga ja u šali nazivao — voli na večer razgovarati s majkom, Rozom, Pricom i sa mnom i pušiti pet, šest cigara jednu za drugom. Mitra muči ga svaki dan svojim pismima, majka Tvoja ljubezno ga nagovara, no Ivan-paša puši i — čini se, ne mari. Kad eto, jedne večeri Tvoj otac dodje u salon s nekoliko tabaka artije u ruci, pa nam kaže: „Evo što sam napisao“, i poče nam čitati prvu pjesmu „Agovanje“. Pomisli našu radost! Majka, Roza i ja grlimo ga i ljubimo, a on vidjevši utisak, što ga učini pjesma na nas, čini se zadovoljan. Ja, kao diabolus rotae, primietim, da se ne može kazati: „Sluge zove Čengić-aga“, jerbo, kao što se u engleskom ne može konstruirati „Sir Scott“ nego „Sir Walter Scott“, tako i u naših Turaka treba konstruirati „aga“ s imenom, a ne s prezimenom. Ivan mi odgovori, da ne zna drugoga imena Čengiću.

Sjutradan majka pošalje ovu prvu pjesmu Mitri u Zagreb, odakle mu dodje velika hvala i nova molba, da nastavi rad što brže, da se uzmogne pečatati „Iskra“. I zaista Ivan revno nastavi svoj rad. Za nekoliko dana reče mi u čitao-

nici, da mu dodjem na večer, da mi čita nastavak. I tako bijaše do konca divnog eposa, kome se, osim lorda Birona, ništa u evropskoj literaturi ne može prispodobiti. Gdjekada ja ili Prica prigovorismo gdješto, jer kao ja tako i Prica bismo bili volili, da se služi gramatikalnim formama narodnih pjesama, nego li dubrovačkim. No nismo mogli nagovoriti ga; jedva da je privoljio izmieniti gdjekoju rieč, ali nikad konstrukciju. Mitra si nije dao mira, dok nije svu pjesmu u rukama imao.

Kad izadje „Iskra“ (dakle 1846.), poslao sam je staromu mome prijatelju Vuku Karadžiću u Beč. Starac ju je pozdravio s oduševljenjem i pisao mi, da nitko na svietu ne bi bio kadar ljepšega što napisati. Molio me, da pitam Tvog otca, ne bi li dozvolio, da je on, Vuk, preštampa, ćirilicom zajedno s narodnom pjesmom o smrti Smail-age, koju mu je Milaković, bivši sekretar vladike Petra, priobćio. Ivan mi reče, da odgovorim Vuku, da nema ništa protiv toga, da je ćirilicom preštampa, no da ga moli, da mu pošalje tu narodnu pjesmu. No Vuk mi ne odgovori, a ja odem opet u Njemačku i u Pariz. Nadodje skoro prevrat francuzki 1848. godine, i mi svikolici Ivan, Vuk i ja zaboravismo na pjesmu o Čengiću“.

Stih 8. D u r a k. Osoba posve izmišljena.

14. M r k i v u č e. Narodni epitet vuka.

15. M i š. Brdjani i Crnogorci.

18. 19. N e g v e i l i s i č i n e. Okovi noguh i rukuh.

21. 22. G o j n i v o l i i l j u t i r i s i. Pjesnik pomišlja na volove, koje je valjalo namaknuti, da se obavi nabijanje na kolac. Kako je pjesnik bio obaviešten, običavalo se nesretnika položiti, ter mu za noge upregnuti volove, koji bi ga povlačili na ušiljen kolac. Dželatu je dužnost, da osudjenika oštrom sabljom posiče pri kraju hrbtenjače, ter da kolcem, koj tom ranom unilazi u tielo, upravlja tako, da mučenik ne bude na smrt ozliedjen, ne bi li što duže poživio i što više patio. Je li tomu tako bilo, ne znam, ali našao sam u „Relationes Curiosae“ nekoga Happeliusa (Hamburg 1683.) doista sličan opis.

G o j n i je narodni epitet volova, a to je dovelo pjesnika, da prema zvierskoj ćudi dželata krvnike nazove radi kontrasta imenom l j u t e zvieri, risa.

24. 25. S v a k o m m o m k u . . . . . ; sravni stih 461—464. kao primjer antiteze, tako na daleko zasnovane.

26. P a l a. Sablja. Kako je gore rečeno, služila je i kod nabijanja na kolac.

27. D i j e l i t i d a r e. Sarkazam. Ima mu traga i drugdje u ovoj pjesmi. Služi se takovom gorkom ironijom više puta i Dante, n. pr.

Inferno, XXVI. 1. Godi Firenze, poiche se' si grande,
Che per mare, e per terra batti l'ali,
E per lo inferno il tuo nome si spande . . .

30. V i b o k a k o, s v a ć e b r d a t a k o. Leoninska rima. Pjesnik se njome služi ne samo često u ovoj pjesmi, već mu je taj ukras rabio po uzoru narodne pjesme, a najviše po primjeru prvoga njegova učitelja-pjesnika Kačića, i kod sastavka prijašnjih pjesama. — Eto nekoliko primjera: str. 22. stih 30., str. 24. stih 4., str. 30. stih 10., str. 31. stih 28. itd.

45. R a z s t a d o š e s s u n c e m. Sjeća na klasični riek „lucem relinquere“. Eneida.

50. Lipov krst. Obična pogrda turska za kršćane.

56. Arslan. Lav.

65—67. Ko ledeniem . . . . Umjetni poredak riečî. Pjesnik se nije nikada ostavio toga ukrasa pjesničkoga govora. Ako i jest spoznavao, da se je u prvom početku pjesnikovanja ogriešio možda proti dobru ukusu i prevršio mjeru, zamamljen ljepotom klasične knjige, nikad nije ipak prestao upotrebljivat u vrlo širokih granicah raznolike, kadkada smjele inverzije. On je tomu nalazio traga i u narodnih pjesmah, pače po njegovu mnienju toga bi i više moralo biti, nego je zabilježeno; i nehotice da su griešili u mnogom slučaju sabirači tih pjesama, izpravljajuć tobožnji nenaravni poredak. Eto u ostalom nekoliko primjera iz najpoznatije Vukove sbirke:

I. 190. Po svem svietu po ovome.
I. 197. Oj, na djelu na golemu.
I. 272. S biela dvora nje prozora.
I. 459. Kad se jadna ja promislih sama
II. 8. Pa najprije gori zametnuše
Prokletoga u ruke prstena
Oko njega te se kune krivo . . .
Sad na vodi Jovan Kaladžinskoj
Pišti momče kano zmija ljuta.
II. 16. Stara mi se nasmijala majka.
II. 27. I voda vas ćerdosala mutna,
Božja od vas neostalo traga.
II. 45. Nosi desnu u lijevoj ruku.

Toga ima sva sila. — Nijedan živući jezik, po mnienju pjesnikovu, u tom pogledu neima te gibkosti, nije tako srodan latinskomu. Scienio je pjesnik, da je uzvišena dikcija potreba svake poezije, jer da ni najljepša pjesnička misao, ako nije izrečena emfatično, u obliku dolikujućem pjesmi, ne tvori još umjetne pjesme.

68—86. Pjesnik pozivlje čitatelja, da i on svoje mnienje reče. Narodna pjesma i Kačić puni su primjera takove figure. Ali i Dante vodi kroz podzemni sviet i nebesa svoga čitatelja sa sobom, pozivlje ga, da motri s njim, pobudjuje ga na sućut, pače kod prispodobe apostrofira izravno čitatelja, neka ju i on potvrdi vlastitim izkustvom.

N. pr. Inferno XX. 19.
Se Dio ti lasci, Lettor, prender frutto
Di tua lezione, or pensa per te stesso . . .
XXV. 46.
Se tu se' or, Lettore, a creder lento
Cio ch'io dirò, non sarà maraviglia.
XXXIV. 23.
Nol dimandar, Lettor, ch' i' non lo scrivo . . .
Purgatorio XVII. 1.
Ricorditi, Lettor, se mai nell' alpe
Ti colse nebbia . . . . .
Ima još mnogo sličnih mjesta.

104. Aman. Milost.

111. Medet. Turski uzklik prije smrti.

113. Sravni „Osman“ Mažuranićevo pjevanje XIV. stih 438—440 (iste rime).

114. Sravni „Nenadović Rado“, str. 22. stih 30.

117. Kačić: „Ob noć ide a ob dan počiva“.

124—125. Sravni „Proslov“, str. 58. stih 3—4: Nagazi na vuka, kom ako uteče, razbojnik ga stigne.

130. Kavaz. Pouzdana sluga u većega dostojanstvenika Turčina.

147. Rakčin. Turska kapa.

148. Saruk. Pás, što ga Turci svijaju oko kape.

185. Koga zanima, kako je pjesnik doznao ili mislio, da je doznao običaj, kako se je dolazilo na Cetinje pred vladiku, nek pročita „Crnogorci“, od Bulgarina, iz ruskoga izvornika preradjen članak u „Danici“ br. 28. i 29. god. 1835. Tu se ovako završuje razgovor izmedju stražara i dolaznika Bokelja, koj vladiki glase nosi: „A ti brate, daj meni tvoju pušku, sablju i pištolju. Staza je uzka, noć je tamna, i mi smo nepoznati drug s drugom“ itd. Ja bih malne rekao, da je taj članak preveo Mažuranić.

267. Gvoždje. Rabi pjesniku često za oružje, već počam od prve pjesme „Primorac Danici“ str. 2. stih 9.

277. Blizanci. Zviezdovje: Kastor i Pollux.

301. Stada krotka. Sravni „Napredovanje“ str. 31. stih 15. i „Vjekov Ilirije“ str. 34. stih 5 i 6.

312. Idealni taj svećenik nije ni u kakovoj svezi s ikojom tadašnjom osobom. Pjesnik mi je mnogo puta pripoviedao, kako mu je bila pjesnička nakana prikazat uboga, stara, uzvišeno poštena svećenika. Kad smo razgovarali o svakojakih nagadjanjih i tumačenjih, nasmiešio bi se, pak mi jednom reče: „Čudo, kako se nitko dosjetio nije! Nek pogledaju u „Vjekove Ilirije“. Naći će ondje starca, koj umije „plemenitu mladež naučati“, kako treba „upravljati čistu sviest put neba“. I doista u „Vjekovih Ilirije“ naći ćemo na str. 33. stih 27—28.

Narav divna, divna crkva bi'aše
U koj sunce mjesto svieće sjaše.

Zatim dolaze gore pomenuti stihovi str. 34. stih 5 i 6. Sravni s tim Čengić stih 319 i 321.

314. U Bulgarinovu opisu Crnogoraca (vidi bilježku kod stiha 185.) dolazi vladika oružan zlatnom sabljom, urešenom dragim kamenjem, opasan krasnim pojasom. Preko pleći stere mu se crvena svita sa zviezdom časti. Ovako sjajnomu vladiki, mužu visoka uzrasta, neobično strojna tiela, opreka je častni starac, slab, koga ne resi ništa nego krepost i mantija crna. Kod Bulgarina obavlja se liturgija, pjeva se svečani „mnogaja“: i ovdje opet podpuna opreka. Neima tu tamjana ni oltara — nikakova vjerskoga obreda — osim propovjedi, kojom starac „čistu sviest put neba upravlja“.

384—385. Sravni jur pomenute stihove, str. 34., stih 5 i 6., gdje su iste rime.

408—409. Sravni „Osman“ XV. 416.

454. Poli nevjernika. Bit će, da se je pjesnik ogriešio o obred iztočne crkve, koji kod krštenja zahtieva „božanstvenu banju“.

459—464. I tu je pjesnik pokazao slabo znanje obreda iztočne crkve. Pošto nije bilo liturgije, imala bi pričest biti kruhom, umočenim u vino, a ne

odieljena. Predjašnja i ova bilježka crpljene su iz tumačenja gosp. F. Cherubina Šegvića. (Izvješće kotorske gimnazije 1893—1894.).

484. Za muke, u „Haraču“ opisane, rabilo je pjesniku gradivo iz spomenice, hrvatski pisane, u kojoj neki putnik o svojem putovanju po Bosni pripovieda, prikazujuć u groznih slikah nevolju kršćana. Bez svake sumnje sva je spomenica pretjerano tendencijozna. Ali pjesniku, koj nije sam poznavao prilikâ, došla je ona u dobri čas, kad se je radilo, da opiše pravi pakao na zemlji. Na prevodu spomenice podpisano je ime M. Chiulum, što bi se dalo čitati „Ćulum“. Ja sam posvuda razpitivao, od koga bi taj opis mogao potjecati. Ne mogoh ništa doznati. Bitni sadržaj te spomenice priobćio je g. Tade Smičiklas u životopisu Mažuranićevu, koj je sa spomen-knjigom Matičinom po svih hrvatskih zemljah razširen. Nije s toga nuždno pretiskat ju ovdje.

487. F a l a k e. Neka sprava, kojom se sputaju noge nesretniku, kojega biju po tabanih.

496—500. Sravni „Vjekovi Ilirije“, str. 35. stih 17.

Eto groznih zmajeva iz juga itd.

551. Sravni „Nenadović Rado“, str. 24. stih 12.

Svoje dobre konje zaigraše.

552. Sravni „Nenadović Rado“, str. 22. stih 12. i 13.

Stade jele treska strahovita,
Stade groma razloj po dolini.

Zatim „Javor i tamjanika“, str. 56. stih 22—24.

Stoji kršnja granâ u junaka,
Stoji škripa žilâ u lozice,
Stoji jeka vihra po dolini.

556. Sravni „Nenadović Rado“, str. 24. stih 13.

Ter polete kano lastavice.

565. Koliko godj pjesnik želi u Čengiću zaboravit na omiljele klasične uzore, oni mu se nameću.

576—577. A d. Hades, pakao. Pjesnikova fantazija vidi u mukah nevoljne raje pakao na zemlji. Sravni „Proslov“ str. 45. stih 13.

Radost od pakla i vražji u smieh se oglaša.

Zatim „Osman“, XIV. pjevanje, stih 499.

U vražji se smieh oglasi.

618—619. Sravni „Osman“ Mažuranićevo pjevanje XV., 421—423 (iste rime).

668—671. Sravni Dante, Inferno XXVIII. 1.

Chi poria mai, pur con parole sciolte,
Dicer del sangue e delle piaghe appieno,
Ch' i' ora vidi, per narrar più volte?

684. Sravni „Proslov“ str. 44. stih 16.

688. G o l e m i g r o b o v i. Ti golemi grobovi slovinskijeh otaca u svezi su s pjesmom „Predjem Slavjanskim“, str. 5. stih 14—16. — „Ledeni mramori“ (vidi bilježku k citiranom mjestu) grobni su spomenici slavnih djedova slovinskih.

Sa „golem grob mu treba“ svršava i pjesma „Javor“, str. 50.

695. Sve to više veže pjesnik čitatelja sa sobom. Najtjesniji savez postaje u daljnjem razvoju prilike o grobovih. Duše se upravo slievaju. Tu on od srod-

noga si čitatelja ište, da s njim zajedno pati, da mu se tlape grozne prikaze, koje muče pjesnika, ter napokon konstatira, rek bi, s melankoličnim zadovoljstvom, da mu je pošlo za rukom čitateljevu dušu potresti, uvjeriti čitatelja sunarodnika, da su nevjerojatne muke naše braće prava pravcata istina.

717—742. Pjesnik izvadja kontrast s opisom triezne okrepe crnogorske u „Četi“.

773. Hazur! Turski uzklik: spravni budite!

777. Ćato. Turski pisar.

817. Sravni „Milutinu“ str. 17. stih 17. „Sjajne vlašiće“.

842—843. Sravni „Nenadović Rado“ str. 22. stih 12—13., zatim „Javor i tamjanika“ str. 54. stih 23—25.

886. Sravni „Proslov“ str. 45. stih 11—16.

U mirnom sanku kolje ih — — —
Umrle hini i mješte mira, u kojem
Bez briga tomu, gnjavi ih — — — —

951. Slične pjesme o Rizvan-agi nikad nije bilo, nit je Bauk o njem Čengiću što pjevao. To je sve pjesnička fantazija, da donekle opravda mahnitost Čengićevu, koj i sam vidi, da se Bauk samo njemu ruga ovom svojom improvizacijom.

991. Sravni „Vjekovi Ilirije“ str. 36. stih 43.

Sieku, taru, gaze, lome, biju.

„Proslov“ str. 44. stih 28.

Satira, i rve, i ori, i ruši, i dere
I valja, i pjeni, i tare, i davi, i nosi

Str. 45. stih 16.

Gnjavi ih, hara i topi.

Konačno „Čengić“, stih 1082. „uzdiše, pišti, ciči, hripi. Ovakovih primjera ima u Gundulića, ali i u Tassovu „Jerusolimu“, n. pr.

Dira, di gelosia, d' invidia ardenti.

1008. Bies Čengićev prikazuje se i na njegovu licu. Opis je neobično krepak, možda jači od glasovitoga opisa srdžbe u Tassovu Jerusolimu, VII. 42.

Infiamma d' ira il Principe le gote,
E negli occhi di fuoco arde e sfavilla;
E fuor della visiera escono ardenti
Gli sguardi, e insieme lo stridor de' denti.

Sravni „Osman“ XIV. 475—476.

1040. Osveta stiže okrutnika iznenada poput groma. Pred tim pjesnikovim shvaćanjem morali su uzmaknuti svi ini obziri. Kazan agina stoji baš u tom, da on ni ne dodje u priliku, da počinja junačtva, da se nasieče vlaških glava — neznani Mirko svede ga sa zemljom. Krivnja je okrutnikova tolika, da mu je trebalo upravo tako poginuti. Ali s druge strane pjesnik nije ni htio, da se prikaže junačtvo Crnogoraca u slici romantičnih vitezova zapadne Europe. Po pravilih francezkoga viteštva opisivati onake bojeve, ne bi bio samo grieh proti istini; takov grieh dušu pjesnikovu i onako malo tišti. Bilo bi to nešto puno gorega, bila bi to krupna estetična pogrješka, jer bi se prikazivalo nešto nevjerojatna, neprirodna prema onoj okolini, u kojoj se pjesma kreće. Junaci su i Turci i Crnogorci

pjesnikovi, — jednih je manje, drugih je više. Crnogorci taj svoj manjak nado knadjuju tim, što zanosno brane krst i slobodu; ali uza to oni kao gorani, onakovu ratu vješti, svoj neznatni broj sakrivaju noćnim mrakom, da dušmanina lakše savladaju. Ulise i Diomed u Ilijadi provaljuju noćju u tabor, kolju spavajuće junake. Sigurno im nitko ne će poreći srca junačkoga. Junačtvo naših gorana pomišljao je pjesnik vazda nalik na Ulisovo.

Kazniv agu, nastojao je pjesnik, da u pjesmi dá Turkom vremena prihvatiti se oružja ter zametnuti junački boj; takim načinom želio je on da uzvisi uz hrabrost tursku i junačtvo napadača. Aga padè, al se Turci bore i bez vodje. To i dolikuje ljudem od oružja, dolikuje krvi od naše krvi. Žalostna mržnja bratinska tvori s jedne strane i druge čuda od junačtva.

1060—61. Duša je silnomu agi i hrabra, ali i gola, nevesela. — Sravni Dante „Inferno“ III. 100.

Ma quel' anime, ch' eran lasse e nude

XIV. 19.

D' anime nude vidi molte gregge,
Che piangean tutte assai miseramente.

XVI. 34.

Questi, l' orme di cui pestar mi vedi,
Tutto che nudo e dipelato vada,
Fu di grado maggior, che tu non credi.

1075. Sravni „Proslov“ 45. stih 14.

Tak smrt sadara u plaštu od noći crne — — —

1076—1134. Pjesnik je okrutnost Aginu kaznio priekom smrti, bez boja, a sad mu nameće još grozniju kob, spajajuć s tim izgled u bolju budućnost naroda. I glava, i odora, i oružje Agino klanjaju se svakom, koj udari nogom. Pjesnikova fantazija izmislila je i taj pustinjakov dom, i tu izbu, i tu kob. Ali kako je pjesnik došao na tu misao? — Ima li kakav vanjski povod? Starijim Zagrebčanom bit će stvar posve jednostavna i jasna. Nad dolinom sv. Žavera, šetalištem zagrebačkim, bijaše u ono doba pak sve do 60-ih godina na posjedu sada Malinovu izbica, u kojoj je bio kip pustinjaka, naravne veličine, u mantiju odjevena, koj bi, kad bi se udarilo nogom (ili otvorila vrata), sklonio glavu i sklopio ruke na skrušenu molitvu. Jednostavan stroj tvorio je to čudo, a mi smo mu se djeca divila. Od ove je igračke, po svoj prilici, postao pjesničkom inspiracijom tužnoj pripoviesti svršetak najtragičniji, što ga možemo zamisliti. Po shvaćanju onih krajeva, gdje se čin sbiva, doista — veće kazne ne može biti! Ona je tolika, da nas pače s okrutnikom Smailom donekle izmiruje.

IV.

Pozdrav Vinodolu. Čistopis, pisan rukom pjesnika, tadašnjega gimnazijalca, nalazi se u mene. Otisnuo je pjesmu g. Tade Smičiklas u svojem već pomenutom životopisu (Spomen-knjiga Matice). Dobro spdminje g. Tade Smičiklas, kako se vidi uticaj Kačićeve pjesmarice. Osim toga valja ipak sravniti jezične oblike ove pjesme, zanimivu mješavinu dvijuh hrvatskih narječja, koja se stiču u našem Primorju, s jezikom narodnih pjesama novljanskih, osobito junačkih.

Ima jih sila božja, od kojih je malen dio priobćio tiskom g. Stjepan Mažuranić („Hrvatske narodne pjesme“, Senj, 1870.). Sbirčicu novljanskih junačkih pjesama sabrao je i Matija Mažuranić, brat Ivanov (pisac „Pogleda u Bosnu“), ter se ona sad nalazi u rukopisu kod „Matice Hrvatske“.

Leandro Heroni. Prevod početka Ovidijeve „Heroide“. List Leandra, mladića iz Abida, svojoj ljubovci Heroni, svećenici Venerinoj, koju je posjećivao u Sestu (zato je „Sestinja“ dieva), plivajuć k njoj preko Helesponta.

Str. **25.** stih 16. . . . kad djeklicu tvoju pohadjaš. Grkinja Orichtya, po mitologiji ljubovca Boree, vjetra Sjevera. Zato veli pjesnik u stihu 15., da Boreu bjehu opekli „akejski plami“.

Grofu Gjuri Erdediu. Improvizacija, o kojoj je pokojni Mirko Bogović pripoviedao prof. g. Milivoju Šrepelu sliedeće:

Godine 1843. (23. travnja) u oči Gjurgjeva dne sastanu se kao obično u gostionici, ujedno kavani Čeha Černoga na staroj Harmici (sad Jelačićevu trgu) u Hatzovoj kući neki mladi ilirski književnici, poimence: Ivan Mažuranić, Demeter, Vraz, Užarević, Babukić, Niemčić i Bogović, a bio je medju njima i mladi grof Gjuro Erdedi. Prijatelji počnu odmah u slobodnom razgovoru razpravljati o raznim književnim radnjama naših i tudjih pisaca, a Stanko Vraz svrne govor na sonet i stane dokazivati, da se i u hrvatskom jeziku mogu graditi dobri soneti, pa da vješta pjesnika ne mogu u hrvatskom jeziku ništa smetati metarske spone soneta; a ujedno dodade, da bi se vriednim sonetima mogao mladoj ilirskoj književnosti podati vriedan ures. Svi to potvrde, a netko u družtvu zapita, bi li se tkogod od nazočnih usudio, tako rekavši svezanih ruku uz zadane sonetne rime sastaviti sonet, i preporuči, da tkogod zadade rime. Predlog bi zanosno prihvaćen, Bogović odmah skoči, te na papiriću napiše ove rime: voda, meni, roda, sjeni — poda, izmieni, zgoda, stieni — glasi, stoji, časi — moji, da si, tvoji. Na to družina pozove Ivana Mažuranića kao prvoga našega pjesnika, neka s mjesta spjeva sonet i tako dokaže, da se u milozvučnom hrvatskom jeziku mogu lako graditi soneti. Mažuranić se nasmije, uzme papirić s rimami, preleti ih okom i u tili čas nadopuni sonet“. („Vienac“ br. 2., 1892.).

Početak Tassova „Jerusolima oslobodjena“. Prevod iz talijanskoga. U velikom epu ovom pjeva Torquato Tasso (1544.—1595.), kako je Goffredo (Gottfried, dakle Bogumir) od Bouillona, glavni vodja za prve križarske vojne, god. 1099. osvojio Jerusolim. Prevadjač je nastojao, da ostane vjeran metru Tassovu. Svaka „stanca“ ima osam jedanaesteraca. (Sravni bilježku na str. 229. k pjesmi Mojoj).

Str. **206.** stih 8. Nad bludniem druzim. Tu se razumjevaju napose vojvode Baldovin, Tankred i Bojemundo. Zašto su „bludni“, t. j. kako su se ogriešili proti svetomu svojemu zadatku svaki na svoj način (zato „bludni“), to se razabire iz devete stance.

Str. **207.** stih 13. Alfonso; vojvoda od Ferrare, zaštitnik Tassov. Pjesnik ga nuka u ovoj i sliedećoj stanci, da povede novu križarsku vojnu.

Stih 23. Trak. Osmanlija.

Str. **208.** stih 14. Sorija. Talijanski oblik mjesto „Sirija“.

U slavu Antunu Kukuljeviću. Latinsku ovu pjesmu priobćio sam zato, jer su najbolji naši poznavaoci latinskoga jezika, koji ju pročitaše, scienili, da ju je vriedno otisnuti, ako i ne radi pjesničke vriednosti, a to radi sadržaja, zanimiva za svakoga, koj se želi upoznati s dobom preporoda naše knjige. Naročito vriedne su bilježke, da se otmu zaboravi, jer će stručnjaku osvietliti, kako je „ilirska“ mladež u ono doba shvaćala prošlost svoga naroda.

Eto kratka sadržaja pjesme u hrvatskoj prozi: Povod joj je imenovanje Antuna Kukuljevića Sakcinskoga, kr. savjetnika i vjećnika banskoga stola, kr. vrhovnim ravnateljem školâ u okružju zagrebačkom za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

Pjesnik se najprije izpričava ilirskim muzam, što pjeva latinski. Latinski ilirski jezik da su si braća.

Opisuje Olimp, stan bogova. Jupiter s višnjega mjesta opazi, da ilirske muze čame u velikoj nevolji, da jih odasvud na burnom moru biju valovi, a brod ne ima kormilara. Otac višnji progovora bogovom:

Hvali ljepotu ilirske zemlje. Srećna je: „dok se crveni sa stabala voće, hrana stanovnikom njezinim, dok po potocih ima sladka pića“. (Sravni Čengić, stih 551.).

Ilirijom prozvaše tu zemlju starci „kad je pasao svilorune ovce pastir po poljanah domovine“.

Sad unuci i opet nazivlju tu zemlju Ilirijom, a tim pravo čine.

„Smjestio sam, veli, u Evropi jedan narod, jedan jezik. Razidjoše se. Grci, Latini, Njemci, podjoše svaki u svoje kraje. Ilire nazvao sam prema rieči „il“, što će reći zemlja. Krivo čine, koji se usudjuju tvrditi, da su ilirska djeca potekla od krvi skitske ili sarmatske. Pače iz Ilirije razsijao se je od slavnih otaca silni narod po dvih stranah svieta, ponesav slavjanske zastave, jer se taj narod i tako nazivlje prema „slavi“ svojoj. Otci ti zavriediše, da dodju u stan bogova. Ovdje je Bato i Pinez, Ljudevit Posavski, Miloš i Lazar, Zrinski i Gundulić. A što vidim? Takovo junačko srce dadoh Ilirom i odredih, da budu oni prednjaci drugim narodom, a sad propada Ilirija, jer ste vi, okrutne Parke (božice sudbine), mirnim okom gledale nesreću toga naroda. Vidim, da narodu tomu ne ima pomoći, dok domorodne muze nebudu spašene iz burnoga mora, na kojem se kolebaju bez krmilara“.

Jupiter tad zaprieti Parkam, neka prestanu progoniti Iliriju i podkriepi prietnju gromom. Prizove Merkurija, ter mu zapovjedi, da podje u Zagreb, glavni grad svekolike Ilirije, sielo silna podkralja. Ondje da živi muž mudar i užežen ljubavlju za domorodni jezik. Muž taj je Kukuljević. Njemu Jupiter povjerava vodstvo muza i odgoj mladeži. Merkur podje, a medjutim saberu se slavni predji ilirski u poljanah blaženih. Ljudevit Posavski priobći jim, da bolja vremena dolaze: „Nismo uzalud poginuli, ni ti Bate i Pinez, ni Miloš, ni Lazar, ni junak Zrinski. Veselite se braćo!“ Tad se uhvate veliki ti dusi u kolo, dok jim Gundulić pripjeva uz sviralu.

Merkurij izruči Jupitrovu poruku Kukuljeviću. Kad se ovaj hoće da zahvali, izčezne božanstvo. Tad se Kukuljević zahvalno pomoli bogovom, podje na krmu broda i prihvati timun.

Čistopis je u akademičkoj biblioteki, pjesnikov rukopis u mene.

Str. **217.** stih 20. Fuxit. Pogreška. Ima biti: Fluxit.

Osim pjesama, otisnutih u ovoj knjizi, ima morda još koja tiskana pjesmica, koja bi mogla biti od Ivana Mažuranića. Nisam htio, da dodje išta dvojbena u ovu sbirku. Isto tako mislim, da sam pravo učinio, što u red ostalih pjesama nisam uvrstio prevode nekih odlomaka iz opera: „Belizar“ i „Seviljski brijač“. Izpustio sam te prevode iz povorke pjesama, jer mi se čini, da po sadržaju svom ne spadaju onamo. Kako bi ipak moglo stručnjaka zanimati, kako je Mažuranić prevadjao tekst opera, priobćujem sve prevode na ovom mjestu.

Belizar i Alamiro.

1838.

Beliz.: Sad ste slobodni! . . I pojte! . .
Što vidim! . . Ti nećeš dara toga, Alamiro? . .
Alam.: Ja? . . Ja ti hvalim; nu jur ti rekoh,
Nekoja moć me k tebi vuče tako
Da slobodnosti dalko od tebe neću.
Beliz.: Ostani dakle sa mnom . . u slobodnosti ostani . .
Jer sve mi srce obuze neka otajna želja,
Kojoj se sjetit neznam.
Kada god Trazimena
Tvom krvi polivena
I gvoždjem okovata
Predamnom gledah te,
Za te me nepoznata
Milosti strast uze. —
Alam.: Ako mi stan kad tude
Dom Belizarov bude,
Hude ću sreće moje
U zabit rane dat! . .
U zemlji, ká me odgoje,
Bar miran grob ću imat. } bis
Beliz.: Što si Grk ti? . . . je l' moguće? . . .
Alam.: Grk ja 'esam! . . .
Beliz.: A koje iz kuće? . .
Alam.: Udes tajnu tu mi krije! . . .
Uzpita me jedan barbar! . .
Beliz.: Ah, zaostavljen već niesi sada . .
Jur sviće tebi danak vedar po tamnoj zori,
Sina izgubih moga mlada,
Smrt me njegova i sad još mori . . .
Ti si dakle sin moj sada.
Alam.: Ja tvoj sinak . . . a ti moj otac! . . .
Oh, radost je od srca mog
Medju četam . . . poreda stat, oh da poreda stat.
Beliz.: Da . . postat ćeš sin moj, postat ćeš sin moj! . .
U mom domu vazda skupa, . . oh da poreda stat.

Alam. i Bel.: Na polju bojnog slavja
Borit ćemo se skupa;
Da grom ol tresak lupa,
Kod tebe viek ću stat
I svladat ol bez zdravja
S tobom zajedno ostat . . . da, da, da, na polju bojnog itd.
Ah da, da i svladat itd.
Beliz.: Ah ostavljen nïesi više . . . Sin mi jesi
Alam.: Ah ka radost, . . ah ka radost! . .

(„Danica“)

Figaro.

Ajd s puta faktotu gradskom na stran. Ajde la, la
Hitro na posó, već bieli se dan, hitro la, la.

Ah liepa života,
Liepih milina
Za berberina,
Ki 'e pametan.

Ah bravo, Figaro
Bravo, bravissimo,
Jer nedostižimo
Ti si srećan.

Brz na sve posle
I dnevi i noći
Svikud si poći
Ti pripravan.

Ljepših milina,
Za berberina
Ljepšeg života
Ne, ne, neznam.

Češalj i britvice,
Lancetu, škarice,
Pod svojom voljom
Svigdar imam.

A kesa pako
Moja se širi,
Kad s mladim gospam
I s kavaliri —
S mladim gospojam, la ran la ra
Sa kavaliri, la ran la ra.

Ah liepa života,
Liepih milina
Za berberina,
Ki 'e pametan.

Svi za me pitaju,
Svi me zahtlevaju,
Žene, djevojke,
Mladići, starci.

Amo baroku,
Hajde, obrij' me,
Pijavke amo,
Predaj ov listak!

Oj, Figaro, Figaro itd.

Ajme, ka sila,
Ajme, ko množtvo,
Svi na jedanput,
Što ću, neznam!

Figaro ov čas, Figaro ov čas!
Figaro sim, Figaro tam,
Figaro tud, Figaro onud.

Hitar i prehitar
Baš kano striela sam,
Gradski faktotum zato sam zvan!

(Iz rukopisa)

I treći je odlomak u rukopisu u mene. Priobćujem ga ovdje podjedno s talijanski tekstom, kako ga je pjesnik uz prevod pripisao:

Iz „Belizara“. (Antonina i Eutropio).

Sin la tomba è a me negata,
Sin le ceneri del figlio!
Ah, di lagrime il mio ciglio
Fonte eterna ognor sarà.

I grob isti kob mi krati
I drag pepeo sina moga!
Ah, iz tužnog oka ovoga
Rieka od suza viek će teć.

Pasto forse è il figlio mio
Delle belve, o preda all' onda; —
Madre, oh Dio, più sventurata
Mai la terra non avrà.

Paša 'e morda porod mio
Ljutieh zvieri, il plien valova; —
Majke, o bože, kako je ova,
Jadne u svietu nema već.

Oh, desio della vendetta,
Tu sei vita a me soltanto!
Io verso dirotto pianto,
Altri il sangue verserà. rep.

Osveta je sada meni
Jedin život, slast jedina!
Suzam oprah ja već sina,
Glave drugi za nj će sjeć.

Eut. È ben giusta la tua brama,
Tutta ardita è gia la trama:
Una man fedele e sperta
Gia le cifre simulò.

Eut. Osveta je tvoja sveta
I k tom zamka već zapeta:
Ruka jedna vjerna i vješta
Lažna slova spisà već.

Ant. Oh, vendetta, oh! . . .
O, desio della vendeta, etc.

Ant. Ah, osveta! Ah . . .
Osveta je sada meni itd.

Eut. Irne incontro a lui frattanto
Simularti converrà.

Eut. Još za sada hineć radost
Na susret mu valja teć.

Još se spominje u „Danici“ od god. 1839. prevod dueta iz opere „Elise a Claudio“ od Mercadanta. Nemogoh ga nigdje naći. Isto tako bojim se, da su izgubljene i „izjasnjujuće rieči“, što jih je Ivan Mažuranić napisao za novosadsku kazališnu družinu k „narodnomu tablo-u“ „Povratak Kara-Gjorgjina sina u svoju domovinu. („Danica“, 1840., br. 37. i 41.).

Sadržaj.

Strana

O životu i pjesničkom radu Ivana Mažuranića . . . . . I.

I. Pjesme različne 1—86

Primorac Danici 1
Dr. Gaju 3
Mati i sin 4
Lažcu nevjeruj 4
Predjem Slavjanskim 5
Protivnost 7
Veneri 9
Večer 10
Mojemu prstenu 11
Melpomeni 13
Slavomir Stojanu 14
Filosofija i pjesničtvo 16
Odkuda ime Slavjan 16
Milutinu 16
Ilir 18
Danici Ilirskoj 19
Nenadović Rado 21
Danica (Ilirom, danku i vladatelju) . 25
Napredovanje 30
Vjekovi Ilirije 32
Mojoj * * * 38
Napast 40
Proslov (1838.) 43
Javor 46
U slavu cesara i kralja Ferdinanda . 50
U smrt Ivana Kozulića 53
Javor i tamjanika 53
Proslov (1840.) 57
Peru 60
Njoj 61
Grofu Janku Draškoviću 61
Poslanica 62
U slavu cesara i kralja Ferdinanda . 63
Zaručnici 64
Proslov (1841.) 65

Strana

Banu hrvatskomu 67
Blagotvornost 69
Nedužnost 70
Nepoznatoj pokojnici 71
Rieč bratinska 71
Davorija 73
Njegda a sada 74
Cesarska prositba 78
Hrvatskim dievam 79
Hrvat 80
Krila duše 81
Zla sviest 81
Peti svibnja 83

II. Osman. 87—155

Sadržaj Gundulićevih pjevanja Osmana 1—13 89
Pjevanje četrnaesto 94
Pjevanje petnaesto 129
Sadržaj Gundulićevih pjevanja Osmana 16—20 154

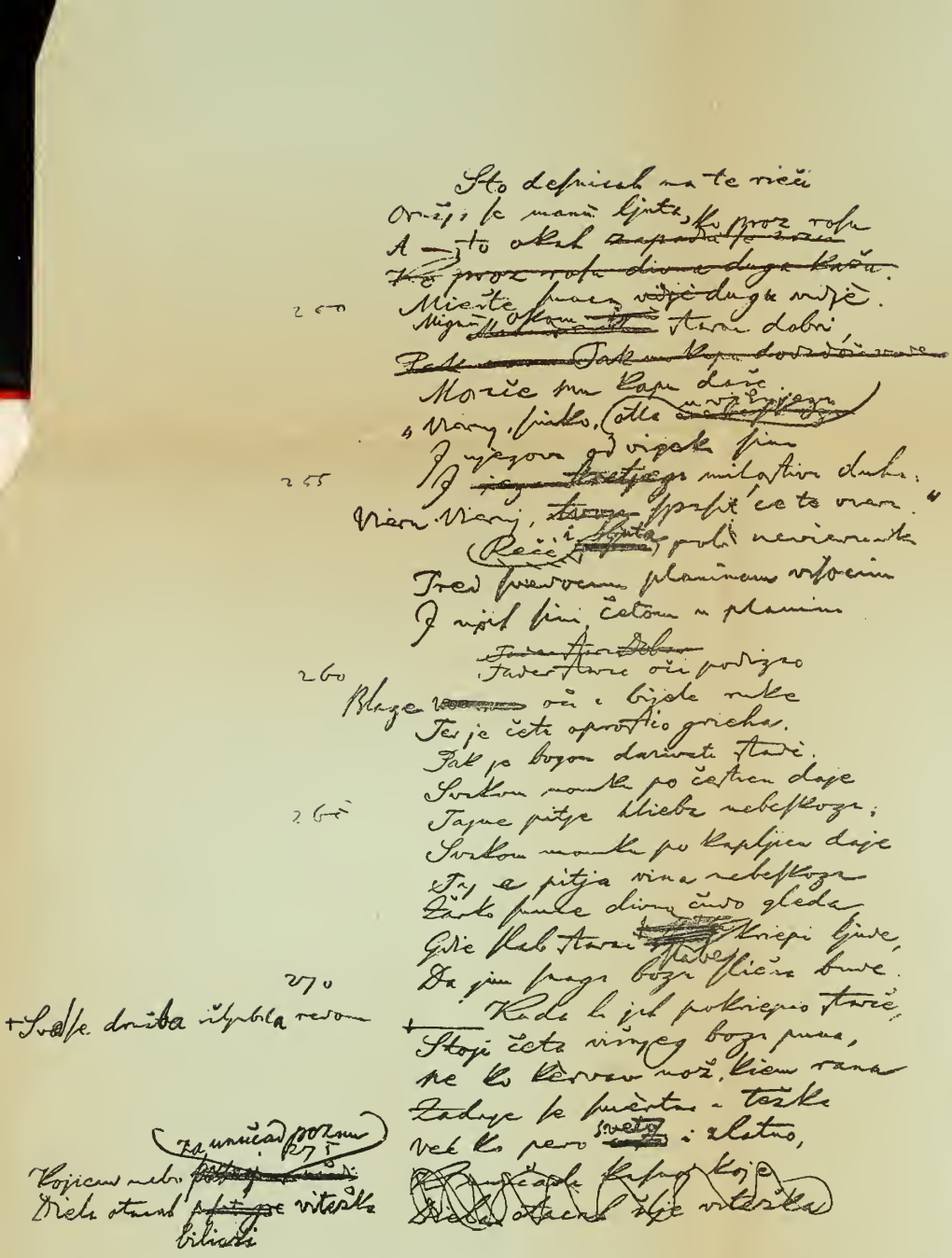
III. Smrt Smail-Age Čengića 157—197

Agovanje 159
Noćnik 163
Četa 166
Harač 175
Kob 196

IV. Dodatak.

(Pjesma iz djetinstva. Pjesme nedotjerane. Pjesma latinska) . 199—209
Pozdrav Vinodelu 201
Leandro Heroni 204
Grofu Gjuri Erdediu 205
Početak Tassova „Jerusolima oslobodjena“ 206
Latinska pjesma „U slavu Antunu Kukuljeviću“ 209

Bilježke. 225

Snimak iz izvornoga Mažuranićeva rukopisa:
„Smrt Čengić-age“.

Ivan Mažuranić na odru.

PG 1618 M38A17 1895

Mazuranic, Ivan
Pjesme

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY